

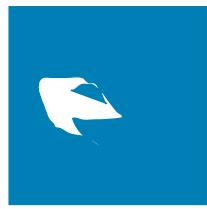
Finansira Evropska unija

Funkcionisanje i rad prihvatišta za žene žrtve nasilja u Srbiji

Analiza zatečenog stanja

Funkcionisanje i rad prihvatišta za žene žrtve nasilja u Srbiji

Analiza zatečenog stanja

Beograd, 2023

Izdavač

**Udruženje građana za borbu protiv trgovine ljudima
i svih oblika nasilja nad ženama – ATINA**

Beograd, Šajkaška 27

www.atina.org.rs

office@atina.org.rs

+381117657339

Urednica

Jelena Hrnjak

Autor/ke

Andrijana Radoičić Nedeljković

Milica Glišić

Milan Aleksić

Marijana Savić

Lekatura i korektura

Jevrem Živanović

Dizajn i prelom

Kaligram

Štampa

Alta Nova

Tiraž

500

Beograd, 2023

ISBN **978-86-911817-4-1**

Ova publikacija nastala je u okviru projekta "Bolja podrška za žene i decu žrtve nasilja - unapređenje pristupačnosti i kapaciteta Sigurnih kuća u Srbiji" koji Udruženje građana "Atina" sprovodi u saradnji sa agencijom Ujedinjenih nacija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena UN Women, u okviru UN Women regionalnog programa „Zaustavljanje nasilja nad ženama u zemljama Zapadnog Balkana i u Turskoj: primena normi, promena svesti”, finansiranog od strane Evropske unije.

Sadržaj ove publikacije je isključiva odgovornost autorki, i ne odražava stavove i mišljenje Evropske unije, UN Women niti zemalja članica UN-a.

Finansira Evropska unija

Sadržaj

LISTA SKRAĆENICA	6
Predgovor.....	7
UVOD.....	9
Nasilje nad ženama	9
Osvrt na statistiku o nasilju nad ženama	12
Metodologija istraživanja	14
Uzorak	16
Ograničenja istraživanja.....	16
REZULTATI ISTRAŽIVANJA	18
NORMATIVNI OKVIR	18
Međunarodni normativni okvir	18
Nacionalni normativni okvir	21
Lokalni normativni okvir	28
STRUKTURALNI STANDARDI SIGURNIH KUĆA U SRBIJI	32
Sigurne kuće u Republici Srbiji.....	32
Procedure i pravilnici	36
Kapaciteti sigurnih kuća u Srbiji.....	37
Struktura zaposlenih u sigurnim kućama u Republici Srbiji.....	39
Rukovodioci	41
Stručni radnici/e i saradnici/e	42
Pristupačnost sigurnih kuća ženama žrtvama nasilja iz marginalizovanih grupa	44
Pristup ženama sa invaliditetom, žrtvama rodno zasnovanog nasilja	45
Pristup ženama izbeglicama, migrantkinjama, pripadnicama nacionalnih manjina i LGBTQ+	47
Pristupačnost i dostupnost zdravstvene zaštite	48
Bezbednost	50
Izazovi i dobre prakse u primeni strukturalnih standarda	52
FUNKCIONALNI STANDARDI U SIGURNIM KUĆAMA	56
Prijem	58
Procena potreba	60
Bezbednost	62
Zdravstvena zaštita	63

Ekonomsko osnaživanje i (re)integracija u društvo	65
Psihoterapijski i savetodavni rad	66
Planiranje	67
Rodno zasnovani pristup nasilju i pristup usmeren na žrtvu.....	69
Treninzi i obuke	71
Izazovi i dobre prakse u primeni funkcionalnih standarda	73
UPOREDNE PRAKSE U ORGANIZOVANJU RADA SIGURNIH KUĆA.....	78
ZAKLJUČNA RAZMATRANJA.....	82
LITERATURA:	86
Anex 1:	89
Upitnik za profesionalce/ke angažovane u okviru smeštaja za žene i decu žrtve RZN	89
Anex 2:	93
Upitnik o standardima usluge za direktore/ke i rukovodioce/teljke prihvatišta za žene i decu žrtve nasilja	93

LISTA SKRAĆENICA

RS	– Republika Srbija
PAS	– psihooaktivne supstance
MOS	– memorandum o saradnji
Pravilnik	– Pravilnik o bližim uslovima i standardima za pružanje usluge socijalne zaštite
RZN	– rodno zasnovano nasilje
OCD	– organizacije civilnog društva

Predgovor

Pred vama se nalazi analiza funkcionisanja i rada svih prihvatilišta za žene i decu žrtve nasilja koje postoje u Srbiji a koju je, tokom 2022. i početkom 2023. godine, tim organizacije Atina radio sa puno pažnje, posvećenosti i strpljenja. S obzirom da Atina poslednjih 20 godina pruža uslugu sigurnog smeštaja za žrtve trgovine ljudima, i prepoznajući izazove u sprovođenju same usluge, smatrali smo ovo i nekom vrstom naše dužnosti. Svesni važnosti izrade jednog ovakog dokumenta, uložili smo velike napore da prikažemo kako izgledaju uslovi i načini rada sigurnih kuća u Srbiji, kao i da otvorimo prostor za dalje unapređenje pristupačnosti i kapaciteta ove vrste podrške.

Siguran smeštaj za žene je, istorijski posmatrano, jedno od najznačajnijih dostignuća feminističkog pokreta i način da žene podrže druge žene u borbi protiv muškog nasilja. Zbog toga su nalazi ovog istraživanja kao i date preporuke od presudnog značaja za dalji razvoj ne samo sistema socijalne zaštite, već i poimanja teme nasilja u našem društvu. Obezbeđivanje pristupa bezbednom smeštaju za sve žene i decu žrtve nasilja treba da bude prioritet u odbrani i zaštiti njihovih prava i predstavlja osnovnu tekovinu jednog demokratskog društva. Ukoliko već nije moguće udaljiti sve nasilnike, siguran smeštaj treba da bude prvi korak ka slobodi za mnoge žene žrtve nasilja, i važnost funkcionisanja ove vrste pomoći se ni jednog trenutka ne sme potceniti.

Što se tiče ove oblasti, Srbija trenutno ne poštuje standarde Istanbul-ske konvencije o bezbednom smeštaju za žene žrtve nasilja. Broj raspoloživih mesta u sigurnim kućama u Srbiji manji je za 74% od propisanog standarda koji važi u zemljama EU. Takođe, imajući u vidu da na teritoriji Srbije samo jedna nevladina organizacija vodi licenciranu sigurnu kuću za žene žrtve nasilja, to u potpunosti poništava ulogu organizacija civilnog društva u ovoj oblasti. Pored toga, posebno bi se trebalo osvrnuti na znanja i iskustva ženskih organizacija civilnog društva u pružanju podrške i pomoći ženama žrtvama nasilja. U Srbiji se o ovakvoj opciji nažalost ne razmišlja, uprkos tome što Istanbul-ska konvencija navodi da su sigurni smeštaji za žene kojima upravljaju ženske organizacije najsvrshihodniji način pružanja ove vrste podrške. Ovo je takođe i poziv državnim institucijama u Srbiji, da promisle trenutne politike i postave zaštitu žena i dece sa iskustvom nasilja, njihov oporavak i dalji život bez nasilja, kao prioritet u svom radu.

U nadi da ćemo se jednog jutra probuditi u Srbiji koja ispunjava minimalne standarde u ovoj oblasti, ostavljamo vas sa ovim podacima kao podsetnikom za sva buduća promišljanja i postupanja.

Koristimo ovu priliku i da izrazimo zahvalnost ženama sa iskustvom nasilja koje su nesebično sa nama delile svoja iskustva koja su utkana i u ovu analizu. Takođe želimo sa zahvalimo UNWOMEN kancelariji u Srbiji na ukazanoj prilici; Ministarstvu za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja na saradnji, kao i svim koleginicama i kolegama koji rade u sigurnim kućama na iskrenosti i hrabrosti da sa nama podele svoje brige ali i preporuke za stvaranje bolje, učinkovitije i svrshishodnije podrške za žene i decu žrtve nasilja u Srbiji.

*Jelena Hrnjak,
programska menadžerka organizacije Atina
U Beogradu, januara 2023. godine*

Pružanje sigurnog smeštaja ženama i deci koji su preživeli nasilje i eksploraciju temeljna je obaveza društva i države. Siguran smeštaj predstavlja osnovnu uslugu u širem domenu podrške i preduslov je koji omogućava da se sa ženama i decom sa iskustvom nasilja kontinuirano radi, kao i da se osigura pristup drugim dugoročnim uslugama (psihološkoj podršci, ekonomskom osnaživanju i dr.). Ženama žrtvama nasilja neophodno je obezbediti nesmetan pristup ovim i drugim uslugama kako bi mogle da se oporave od bolnog i traumatičnog iskustva i uspešno se integrišu u zajednicu. Sveobuhvatna podrška i rad sa ženama žrtvama nasilja treba da budu prilagođeni potrebama ženama sa iskustvom nasilja, one pre svega treba da se osećaju bezbedno, a cilj sigurnih kuća i jeste da omoguće takvo okruženje.

Statistički podaci ukazuju na visoku stopu nasilja nad ženama, a osnovna usluga u procesu zaštite žene i dece sa iskustvom nasilja jesu sigurne kuće. Iako su usluge vezane za podršku i oporavak garantovane brojnim međunarodnim konvencijama koje je Srbija potpisala, u praksi se pokazuje da se na potrebe žena i dece sa iskustvom nasilja ne odgovara na zadovoljavajući način. Stoga je Udruženje građana „Atina“, u saradnji sa agencijom Ujedinjenih nacija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena UNWOMEN, a uz podršku Evropske unije, sprovedlo istraživanje, u okviru projekta *Bolja podrška za žene i decu žrtve nasilja – unapređenje pristupačnosti i kapaciteta sigurnih kuća u Republici Srbiji* sa ciljem da se analiziraju postojeći standardi kvaliteta u pružanju usluge smeštaja ženama žrtvama nasilja, kao i da se prepoznaju rodne dimenzije nasilja. Krajnji cilj ove analize jeste izrada jasnijih i funkcionalnih standarda kvaliteta u pružanju usluge.

Nasilje nad ženama

Rodno zasnovano nasilje, nasilje nad ženama, jeste čin kojim se krše osnovna ljudska prava na sigurnost i kvalitet života, kao i prekoračenja granica ličnog prostora u cilju nanošenja štete drugoj osobi.¹ Nasilno ponašanje prema ženi ne događa se kao izolovani incident, već je to kontinuirani proces, a sva dosadašnja istraživanja ukazuju na to da su

¹ Maljković, M. (2018). Karakteristike izvršilaca partnerskog nasilja i faktori koji utiču na njihovo nasilno ponašanje, UDK: 343.

najčešći počinjenici nasilja nad ženama muškarci.² Feministkinje koriste različite termine kako bi artikulisale rodno zasnovano nasilje, a najčešće su u upotrebi sledeći termini: zlostavljanje žene, nasilje u porodici, nasilje prema ženama, nasilje u partnerskim odnosima i rodno zasnovano nasilje.³

U patrijarhalnim društvima, kakvo je i naše, nasilje se još uvek posmatra kao „privatna“ stvar, ona koja se dešava unutar porodice ili partnerskog odnosa. Nasilje je naučeni obrazac ponašanja počinjocu, ono se uči modelovanjem i socijalizacijom kako u domu, tako i u javnom prostoru, na televiziji i društvu generalno.⁴ Najveći uzrok nasilja nad ženama i njihove diskriminacije jeste neravноправна podela moći u društvu. Patrijarhat proizvodi i održava nasilje putem:

- strukturalnog uticaja – društvene institucije koje zadržavaju i definišu podređen položaj žena i
- ideoškog uticaja – gde se u procesu socijalizacije žena uči da prihvati takav model.⁵

Empirijska istraživanja potvrđila su vezu između podređenosti žena i njihove viktimizacije, što feminističku teoriju čini dominantnom u odnosu na druge teorije nasilja.⁶

U razumevanju rodno zasnovanog nasilja, jednako je važno uključivanje feminističke interseksionalnosti, koja doprinosi razumevanju kompleksnog odnosa socijalne moći i identiteta koji utiču na pojavu rodno zasnovanog nasilja.⁷ To ne znači da treba zanemariti rodnu perspektivu kao ključnu komponentu različitih oblika nasilja i da su žene u povećanom riziku od viktimizacije kada se preklapaju patrijarhalni strukturalni i institucionalni oblici nasilja.⁸ Kod žena koje su na marginama društva i višestruko su diskriminisane, pored samog rodno zasnovanog nasilja koje su preživele, potrebno je da se uzmu u obzir i drugi faktori koji utiču na prirodu nasilja s kojim se žene suočavaju,

² Dragićić-Laban Sladana (2012): Čovek i alkohol u društvu: od podsticanja do odbacivanja, Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu, Beograd.

³ Hall, R. J. (2015). Feminist strategies to end violence against women. The Oxford handbook of transnational feminist movements, 394-415.

⁴ (Ne)živjeti sa nasiljem (1999), Medenica – Zenica – Infoteka, Zenica.

⁵ Kapetanović-Bunar, Durić, Hodžić-Lemeš (2010). Nasilje u porodici. Osjećala sam strah čak i u snu, Fondacije lokalne demokratije, Sarajevo.

⁶ Isto str. 15

⁷ Abuso, M. R. G. A., Mann, P., Braverman, D., Meghji, A., Tan, S., Wain, L., ... & Ma, L. (2022). Diversity, Inclusion, and Decolonisation: Practical Tools for Improving Teaching, Research, and Scholarship. Policy Press.

⁸ Lange, E., & Young, S. (2019). Gender-based violence as difficult knowledge: pedagogies for rebalancing the masculine and the feminine. International Journal of Lifelong Education, 38(3), 301-326.

a to su: rasna i etnička pripadnost, život u ruralnoj ili urbanoj sredini, postojanje invaliditeta, kao i seksualno opredeljenje.⁹

Feminističke škole, Lorda (1984), Kolins i Bindž (2016) i Ekera (2000) doprinose razvoju termina interseksionalnosti kao značajnog okvira u interdisciplinarnim profesijama, poput socijalnog rada, te pomažu u dekonstrukciji ideologija koje dovode do nasilja u porodici, rodnih privilegija i održanja patrijarhata.¹⁰

Društva u kojima su muškarci dominantni u svim sferama (političkoj, društvenoj, institucionalnoj i ekonomskoj) dovode do permanentne nejednakosti i opresije prema marginalizovanim grupama, a posebno ženama.¹¹

Kako je na globalnom nivou tema rodno zasnovanog nasilja postajala sve značajnija i kako se o njoj sve više javno govori, počeli su da se razvijaju i prvi ženski pokreti koji su štitili prava žena i koji su nadalje implicirali osnivanje prvih sigurnih kuća. Tako su prve sigurne kuće za žene žrtve nasilja formirane u Sjedinjenim Američkim Državama 1964. godine,¹² Kanadi 1973. godine,¹³ Nemačkoj 1976. godine,¹⁴ dok je u Srbiji prva sigurna kuća osnovana 2000. godine.¹⁵ Zapravo se prve specijalizovane usluge razvijaju početkom '70-ih godina 20. veka kao inicijativa civilnog sektora, a nadalje je višedecenijski aktivizam ženskih organizacija u zaštiti žena od nasilja doprineo razvoju čitavog spektra različitih usluga koje su rezultirale time da se žene osećaju spremno da razumeju i razgovaraju o svojim iskustvima nasilja. Takođe, ženski aktivizam je doprineo razvoju inovativnih oblika pružanja usluga koje su ključne za rešavanje širokog spektra društvenih problema.¹⁶

⁹ https://www2.unwomen.org/-/media/field%20office%20eca/attachments/publications/2018/unw_imkaan-report_fa-web.pdf?la=en&vs=3237

¹⁰ Boateng, C. O. (2021). Gender-Based Violence: A feminist social work analysis on the processes and perceptions on seeking justice by the Domestic Violence Victim Support Unit at Mampong, Ghana.

¹¹ Rich, A., 2003. Notes towards the politics of location. Feminist postcolonial theory: A reader, pp. 29-42.

¹² Levinson, David (2002). Encyclopedia of crime and punishment – Google Books. ISBN 9780761922582, Retrieved June 29, 2011.

¹³ History – Mission Services of Hamilton. Mission Services of Hamilton.

¹⁴ Kristina Schulz: Der lange Atem der Provokation. Campus Verlag, Frankfurt am Main 2002, ISBN 3-593-37110-3, p. 229.

¹⁵ <http://www.oazasigurnosti.rs/index.php?id=68>, pristupljeno 1.juna 2022.

¹⁶ Kelly, L., & Dubois, L. (2008). Combating violence against women: minimum standards for support services, report prepared for the Council of Europe/Gender Equality and Anti-Trafficking Division/Directorate General of Human Rights and Legal Affairs.

Osvrt na statistiku o nasilju nad ženama

Prema zvaničnim podacima Republičkog zavoda za statistiku, tokom 2020. godine u centrima za socijalni rad je evidentirano 36.656 slučajeva nasilja u porodici, dok zvanični podaci za 2021. godinu ne postoje. Desetogodišnji trend pokazuje konstantan porast prijava nasilja, a žene i devojčice su u najvećoj meri žrtve nasilja. U evidenciji centara za socijalni rad tokom 2020. godine nalazilo se 261.227 žena starijih od 26 godina, 88.943 devojčice (0-17 godina) i 33.266 devojaka (18-25 godina). Ukupan broj osoba ženskog pola svih starosnih struktura u evidenciji centara za socijalni rad u Srbiji je 383.436, a žene žrtve nasilja čine 6,7 odsto od ukupnog broja žena koje se nalaze u evidenciji.¹⁷ Tokom 2021. godine Republički zavod za statistiku je sproveo istraživanje *Kvalitet života i bezbednost žena* koje ukazuje da je svaka peta žena doživela nasilje od intimnog partnera (21,6 odsto), jedna od pet žena je doživela psihičko nasilje (21,6 odsto), a svaka deseta žena je doživela fizičko nasilje (9,8 odsto). Kada se posmatra učestalost porodičnog nasilja, 11,7 odsto žena je doživelo fizičko (uključujući i pretnje) ili seksualno nasilje u porodici, dok je nepartnersko nasilje doživelo 10,1 odsto žena.¹⁸ Ovo istraživanje je pokazalo da su žene u većem procenitu izložene nasilju u odnosu na zvaničnu statistiku centara za socijalni rad, a možemo pretpostaviti da razlog leži u tome što se određeni procenat žena odlučuje da ne prijavi nasilje, te tako ostaju nevidljive za sistem. U prilog ovoj pretpostavci govore i podaci o podnosiocima prijave nasilja, gde u najvećem broju slučajeva prijavu podnosi policija (72,7 odsto), potom slede: sud/tužilaštvo (9 odsto), žrtva (6,3 odsto), član porodice (4,6 odsto), javna ustanova – škola, vrtić i sl. (2,3 odsto), organ starateljstva po službenoj dužnosti (2,2 odsto), član porodice (1,7 odsto), neko drugi (0,6 odsto), anonimno (0,5 odsto), udruženje građana (0,1 odsto).¹⁹

Međutim, i pored nekih pozitivnih promena koje su nastupile donošenjem Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, aktuelni podaci govore u prilog tome da nasilje nad ženama ne jenjava. Istraživanje koje je sproveo Autonomni ženski centar u prvoj godini primene Zakona pokazalo je da je od 56 žrtava femicida svaka treća bila poznata nadležnim, odno-

¹⁷ <http://www.zavodsz.gov.rs/media/2159/izvestaj-o-radu-csr-2020.pdf>, pristupljeno 10. maja 2022.

¹⁸ <https://www.stat.gov.rs/media/358198/g20226006.pdf>, pristupljeno 16. avgusta 2022.

¹⁹ <http://www.zavodsz.gov.rs/media/2159/izvestaj-o-radu-csr-2020.pdf>

sno da je prijavljivala nasilje.²⁰ Prema dostupnim podacima, samo do osmog meseca 2022. godine u porodičnom nasilju ubijena je 21 žena.²¹

Stopa prijavljivanja nasilja nad ženama još uvek je niska: samo 25 odsto žena koje su trpele nasilje od bivšeg partnera prijavilo je nasilje policiji, a 18 odsto onih koje su doživele proganjanje i svega tri procenta žena prijavilo je policiji seksualno uznemiravanje.²² Kada se posmatraju zbirni izveštaji Ministarstva unutrašnjih poslova o broju prijava nasilja u porodici, može se konstatovati porast u broju prijava u 2019. godini, međutim ovaj broj se u narednoj godini približio broju od 2018. godine, što se može tumačiti u kontekstu pandemije COVID-19 koja je izvesno otežala pristup i mogućnost prijave nasilja nadležnim organima.

U najvećem broju slučajeva, i to 51 odsto, počinoci nasilja su aktuelni ili bivši vanbračni ili bračni partneri. Oblici nasilja koji su evidentirani kroz prijave su psihičko i fizičko nasilje, dok se ekonomsko i seksualno nasilje javljaju u gotovo zanemarljivim brojevima²³ kada je reč o prijavljenim i procesuiranim slučajevima. Prepostavka je da mali broj prijava ekonomskog i seksualnog nasilja ne znači da ono ne postoji, već da se o njemu slabo govori, teško se prepoznae, žrtve nisu ohrabrene da prijavljuju usled teškog dokazivanja i činjenice da im sistem i društvo ne veruju da se nasilje desilo. S druge strane, evidentiranje nasilja za potrebe vođenja statistike uslovljeno je onim nasiljem koje je prvo primičeno od profesionalaca, odnosno onim na koje profesionalci obraćaju najveću pažnju ili onim koje osoba koja je preživela nasilje prijavljuje. S tim u vezi, moguće je tumačiti da je ovakva statistika, kada je reč o tipu nasilja, uslovljena trenutnim kapacitetom sistema da samo ove oblike nasilja prepozna.

Analizom godišnjeg sintetizovanog izveštaja centara za socijalni rad u Srbiji, nije uočen podatak o broju žena koje su usled nasilja koje su preživele koristile usluge sigurnog smeštaja u okviru socijalne zaštite. Nedostatak ovog podatka je iznenađujući, imajući u vidu činjenicu da je organ starateljstva uputni organ na uslugu prihvatališta za žrtve nasilja. Obrada ove vrste podataka treba da bude značajna kako bi se pratio broj žena koje koriste ovu uslugu, ali i trendovi i obuhvat usluge u različitim lokalnim zajednicama. Razlog za važnost praćenja i analize ovog podatka nalazi se u unapređenju javnih politika, razvoja i unapređenja usluga sigurnih kuća.

²⁰ <https://www.womenngo.org.rs/vesti/1812-preliminarni-nalazi-istrazivanja-o-institucionalnom-odgovoru-na-prijave-koje-su-prethodile-femicidu-u-dvogodisnjem-periodu-2017-2018>

²¹ <https://boom93.rs/info/drustvo/od-pocetka-godine-u-porodicnom-nasilju-ubijena-21-zena/>, posećeno 30. avgusta 2022.

²² <https://iskljuci-nasilje.rs/sta-govore-podaci-2/>, posećeno 1. avgusta 2022.

²³ Krivično delo nasilja u porodici u sudskej praksi – nove tendencije i izazovi, N. Petrušić, N. Žunić, V. Vilić, Beograd, 2018.

Metodologija istraživanja

Usluga prihvatališta / sigurne kuće za žene žrtve nasilja razvija se više od jedne decenije, a kako bi mogla da bude unapređena, nameće se potreba analiziranja trenutnog stanja i identifikovanja ključnih problema u pružanju ove usluge. Zbog porasta nasilja, koje je poprimilo pandemijski karakter, ova usluga je tokom vremena morala da se prilagođava novim i sve složenijim potrebama korisničke grupe. Pošto su se dosadašnji napori vezani za unapređenje usluge uglavnom svodili na standardizaciju njene strukture (tzv. strukturalni standardi), naredni koraci bi pre svega trebalo da vode ka unapređenje kvaliteta usluge.

Ovo istraživanje ima za cilj da:

1. utvrди realno stanje kada je reč o trenutnom pružanju usluge;
2. mapira izazove u pogledu funkcionisanja usluge (kvaliteta usluge);
3. predstavi realizaciju usluge u kontekstu strukturalnih standarda;
4. ukaže na eventualnu potrebu za daljom edukacijom profesionalaca/ki koji su uključeni u pružanje usluge prihvatališta za žene žrtve nasilja u porodici.

U izradi analize korišćen je mešoviti istraživački dizajn, koji se sastoji iz kvantitativnog i kvalitativnog istraživanja. **Analizom sadržaja** međunarodnog normativnog okvira i domaće legislative u domenu zaštite žrtava rodno zasnovanog nasilja obuhvaćene su, između ostalog: Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama, Zakon o socijalnoj zaštiti, Porodični zakon, Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, načrt Zakona o zaštiti prava korisnika usluga privremenog smeštaja u socijalnoj zaštiti, Nacionalne strategije o socijalnoj zaštiti, Pravilnik o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalne zaštite, Pravilnik o licenciranju organizacija, Pravilnik o stručnim poslovima u socijalnoj zaštiti, lokalne odluke o pravima iz oblasti socijalne zaštite i dr.

Nakon toga, analiziran je pristup, to jest funkcionisanje svih smeštajnih kapaciteta za žene žrtve nasilja koji trenutno postoje na teritoriji Republike Srbije. Pored smeštajnih kapaciteta specijalizovanih za žrtve nasilja u porodičnom kontekstu, istraživanjem je obuhvaćeno i prihvatalište za žrtve trgovine ljudima, budući da je namenjeno ženama sa iskustvom nasilja kroz eksploraciju.

Pružaocima usluge su prosleđeni **onlajn upitnici** za zaposlene u 15 prihvatališta sa ciljem prikupljanja podataka o postojećim standardima rada sa ženama žrtvama rodno zasnovanog nasilja (RZN), standardi-

ma koji se primenjuju u pogledu kvaliteta usluge, obukama zaposlenih za pružanje podrške ženama žrtvama RZN, potrebom za dodatnim obukama i smernicama za unapređivanje kvaliteta usluge. Onlajn upitnici sastojali su se iz dva dela, to jest prosleđena su dva tipa upitnika.²⁴

Prvim upitnikom ispitivani su standardi koji se odnose na strukturu pružanja usluge. Prvi set pitanja odnosio se na postupak licenciranja, tačnije posedovanje licence, u kojoj fazi postupka licenciranja se nalazi sigurna kuća, u kojoj meri su rukovodioci upoznati s procedurom licenciranja, koje su prepreke za dobijanje licence. Drugi set pitanja odnosio se na kapacitete sigurnih kuća. Treći set pitanja ticao se dostupnosti i pristupačnosti usluge ženama iz marginalizovanih grupa (žene sa invaliditetom, LGBTQ+, s mentalnim smetnjama), a data je mogućnost kroz otvoreno pitanje da se navedu ranjive grupe kojima usluga nije dostupna i razlozi zašto nije dostupna, a takođe i dostupnost usluge deci, tj. da li postoje odvojene prostorije za majke s decom. Četvrti set pitanja odnosio se na strukturu zaposlenih, s posebnim osvrtom na broj stručnih radnika/ca, broj osoblja muškog pola, postojanje stručnog medicinskog osoblja. Peti set pitanja usmeren je na proceduru prijema, uz osvrt na pandemiju koronavirusa i neophodnu dokumentaciju za prijem u novim pandemijskim uslovima. Finalni, šesti set pitanja tiče se bezbednosti i tajnosti lokacije, kao i dostupnosti urgentne psihosocijalne podrške kod hitnih prijema.

Drugi upitnik odnosi se na stručni postupak, tj. deo koji se tiče funkcionisanja usluge. Prvi deo pitanja namenjen je prikupljanju podataka o strukturi zaposlenih, a nadalje se produbljuje upitnik i pitanja se usmeravaju na sledeće oblasti:

- **procene potreba i mogućnosti, pogotovo u segmentu bezbednosti;**
- **dostupnosti usluge ženama iz marginalizovanih kategorija;**
- **percepcije zaposlenih** o svrsi usluge, vrednostima rada, te ključnim aktivnostima prilikom rada sa ženama;
- **potreba zaposlenih** u smislu edukacija, treninga, dodatnih veština.

Upitnici su distribuirani sigurnim kućama putem imejlova, a korišćena su pitanja otvorenog i zatvorenog tipa.

Nakon popunjavanja onlajn upitnika, realizovane su fokus grupe s predstavnicima/ama pet sigurnih kuća (Niš, Pančevo, Zrenjanin, Sremska Mitrovica i Kragujevac). Ove sigurne kuće izabrane su u odnosu na kriterijum geografske pozicioniranosti, ali i u odnosu na licencu koju

²⁴ Kompletni upitnici se nalaze u aneksu istraživanja.

(ne)poseduju, odnosno procesa licenciranja u kom se nalaze, sa ciljem utvrđivanja:

1. postojećih standarda i smernica u pružanju usluge;
2. kvalitativnog sadržaja, odnosno funkcionisanja sigurne kuće u pogledu stručnog postupka;
3. ispitivanja prostora za unapređivanje kvaliteta u pružanju usluge.

Cilj fokus grupnih razgovora bilo je prikupljanje podataka i sticanje saznanja o primenama standarda i procedura u postupanju sa ženama i decom žrtvama rodno zasnovanog nasilja koji su smešteni u prihvatištima.

Uzorak

U istraživanju su korišćene dve metode uzorkovanja. U prvoj fazi popunjavanja upitnika, metodom slučajnog uzorkovanja, upitnik je popunilo 28 stručnih radnika/ca i 15 rukovodilaca/teljki sigurnih kuća u Srbiji, odnosno ukupno 33 predstavnika/ce pružaoca usluge prihvatišta za žrtve nasilja.

U istraživanju je učestvovalo po tri predstavnika/ce sigurne kuće (dva stručna radnika/ce i rukovoditelj/ka), osim u dva slučaja gde je zbog malog broja zaposlenih učestvovalo po dva predstavnika/ce usluge.

Metodom namernog uzorkovanja za učešće u fokus grupama odabrane su sigurne kuće prema kriterijumu posedovanja licence. Sprovedeno je pet fokus grupa, na kojima je učestvovao 21 stručni radnik/ca, odnosno 19 žena koje rade na pozicijama rukovoditeljki, te stručnih radnica i stručnih saradnica, kao i dva muškaraca koji rade na pozicijama stručnih saradnika u okviru pružanja usluge.

Imajući u vidu veličinu ovog uzorka u odnosu na ukupan broj zaposlenih u svim sigurnim kućama koje funkcionišu na teritoriji Republike Srbije (vidi tabelu 1), istraživanje se može smatrati relevantnim, te prikazani rezultati adekvatno opisuju zatečeno stanje kada je u pitanju pružanje usluge prihvatišta za žene žrtve rodno zasnovanog nasilja.

Ograničenja istraživanja

Početno ograničenje istraživanja odnosi se na nejasnoću oko funkcionisanja nekih od smeštajnih kapaciteta. Prema informacijama iz prakse, iako se neka od prihvatišta smatraju funkcionalnim, određeno vreme korisnice nisu bile u mogućnosti da koriste usluge tog smeštaja ili nema aktuelne potrebe za korišćenjem usluge, te postoje i sigurne

kuće koje iz drugih razloga ne vrše prihvati korisnica. Ovo ograničenje rešeno je tako što je ostvaren direktni kontakt s predstavnicima sigurnih kuća i prosleđeni su instrumenti istraživanja ka svim sigurnim kućama koje su u bilo kom trenutku od otvaranja vršile prijem i još uvek imaju profesionalce/ke koji se po potrebi mogu uključiti u realizaciju usluge.

Drugo značajno ograničenje odnosi se na broj stručnih radnika/ca u okviru usluge, odnosno činjenice da su u mnogim prihvatilištima rukovodioci/teljke ujedno i stručni radnici, te je iz samih upitnika otežano zaključiti iz koje pozicije su ih rukovodioci/teljke popunjavali. S druge strane, kako su standardi unificirani, ovo ograničenje razrešeno je kroz posmatranje rezultata u odnosu na propisane standarde.

Poslednje ograničenje odnosi se na domen pružanja usluge, odnosno različito ustrojstvo pružanja usluge. Budući da su neke sigurne kuće i dalje u nadležnosti centara za socijalni rad, druge centara za razvoj lokalnih usluga, dok su treće osnovale lokalne samouprave, a jedna sigurna kuća je i u nadležnosti udruženja građana, postavlja se pitanje u kojoj meri njihovo unutrašnje uređenje predstavlja uzrok trenutnog stanja stvari. Ovo ograničenje razrešeno je tako što je dodatna pažnja posvećena izazovima vezanim za organizacionu strukturu pružanja usluge.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

NORMATIVNI OKVIR

Međunarodni normativni okvir

Pravo žrtava nasilja i eksploatacije na siguran smeštaj ugrađeno je u brojne međunarodne dokumente koji afirmišu poštovanje ljudskih prava i regulišu obaveze država u pogledu zaštite ranjivih društvenih grupa. Odredbe iz ovih međunarodnih dokumenata pružaju neophodan okvir za uspostavljanje ove usluge, a zatim i za njenu operacionalizaciju na nacionalnom i lokalnom nivou, kroz odredbe zakona iz domena socijalne zaštite, te drugih akata koji se odnose na pravo žrtava na siguran smeštaj i na ukupnu podršku vezanu za njihov oporavak. Drugim rečima, pravo na siguran smeštaj definisano je i garantovano odredbama više međunarodnih dokumenata, kao i domaćom legislativom koja se odnosi na pružanje podrške žrtvama iz domena socijalne zaštite. Zbog toga je važno sagledati celokupan normativni okvir koji se odnosi na pružanje ove usluge kako bismo bolje razumeli i način na koji ona funkcioniše i eventualne prepreke s kojima se žene kojima je ova usluga namenjena suočavaju u praksi.

Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulска konvencija) koju je Republika Srbija ratifikovala 2013. godine, u članu 3. definiše nasilje nad ženama kao:

Kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije žena i podrazumeva sve radnje rodno zasnovanog nasilja koje dovode ili će verovatno dovesti do fizičke, seksualne, psihičke ili ekonomске povrede ili patnje za žene, uključujući pretnje takvim radnjama, prinuda ili proizvoljno lišavanje slobode, bilo da se dešava u javnom ili privatnom životu

Nadležne agencije Ujedinjenih nacija (UN) bavile su se pitanjem sigurnog smeštaja za žrtve nasilja posebno u kontekstu Konvencije za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena (tzv. CEDAW konvencija) iz 1979. godine. Sama konvencija ne govori mnogo o pravu žena žrtava nasilja na usluge zaštite i podrške, osim što načelno navodi da države potpisnice treba da preduzimaju u svim oblastima, posebno političkoj,

*društvenoj, ekonomskoj i kulturnoj, sve prikladne mere, uključujući zakonodavne, da bi obezbedile potpun razvoj i napredak žena, kako bi im se garantovalo ostvarivanje i uživanje prava čoveka i osnovnih sloboda, ravnopravno s muškarcima.*²⁵ Međutim, iako uopštena, ova formulacija upravo utire put za obezbeđivanje neophodnih uslova za razvoj i ravnopravnost svih žena, što znači i žena koje su pretrpele nasilje, a koje imaju potrebu za bezbednim smeštajem. Opšta preporuka br. 35 o rodno zasnovanom nasilju nad ženama o ažuriranoj Opštoj preporuci br. 19, koju je doneo UN Komitet za praćenje implementacije CEDAW konvencije 2017. godine, kaže da države treba da obezbede specijalističku službu za podršku ženama, kao što su besplatne 24-časovne linije za pomoć i dovoljan broj bezbednih i na odgovarajući način opremljenih kriznih centara za podršku i upućivanje, kao i odgovarajuća skloništa za žene, njihovu decu i druge članove porodice.²⁶ Drugim rečima, prema ovoj opštoj preporuci, države potpisnice CEDAW konvencije dužne su da osiguraju bezbedan smeštaj za žene žrtve nasilja, kao specijalizovanu uslugu iz domena socijalne zaštite.

Pored pomenutih dokumenata Ujedinjenih nacija, pravo žrtava na bezbedan smeštaj eksplicitno se pominje i u dvema konvencijama Saveza Evrope, i to u gorepomenutoj Konvenciji o sprečavanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici.²⁷ U prvom dokumentu se u članu 23 – u delu koji se i zove sigurne kuće, kaže da će zemlje potpisnice preduzeti sve neophodne zakonodavne i druge mere kako bi omogućile otvaranje odgovarajućih, lako dostupnih sigurnih kuća u dovolnjem broju za bezbedan smeštaj i proaktivnu pomoć žrtvama nasilja, posebno ženama i njihovoј deci. Dodatno, imajući u vidu da je Srbija zemlja kandidatkinja za članstvo u Evropskoj uniji (EU), ovde je važno pomenuti i odredbe iz evropskog komunitarnog prava koje se tiču prava na siguran smeštaj za žrtve, odnosno obavezu države da taj smeštaj obezbedi, s kojima će Srbija morati da se uskladi. S tim u vezi, značajno je navesti da se Direktiva Evropskog parlamenta i Evropskog saveta 2012/29/EU (koja je zamenila Okvirnu odluku Saveta 2001/220/JHA), odnosi na uspostavljanje minimalnih standarda o pravima, podršci i zaštiti žrtava kričivnih dela. U njoj se, već na početku, kaže da specijalizovane usluge za žrtve mogu, između ostalog, da uključuju i skloništa i bezbedan smeš-

²⁵ Zakon o ratifikaciji Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, „Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori”, br. 11/81, čl. 3.

²⁶ Opšta preporuka br. 35 o rodno zasnovanom nasilju nad ženama, ažurirana Opšta preporuka br. 19, čl. 40 c.

²⁷ Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, „Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori”, broj 012/13.

taj.²⁸ Dalje se u članu 9. ove direktive – koji se odnosi na podršku koju pružaju službe za podršku žrtvama, eksplicitno navodi da država treba da obezbedi skloništa ili bilo koji drugi odgovarajući privremeni smeštaj za žrtve kojima je potrebno bezbedno mesto zbog neposredne opasnosti od sekundarne i ponovljene viktimizacije, zastrašivanja i odmazde.²⁹

Odredbe iz ove, kao i drugih evropskih direktiva koje se odnose na položaj i zaštitu ranjivih grupa, pa tako i žrtava krivičnih dela, Srbija je dužna da unese u svoje zakone, odnosno da uskladi domaće zakonodavstvo sa ovim aktima. S tim u vezi, u Akcionom planu za pregovaračko Poglavlje 23 u procesu pridruživanja EU, koji se odnosi na pravosuđe i osnovna prava, bilo je predviđeno da se u cilju usklađivanja sa *acquies communitaire* kao i sa pomenutim konvencijama Saveta Evrope, usvoji i novi Zakon o rodnoj ravnopravnosti, te da se sa njim „uvedu“ i nove sigurne kuće u sistem socijalne zaštite.³⁰ Ovaj zakon, posle nekoliko godina tokom kojih je bio „na čekanju“, donet je 2021. godine i on jeste prepoznao sigurne kuće kao vid specijalizovanih usluga podrške za žene žrtve nasilja. Naime, u članu 55. ovog zakona kaže se da *obezbeđivanje sigurnog smeštaja ženama žrtvama nasilja i njihovoj deci u sigurnim kućama ili prihvatištima, koji su besplatni za sve žene i njihovu decu, bez obzira na njihovo mesto prebivališta ili boravišta i dostupni 24 sata, sedam dana u nedelji, prilagođeni potrebama žena žrtava nasilja,*³¹ predstavlja uslugu koju država mora da obezbedi.

Pored odgovarajućih zakona, u procesu pristupanja EU Srbija u ovoj oblasti treba da doneše i različite strateške akte, i da u njima takođe predviđi odredbe vezane za pružanje zaštite i podrške žrtvama rodno zasnovanog nasilja. S tim u vezi, u Nacionalnoj strategiji za ostvarivanje prava žrtava i svedoka krivičnih dela u Republici Srbiji za period 2020–2025. godine, navodi se da će u okviru sistema Nacionalne mreže, žrtvama i svedocima krivičnih dela biti omogućene usluge primarne i sekundarne podrške i pomoći, pa se onda precizira da usluge sekundarne pomoći podrazumevaju i zbrinjavanje u okviru sigurnih kuća.³²

²⁸ Direktiva 2012/29/EU, t. 38 Preamble.

²⁹ Isto, član 9, t.3(a).

³⁰ Akcioni plan za Poglavlje 23, preporuka 3.4.2.1.

³¹ Zakon o rodnoj ravnopravnosti, „Službeni glasnik RS“, br. 52/2021, čl. 55-2.

³² Nacionalna strategija za ostvarivanje prava žrtava i svedoka krivičnih dela u Republici Srbiji za period 2020–2025. godine, t. 6.1. st. 1.

Nacionalni normativni okvir

Republika Srbija, kao zemlja potpisnica međunarodnih sporazuma i kandidatkinja za članstvo u EU, obavezala se na razvoj usluga u zajednici koje za cilj imaju pružanje podrške i zaštite ženama i deci žrtvama nasilja. Zaštita žena sa iskustvom nasilja propisana je sledećim setom zakona koji obuhvata: Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, Zakon o socijalnoj zaštiti, Zakon o rodnoj ravnopravnosti i Zakon o lokalnoj samoupravi.

Pravo na bezbedan i siguran smeštaj predstavlja jedno od ključnih prava kada je reč o ženama koje su preživele rodno zasnovano nasilje. O neophodnosti osiguranja ovog prava govori se u Zakonu o sprečavanju nasilja u porodici (član 31),³³ koji kaže da mere za sprečavanje nasilja u porodici ...moraju da pruže bezbednost žrtvi, da zaustave nasilje, spreče da se ono ponovi i zaštite prava žrtve, a mere podrške da omoguće da se žrtvi pruži psihosocijalna i druga podrška radi njenog oporavka, osnaživanja i osamostaljivanja.

Strategija socijalne zaštite (2005) definiše da su osnovni ciljevi usluga socijalne zaštite odgovor na različite potrebe društva i da se kroz usluge pruža pomoć i podrška različitim kategorijama korisnika/ca, a posebno onim vulnerablem.³⁴ Tokom 2019. godine održane su konsultacije u vezi s nacrtom Strategije razvoja socijalne zaštite 2019–2025,³⁵ ali ona nikada nije doneta, što se negativno odražava na sistem socijalne zaštite i pokazuje nedostatak strateškog planiranja u ovoj oblasti.

Nakon što je prethodna Strategija koja se odnosi na sprečavanje nasilja nad ženama prestala da važi 2015, posle šest godina pauze, Vlada Republike Srbije je u aprilu 2021. donela trenutno važeću **Nacionalnu strategiju za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama u porodici i partnerskim odnosima 2021–2025**.³⁶ Kako se ova Strategija osvrće na efekte prethodne Strategije za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama u porodici i partnerskim odnosima (2011–2015)³⁷ i Akcionog plana za sprovođenje Strategije za rodnu ravnopravnost (2019–

³³ https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_sprecavanju_nasilja_u_porodici.html, pristupljeno 17. decembra 2021.

³⁴ Strategija socijalne zaštite, 2005.

³⁵ <http://www.zavodsz.gov.rs/sr/aktuelnosti/strategija-socijalne-za%C5%A1tite-2019-2025-konsultacije/>

³⁶ Nacionalna strategija za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama u porodici i partnerskim odnosima 2021– 2025, „Službeni glasnik RS”, br. 47/2021.

³⁷ Strategija za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama u porodici i partnerskim odnosima, „Službeni glasnik RS”, broj 27/2011.

2020)³⁸ u analizi efekta primene ovih dokumenata zaključuje se da su u fokusu bile zakonske promene i kreiranje bolje evidencije o nasilju, usluge za žene žrtve nasilja koje pružaju ženske nevladine organizacije (NVO) i otklanjanje senzacionalizma u medijskom izveštavanju o nasilju nad ženama. Kada se govori o postignutim rezultatima i ostvarenim ciljevima, konstatovano stanje je da je stopa predrasuda prema ženama, posebno onim iz ranjivih i marginalizovanih kategorija, i dalje visoka, te da zacrtani strateški cilj rodne ravnopravnosti i nultog stepena femicida još uvek nije ostvaren, i da se taj cilj može smatrati dugoročnom misijom svih aktivnosti na ovom polju.

Posebnim ciljem 2. (*Obezbeđena efikasna i delotvorna zaštita žrtava i uspostavljenе dostupne i adekvatne opšte i specijalizovane usluge podrške žrtvama nasilja*) predviđene su mere za usaglašavanje zakonodavnog okvira s međunarodno preuzetim obavezama (mera 2.1.), potom i informisanje žrtava nasilja (mera 2.2.), unapređenje opštih usluga za žene žrtve rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici kroz definisanje standarda rada i obezbeđivanje dostupnosti usluga ženama iz osetljivih grupa (mera 2.3.), te i unapređenje specijalizovanih usluga za žene žrtve rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici kroz definisanje standarda rada i obezbeđivanje dostupnosti usluga ženama iz osetljivih grupa i merom 2.5. predviđene aktivnosti za sprečavanje femicida kao ekstremne manifestacije postojećih oblika nasilja nad ženama.³⁹

Zakonom o rodnoj ravnopravnosti takođe je predviđeno sprečavanje i suzbijanje rodno zasnovanog nasilja, što je posebno definisano članovima 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57 i 58 ovog Zakona. Tako se članom 55 stav 2 Zakona o rodnoj ravnopravnosti predviđa *obezbeđivanje sigurnog smeštaja ženama žrtvama nasilja i njihovoј deci u sigurnim kućama ili prihvatalištima, koji su besplatni za sve žene i njihovu decu, bez obzira na njihovo mesto prebivališta ili boravišta i dostupni 24 časa, sedam dana u nedelji, prilagođeni potrebama žena žrtava nasilja.*⁴⁰

Kada se govori o rasprostranjenosti nasilja nad ženama, važna promena u prijavljivanju, postupanju i mandatu, kada je reč o izricanju hitnih mera za sprečavanje nasilja u porodici, dogodila se 2016. godine usvajanjem **Zakon o sprečavanju nasilja u porodici**⁴¹ (usvojen 2016. godine, počeo s primenom 1. juna 2017). Prema dostupnim podacima Ministarstva pravde, od početka primene Zakona pa sve do početka

³⁸ Strategija za rodnu ravnopravnost, „Službeni glasnik RS”, broj 30/2018.

³⁹ Strategija za rodnu ravnopravnost, „Službeni glasnik RS”, broj 30/2018.

⁴⁰ Zakon o rodnoj ravnopravnosti, „Službeni glasnik RS”, br. 52/2021, čl. 55-2.

⁴¹ Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, „Službeni glasnik RS”, br. 94/2016.

2021. godine razmotreno je 132.600 prijava nasilja u porodici.⁴² Ova zakonska promena donela je mogućnost izricanja hitnih mera od strane pripadnika/ca Ministarstva unutrašnjih poslova, a rešenja predviđena Zakonom predstavljaju korak ka boljoj i efikasnoj zaštiti žrtava od nasilja u porodici. Ovlašćenja data policijskim službenicima/cama da samostalno procenjuju rizik i izriču hitne mere predstavlja značajnu novinu. S jedne strane, ovaj vid izricanja mera doprinosi efikasnoj borbi protiv nasilja, dok s druge otvara niz pravnih, etičkih i socijalnih pitanja, koja se odnose na kapacitete, obučenost i senzibilisanost policijskih službenika/ca za rad sa žrtvama nasilja.

Analiza sprovedena u prvoj godini važenja Zakona govori u prilog tome da postoji neujednačenost u primeni Zakona, kao i nizak stepen produženja privremene mera od suda na teritoriji Republike Srbije. Analiza pokazuje da je u prvoj godini primene zakona na svaka 42 minuta u Srbiji nekoj osobi izrečena hitna mera za sprečavanje nasilja u porodici (68 mera dnevno). Isto istraživanje govori da ipak skoro 50 odsto izrečenih mera sud ne produži, što znači da veliki broj žrtava nasilja po isteku mera može biti ponovo ugrožen od nasilnika, te da je paralelno sa ovim merama potrebno razvijati i usluge podrške ženama žrtvama nasilja.⁴³

Domen koji se tiče pružanja usluga ženama koje su pretrpele nasilje uređen je **Zakonom o socijalnoj zaštiti**⁴⁴ koji sadrži osnovna načela rada u socijalnoj zaštiti, prava korisnika socijalne zaštite, kao i usluge koje država obezbeđuje. Sistem socijalne zaštite u Republici Srbiji je zasnovan je na principu decentralizacije, te su usluge podeljene na **nacionalni, pokrajinski i lokalni nivo**, čime se omogućuje pluralizam usluga. Nadležnost za osnivanje ustanova socijalne zaštite, prema članu 32. Zakona o lokalnoj samoupravi, jeste na jedinicama lokalne samouprave.⁴⁵

Zakon o socijalnoj zaštiti (član 3) definiše sledeće ciljeve u pogledu pravca razvoja socijalne politike Republike Srbije:

1. obezbeđivanje minimuma materijalne sigurnosti i nezavisnosti pojedinca i porodice u zadovoljavanju osnovnih životnih potreba;

⁴² <https://www.drzavnauprava.gov.rs/sr/vest/29055/razmotreno-vise-od-132600-slucajeva-nasilja-u-porodici-.php>, pristupljeno 17. decembra 2021.

⁴³ A. Bošković, J. Puhača, Analiza praktične primene Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, s posebnim osvrtom na primenu hitnih mera, NBP, Journal of Criminalistics and Law, Vol. 24, No. 1, 2019.

⁴⁴ Zakon o socijalnoj zaštiti, „Službeni glasnik RS”, br. 24/2011.

⁴⁵ Zakon o lokalnoj samoupravi, „Službeni glasnik”, br. 129/2007, 83/2014 – dr. zakon, 101/2016 – dr. zakon, 47/2018 i 111/ 2021 – dr. zakon.

2. jednaka dostupnost i ostvarivanje prava iz socijalne zaštite;
3. socijalna uključenost i jednakе mogućnosti za samostalan život;
4. očuvanje i unapređenje porodičnih odnosa, kao i unapređenje porodične, rodne i međugeneracijske solidarnosti;
5. prevencija zlostavljanja, zanemarivanja ili eksploatacije, kao i otklanjanje njihovih posledica.

Zakon o socijalnoj zaštiti ne poznaje podelu usluga na opšte i specijalizovane, što onemogućava da se specijalizovane usluge za žene i decu žrtve nasilja uspostave u skladu sa standardima Istanbulske konvencije.

Usluga smeštaja u prihvatište propisana je članom 40. Zakona o socijalnoj zaštiti, a potom se u članu 47, kao jedna od usluga smeštaja za korisnike iz domena socijalne zaštite, navodi prihvatište za žrtve nasilja u porodici. U ovom članu zakon daje vrlo opštu odrednicu korisnika usluga smeštaja, ne definišući specijalizovane usluge koje se odnose na žene i decu. Nešto detaljnije se u članu 55. ovog zakona govori o smeštaju u prihvatište, pa se kaže da se ovom uslugom korisniku obezbeđuje kratkotrajan smeštaj i osigurava bezbednost, iznalaženje održivih rešenja za krizne situacije, zadovoljenje njegovih osnovnih potreba i pristup drugim uslugama. U istom članu se dalje precizira da uslugu smeštaja u prihvatište obezbeđuje jedinica lokalne samouprave, osim u slučajevima predviđenim ovim zakonom.⁴⁶ U ovim članovima Zakon jasno kaže da siguran smeštaj, odnosno prihvatište za žrtve nasilja ili trgovine ljudima predstavlja uslugu u domenu socijalne zaštite i da je država dužna da ga obezbedi.

Usluge smeštaja u sigurne kuće / prihvatišta pružaju se najduže u trajanju od šest meseci deci, mlađima i odraslim žrtvama nasilja u porodici, zlostavljanja i zanemarivanja. Zakon o socijalnoj zaštiti predviđa i pružanje savetodavno-terapijskih i socioedukativnih usluga, koje finansira lokalna samouprava, ali ne propisuje da one treba da budu prilagođene potrebama žena i dece koji su žrtve nasilja. Zakon omogućava da centri za socijalni rad, koji odlučuju o potrebi za određenom uslugom, u isto vreme pružaju i direktnе usluge socijalne zaštite ukoliko nema drugog odgovarajućeg pružaoca usluga. Ovo, međutim, u praksi stvara sukob interesa, jer se upućivanje na socijalnu uslugu i korišćenje usluge odvija u istoj organizaciji, što za posledicu ima da se razvoj usluga socijalne zaštite zadržava u okviru već postojećih.⁴⁷

⁴⁶ Zакон о socijalnoj zaštiti, „Službeni glasnik RS”, br. 24/2011.

⁴⁷ Analiza efekata Zakona o izmenama i dopunama ZSZ. Dostupno na: <https://www.minrzs.gov.rs/sites/default/files/2018-11/analiza-efekata.doc>.

Zakon o socijalnoj zaštiti uvodi standarde za pružanje usluga kao regulatorni mehanizam, čiji je osnovni cilj postizanje kvaliteta usluga socijalne zaštite. Njime se jasno definiše ko, na koji način, kojim korisničkim grupama i pod kojim uslovima može da pruža usluge u sistemu socijalne zaštite. Nadalje, usluge su bliže određene, u smislu svrhe, sadržaja i ciljnih i korisničkih grupa podzakonskim aktom, usvojenim 2013, a revidiranim 2019. godine. Radi se o **Pravilniku o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalne zaštite**, (u daljem tekstu Pravilnik),⁴⁸ kojim se bliže uređuju minimalni zahtevi koje pružalač usluge treba da ispuni kako bi dobio licencu za pružanje usluga socijalne zaštite. Postupak licenciranja vodi Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, a ovaj proces ima za cilj verifikaciju ispunjenosti standarda za pružanje usluga i preduslov je za dobijanje licence. Nadležno Ministarstvo izdaje dve vrste licence i to:

1. ograničenu licencu, koja se izdaje u slučajevima kada nisu u potpunosti ispunjeni minimalni standardi i
2. licencu na šest godina, koja se izdaje kada su u potpunosti ispunjeni minimalni standardi.⁴⁹

Ovaj dokument daje neophodni okvir za pružanje usluge sigurnog smeštaja, u njemu se najpre u članu 25. određuju ciljne grupe smeštaja u prihvatilište, pa se s tim u vezi kaže da se smeštaj – ne duži od šest meseci – pruža deci, mladima i odraslim žrtvama nasilja u porodici, zlostavljanja ili zanemarivanja, kao i deci, mladima i odraslim žrtvama trgovine ljudima.⁵⁰ Potom se (u članu 26) određuje i svrha smeštaja u prihvatilište, pa se kaže da je to *zadovoljavanje osnovnih potreba pojedinca ili porodice kojima je potrebno neodložno osigurati bezbednost u kriznim situacijama*. Dalje se obrazlaže da je usluga sigurnog smeštaja usmerena ka proceni potreba za drugim uslugama i započinjanju procesa pomoći korisniku za uspostavljanje stabilnog porodičnog ili nezavisnog života, prevazilaženje krizne situacije i održivih rešenja u budućnosti, te ka uspostavljanju osećanja sigurnosti kao osnove za dalji napredak i osnaživanje korisnika, radi podizanja njihove sposobnosti za bezbedan život i uključivanje u zajednicu.⁵¹

Organizacije socijalne zaštite, odnosno pružaoci usluga, u obavezi su da pribave licencu za pružanje usluge socijalne zaštite, što podrazumeva da usluga mora da ispunjava propisane standarde, a tiču se:

⁴⁸ Republički zavod za socijalnu zaštitu, Izveštaj o lokalnim uslugama socijalne zaštite 2016–2020.

⁴⁹ Republički zavod za socijalnu zaštitu, Izveštaj o lokalnim uslugama socijalne zaštite 2016–2020.

⁵⁰ Pravilnik o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalne zaštite, „Službeni glasnik RS”, br. 42/2013, 89/2018 i 73/2019.

⁵¹ Isto, član 26, st. 2 i 3.

lokacije, prostora, opreme organizacije, broja i stručnosti angažovanog osoblja, procene, planiranja i aktivnosti za pružanje usluge itd.⁵²

U periodu 2016–2020. godine obuhvaćeno je 14 podvrsta usluga koje su se pružale u jedinicama lokalne samouprave. Jedna od njih je i usluga prihvatališta za žene i decu žrtve nasilja⁵³ i upravo je pružanje ove usluge obuhvaćeno daljim istraživanjem.

Značajno je zadržati se na samom pojmu standarda, s obzirom na to da su oni u fokusu ove analize. Standardi predstavljaju merljive, preverljive kriterijume i pokazatelje na osnovu kojih se može proveriti kvalitet usluge; standardima se osigurava da korisnik/ca dobije ujednačen nivo kvaliteta usluge, nezavisno od toga ko uslugu sprovodi. Standardi se operacionalizuju na:

- **zajedničke** – minimalni zahtevi koji se moraju ispuniti nezavrsno od korisničke grupe kojima je usluga namenjena, izuzev ako posebnim propisom nije drugačije uređeno i
- **posebne** – specifični zahtevi koji se moraju ispuniti u okviru određene grupe usluga ili konkretne usluge, saglasno potreba korisničke grupe.⁵⁴

Dalje se standardi dublje operacionalizuju i dele na:

- **funkcionalne standarde** – osnovni zahtevi stručnog postupka i
- **strukturalne standarde** – infrastrukturni, kadrovski i organizacioni aspekti.⁵⁵

Pravilnik o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalne zaštite, u članovima 58. i 59, definiše posebne minimalne standarde za uslugu smeštaja u prihvatalište za žrtve zlostavljanja, nasilja i trgovine ljudima. Član 58. definiše pitanja koja se tiču bezbednosti, prostora i opreme i to:

1. po potrebi, donošenje procedure za obezbeđivanje tajnosti lokacije i bezbednosti korisnika i angažovanog osoblja,
2. obezbeđivanje posebne sobe za majku sa detetom/decom.⁵⁶

Pravilnik definiše i posebne minimalne standarde i on se odnosi na prihvatališta za sve kategorije, s tim što se izdvajaju odredbe koje se

⁵² Isto, str. 2.

⁵³ Pravilnik o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalne zaštite, „Službeni glasnik RS”, br. 42/2013, 89/2018 i 73/2019.

⁵⁴ Pravilnik o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalne zaštite, „Službeni glasnik RS”, br. 42/2013, 89/2018 i 73/2019.

⁵⁵ Pravilnik o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalne zaštite, „Službeni glasnik RS”, br. 42/2013, 89/2018 i 73/2019.

⁵⁶ Pravilnik o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalne zaštite, „Službeni glasnik RS”, br. 42/2013, 89/2018 i 73/2019.

odnose na žrtve trgovine ljudima. Specifični uslov kada je reč o žrtvama trgovine ljudima jeste da:

1. ukoliko se sumnja da je lice žrtva trgovine ljudima, pružalač usluge obaveštava nadležni centar za socijalni rad i službu za koordinaciju zaštite žrtava trgovine ljudima u roku od tri dana,
2. sastavni deo procene za žrtve trgovine ljudima je i bezbednosna procena koja se pribavlja preko službe za koordinaciju zaštite žrtava trgovine ljudima, a primerak procene i individualnog plana koje uradi sigurna kuća dostavlja se i nadležnoj službi za koordinaciju i zaštitu žrtava trgovine ljudima.⁵⁷

Pored ovih načelnih odredbi o osnivanju sigurnih kuća i ciljevima njihovog rada, u Pravilniku se takođe detaljno govori i o strukturalnim standardima koje one moraju da ispunjavaju, a tiču se organizovanja prostora, ishrane, održavanja higijene i dr. Za smeštaj korisnika/ca, Pravilnik određuje najmanju površinu jednokrevetnih i višekrevetnih spavaonica, zatim propisuje odvojeni smeštaj za lica različitog pola (za decu stariju od sedam godina), kao i postojanje posebnih prostorija za susrete korisnika/ca i lica iz njihovog bliskog okruženja.⁵⁸ U Pravilniku se još govori o tome da se korisnicima/ama u prihvatilištu obezbeđuje redovna ishrana, da se održava higijena prostorija u kojima korisnici/e borave ili ih koriste⁵⁹ i sl.

Ono što je naročito značajno za prihvatilišta, odnosi se na bezbednost, tj. tajnost lokacije, pa se u članu 58. kaže da *pružalač usluge smeštaja u prihvatilište za žrtve zlostavljanja, nasilja i trgovine ljudima, po potrebi, ima proceduru za obezbeđivanje tajnosti lokacije i bezbednosti korisnika i angažovanog osoblja*. Posebna pažnja se posvećuje i majkama sa decom pa se u nastavku kaže da je *u prihvatilištu za žrtve zlostavljanja, nasilja i trgovine ljudima, obezbeđena [...] posebna soba za majku sa detetom, odnosno sa decom*. Važno je pomenuti da se u ovom dokumentu određuje i minimalni broj stručnih radnika/ca, u zavisnosti od korisničke grupe kojoj se obezbeđuje siguran smeštaj, pa se, s tim u vezi, kaže da se za *žrtve zlostavljanja, zanemarivanja i nasilja u porodici; žrtve trgovine ljudima; decu u skitnji i kriznim situacijama* obezbeđuje pet stručnih radnika/ca i dva/dve saradnika/ce za kapacitet do deset korisnika/ca, dok se jedan stručni radnik/ca obezbeđuje na svakih

⁵⁷ Pravilnik o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalne zaštite, „Službeni glasnik RS”, br. 42/2013, 89/2018 i 73/2019, članovi 61 i 62.

⁵⁸ Isto, član 34, st. 5, 6, 7 i 8.

⁵⁹ Pravilnik o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalne zaštite, „Službeni glasnik RS”, br. 42/2013, 89/2018 i 73/2019, članovi 35, 36 i 37.

dodatnih pet korisnika/ca, i jedan/na saradnik/ca na svakih dodatnih deset korisnika/ca.⁶⁰

U slučaju da se smeštaj korisnika/ca vrši urgentno, bez uputa nadležnog centra za socijalni rad, Pravilnik nalaže (u članu 60) da se centar za socijalni rad o tome obavesti u roku od tri dana, a ukoliko se utvrdi da se radi o korisniku/ci koji je žrtva trgovine ljudima, o tome se, pored centra za socijalni rad, mora obavestiti i služba nadležna za koordinaciju zaštite žrtava trgovine ljudima. Procena drugih potreba korisnika/ce, bez obzira na to da li se radi o žrtvi nasilja ili trgovine ljudima, vrši se neposredno nakon njenog/njegovog prijema u prihvatište.⁶¹

Na samom kraju, važno je pomenuti i nacrt novog **Zakona o zaštiti prava korisnika usluga privremenog smeštaja u socijalnoj zaštiti**.⁶²

Na koji način će Zakon uticati na rad sigurnih kuća, još uvek je nepoznanica. Ovaj zakon treba da reguliše pitanja vezana za izbor usluga i načela kojima se pružalac usluge privremenog smeštaja mora rukovoditi prilikom pružanja usluge. Značaj ovog zakona je u tome što prepoznaje i eksplicitno navodi zaštitu od rodno zasnovanog nasilja i zaštitu reproduktivnog zdravlja devojčica i žena, kao i mehanizme za kontrolu kvaliteta usluge, pravo na poverljivost i privatnost, kao i učešće korisnika/ca prilikom pružanja usluge. Konkretna primena ovog zakona i njegov uticaj na praksu prilikom pružanja usluge, mogao bi da bude predmet neke naredne analize.

Lokalni normativni okvir

Reformom socijalne zaštite, započetom 2000-ih godina, sa ciljem razvoja alternativnih formi smeštaja, mehanizmom sprečavanja ulaska pojedinaca u sistem (*gate keeping*) u svrhu preventivnog i proaktivnog reagovanja, preduzeti su i naporci ka razvijanju usluga u zajednici i pružanje usluga od nevladinih organizacija s kojima je, i dalje, potrebno jačati partnerstvo. Po usvajanju Strategije socijalne zaštite 2005. godine, preduzeti su prvi koraci ka deinstitucionalizaciji i razvijanju usluga u zajednici.

Aktuelni Zakon o socijalnoj zaštiti predviđa da su sigurne kuće za žene žrtve nasilja u nadležnosti lokalnih samouprava na čijoj teritoriji se nalaze, te da usluge smeštaja koje one nude moraju biti navedene i definisane i u **lokalnim odlukama o pravima iz oblasti socijalne zaštite**.

⁶⁰ Isto, član 59, st. 1.

⁶¹ Isto, član 66.

⁶² <https://www.minrzs.gov.rs/sr/dokumenti/predlozi-i-nacrti/sektor-za-socijalnu-zastitu>, prijavljeno 26. maja 2022.

tit. Ove odluke donose skupštine lokalnih samouprava (u pitanju su gradovi) u kojima se sigurne kuće nalaze i u njima se nabrajaju i opisuju sve usluge iz domena socijalne zaštite koje su dostupne na području opštine ili grada. Prema dostupnim podacima, u Republici Srbiji postoji 15 sigurnih kuća za žene žrtve rodno zasnovanog nasilja u porodičnom i partnerskom kontekstu.⁶³ Pored toga, zvanično su dostupna još dva smeštaja za žene žrtve trgovine ljudima, odnosno jedno Prihvatište za žrtve trgovine ljudima i program stanovanja uz podršku žrtava trgovine ljudima koje vodi nevladina organizacija „Atina“. Pružaoci usluge prihvatišta, sigurne kuće za žrtve nasilja, uglavnom su centri za socijalni rad (8), centri za razvoj lokalnih usluga (5), dok dve sigurne kuće funkcionišu kao samostalno pravno lice (SK u Nišu je osnovao grad, dok je osnivač SK u Beogradu udruženje građana).⁶⁴

U ranijem periodu postojale su sigurne kuće i u nekim drugim gradovima (na primer, u Valjevu i Užicu), ali su one u međuvremenu zatvorene. Sve promene vezane za funkcionisanje sigurnih kuća evidentirane su i u lokalnim odlukama o uslugama socijalne zaštite, odnosno te odluke su morale da budu menjane i dopunjene u zavisnosti od promena u praksi. U odlukama gradova u kojima sigurne kuće i dalje funkcionišu, definisani su ciljevi rada, korisničke grupe, te opseg usluga koji se pružaju u sigurnim kućama, odnosno u prihvatištima za žrtve nasilja u porodici.⁶⁵

Analizom lokalnih odluka o uslugama socijalne zaštite, sigurne kuće se različito određuju kao prihvatišta za smeštaj žena žrtava nasilja, smeštaj žena i dece ili za smeštaj žena i dece žrtava trgovine ljudima ili generalizovano za žrtve nasilja. Primera radi, u Odluci o pravima u socijalnoj zaštiti iz nadležnosti grada Sombora, pored ostalih usluga, navodi se i usluga smeštaja u Prihvatištu za žrtve nasilja u porodici i žrtve trgovine ljudima, a usluga je dostupna i licima s teritorije drugih gradova.⁶⁶

⁶³ <https://www.sigurnakuca.net/nasilje-nad-zenama/ako-prijavite-nasilje/sigurne-kuce>, pristupljeno 17. decembra 2021.

⁶⁴ Sigurne kuće koje rade pri centrima za socijalni rad nalaze se u sledećim jedinicama lokalne samouprave: Pančevu, Leskovcu, Novom Sadu, Smederevu, Sremskoj Mitrovici, Jagodini, Vlasotincu, Šapcu. Sigurne kuće koje rade pri centrima za razvoj usluga u zajednici su: Vranje, Sombor, Priboj, Kragujevac i Zrenjanin. Sigurna kuća u Nišu je samostalna ustanova socijalne zaštite, dok u Beogradu sigurna kuća radi pod okriljem udruženja građana.

⁶⁵ Iako se u pobrojanim i analiziranim aktma koriste različiti nazivi za usluge sigurnog smeštaja, kao što su sigurna kuća, prihvatište ili sklonište, u pitanju je jedna ista usluga, i ne postoji razliku u praktičnom pristupu za osobe koje imaju potrebu za ovom uslugom, bez obzira na to kako se usluga naziva.

⁶⁶ Odluka o pravima u socijalnoj zaštiti iz nadležnosti grada Sombora, „Službeni list grada Sombora“, br. 28/2016.

Potom, u Odluci o pravima iz oblasti socijalne zaštite grada Niša, predviđa se postojanje prihvatišta za žene i decu žrtve nasilja, a ono se definiše kao *oblik privremenog zbrinjavanja lica koja su iznenada ostala bez smeštaja ili iz drugih razloga moraju da budu zbrinuta van svoje porodice.*⁶⁷

U lokalnim odlukama najčešće se navode i razlozi na osnovu kojih neko može biti smešten u ovu vrstu prihvatišta. Odluka o socijalnoj zaštiti grada Kragujevca sadrži i odredbu o samoproceni ugroženosti kao osnovu za privremeni smeštaj u prihvatište u tom gradu, odnosno kaže se da se smeštaj pruža *licima u slučajevima akutnog stanja nasilja u porodici, kojima su po sopstvenoj proceni ili po proceni nadležnih državnih organa ugroženi bezbednost, zdravlje i život.*⁶⁸ Štaviše, u ovoj odluci se definiše i samo akutno stanje, pa se navodi da ono obuhvata *nanošenje ili pokušaj nanošenja telesnih povreda, izazivanje straha pretnjom, prisiljavanje ili navođenje na seksualni odnos, ograničavanje slobode kretanja ili komuniciranja s trećim licima, vređanje, kao i svako drugo bezobzirno ponašanje.*⁶⁹ Dodatno, u lokalnoj odluci grada Niša predviđa se da nakon prijema lica u sigurnu kuću, stručna komisija centra za socijalni rad jednom mesečno vrši proveru ugroženosti tog lica.⁷⁰

Na osnovu prethodno pomenutog Pravilnika koji propisuje bliže uslove i standarde rada sigurnih kuća u Srbiji, kao i na osnovu lokalnih odluka o uslugama socijalne zaštite koje donose opštine i gradovi u Srbiji, i same sigurne kuće za žrtve nasilja donose svoje akte kojima propisuju i opisuju različite segmente svog rada.

Nadovezujući se na Pravilnik, potrebno je imati na umu i proces licenciranja organizacija socijalne zaštite, odnosno licenciranje usluga u socijalnoj zaštiti. Pravilnik o licenciranju organizacija socijalne zaštite⁷¹ koji je stupio na snagu 2013. godine nalagao je obavezu svim pružaocima usluga u socijalnoj zaštiti da uđu u proces licenciranja usluge u cilju standardizacije usluga. Usluge koje su prethodno funkcionalne morale su u propisanom roku (do 2016. godine) da prilagode svoje funkcio-

⁶⁷ Odluka o pravima iz oblasti socijalne zaštite grada Niša, „Službeni list grada Niša”, br. 101/2012, 96/2013 i 44/2014, čl. 17.

⁶⁸ Odluka o socijalnoj zaštiti grada Kragujevca, „Službeni list grada Kragujevca”, br. 16/2011, 3/2016, 34/2018 i 38/2020, čl. 30, st. 1.

⁶⁹ Odluka o socijalnoj zaštiti grada Kragujevca, „Službeni list grada Kragujevca”, br. 16/2011, 3/2016, 34/2018 i 38/2020, čl. 30, st. 1, čl. 30, st. 2

⁷⁰ Odluka o pravima iz oblasti socijalne zaštite na teritoriji grada Niša, „Službeni list grada Niša”, br. 101/2005 i 1/2006 – ispr, čl. 19, st. 3.

⁷¹ Pravilnik o licenciranju organizacija socijalne zaštite, „Službeni glasnik RS”, br. 42/2013 od 14. maja 2013, a stupio je na snagu 22. maja 2013.

nisanje i ostvare uslove za licencu, dok su novoosnovane usluge od svog osnivanja morale da ispunjavaju uslove propisane ovim Pravilnikom. Uprkos ovoj intenciji, u Republici Srbiji je do 2022. godine svega pet prihvatilišta posedovalo licencu za pružanje ove usluge (sigurne kuće u Beogradu, Leskovcu, Vranju i Nišu, kao i prihvatilište za žrtve trgovine ljudima u Smederevu). Neke od sigurnih kuća su posedovale licencu, ali im je u međuvremenu istekla (Pančevo i Kragujevac), dok se druge nalaze u postupku licenciranja od 2016. godine.⁷²

⁷² Prema podacima dobijenim iz ovog istraživanja, dok prema podacima dostupnim na sajtu Ministarstva samo dve sigurne kuće (Leskovac i Beograd) poseduju važeću licencu, <https://www.minrzs.gov.rs/sr/dokumenti/predlozi-i-nacrti/sektor-za-brigu-o-porodici-i-socijalnu-zastitu/usluge-socijalne>, posećeno 24. marta 2022.

STRUKTURALNI STANDARDI SIGURNIH KUĆA U SRBIJI

Sigurne kuće u Republici Srbiji

Prema podacima dobijenim u ovom istraživanju, u Republici Srbiji funkcioniše (ima raspoređeno osoblje, prostor i u kontinuitetu prima korisnice) ukupno 13 prihvatilišta za žrtve nasilja u porodici i jedno prihvatilište za žrtve trgovine ljudima.

Pored navedenih, zvanično postoje i dostupna su još dva prihvatilišta, koja imaju kadar za sprovođenje usluge, prostor, ali ne vrše u kontinuitetu prijem korisnica (u Smederevu i Vlasotincu).⁷³ Prema postojećim izveštajima (GREVIO izveštaj iz 2018. godine), prihvatilište u Šapcu radi, međutim prema stanju na terenu, ovo prihvatilište iz nepoznatih razloga trenutno ne prima korisnice.

U tabeli 1. dat je prikaz svih prihvatilišta koja funkcionišu u Republici Srbiji, status njihove licence i ko su njihovi osnivači.

	Grad	Naziv ustanove	Ustanova osnivač	Licenca
1.	Pančevo	Prihvatilište za žene i decu žrtve nasilja u porodici	Centar za socijalni rad „Solidarnost“ Pančevo	Obnova ⁷⁴
2.	Kragujevac	Prihvatilište za žrtve nasilja u porodici	Centar za razvoj usluga socijalne zaštite „Kneginja Ljubica“	Obnova

⁷³ Prihvatilište u Vlasotincu je zapravo organizaciona jedinica Sigurne kuće u Leskovcu i funkcioniše po principu prihvatile stанице, prema podacima dobijenim od stručnih radnika/ca angažovanih na sprovođenju usluge.

⁷⁴ Obnova se odnosi na to da je prihvatilište nekada posedovalo licencu koja je u međuvremenu istekla.

Važeća se odnosi na prihvatilišta koja u ovom trenutku imaju licencu.

U postupku su prihvatilišta koja su do predviđenog roka u maju 2016. podnela zahtev za izdavanje licence, ali je još nisu dobila.

3.	Beograd	Prihvatalište za žrtve nasilja u porodici – Udruženje „Savetovalište protiv nasilja u porodici”	Udruženje građana „Savetovalište protiv nasilja u porodici”	Važeća
4.	Leskovac	Prihvatalište za žrtve nasilja u porodici	Centar za socijalni rad Leskovac	Važeća
5.	Novi Sad	Prihvatalište za žene i decu ugrožene porodičnim nasiljem „Sigurna ženska kuća”	Centar za socijalni rad Novi Sad	U postupku
6.	Smederevo	Prihvatalište za žene i decu žrtve porodičnog nasilja u Braničevsko-podunavskom regionu – „Sigurna kuća Smederevo”	Centar za socijalni rad Smederevo	U postupku
7.	Sremska Mitrovica	Prihvatalište za žene i decu žrtve nasilja u porodici i žrtve trgovine ljudima	Centar za socijalni rad „Sava” Sremska Mitrovica	U postupku
8.	Zrenjanin	Prihvatalište za žene i decu žrtve nasilja u porodici i žrtve trgovine ljudima – „Sigurna kuća”	Centar za razvoj usluga socijalne zaštite grada Zrenjanina	U postupku
9.	Niš	Ustanova socijalne zaštite Sigurna kuća za žene i decu žrtve porodičnog nasilja Niš	Grad Niš	Važeća
10.	Jagodina	Sigurna kuća Jagodina	Gradski centar za socijalni rad Jagodina	U postupku

11.	Priboj	Prihvatilište za žene i decu žrtve porodičnog nasilja Priboj	Centar za razvoj usluga socijalne zaštite opštine Priboj	U postupku
12.	Vranje	Prihvatilište za žrtve nasilja u porodici Vranje	Centar za razvoj lokalnih usluga socijalne zaštite Vranje	Važeća
13.	Sombor	Prihvatilište za žene i decu žrtve nasilja Sombor	Centar za pružanje usluga socijalne zaštite Grada Sombora	U postupku
14.	Smederevo	Prihvatilište za žrtve trgovine ljudima	Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja	Važeća

Tabela 1. Spisak sigurnih kuća u Republici Srbiji

Pregledom postojećih sigurnih kuća u RS, možemo videti da od 14 prihvatilišta koja funkcionišu, svega pet poseduje licencu za rad (35,7 odsto), dva su u postupku obnove licence (14,3 odsto), dok je sedam sigurnih kuća predalo zahtev za izdavanje licence (50 odsto).

Svi predstavnici/ce sigurnih kuća navode da su upoznati s postupkom licenciranja (100 odsto). Na pitanje *Da li ste pokušali da se licencirate, ali ste iz nekog razloga odbijeni*, 21,4 odsto sigurnih kuća odgovorilo je potvrđno. Ovaj podatak govori u prilog tome da su neke od sigurnih kuća koje su podnele zahtev od 2016. godine⁷⁵ do danas odbijene po različitim osnovima. Od licenciranih sigurnih kuća, nijedna nije izgubila licencu za rad po bilo kom osnovu propisanom Zakonom.

Posmatrajući kriterijum licenciranja, jasno se uočava da postoje izazovi u licenciranju, što dovodi do neujednačenog rada u sigurnim kućama u RS. S tim u vezi, 85,7 odsto predstavnika/ca sigurnih kuća smatra da bi im licenciranje (posedovanje licence) olakšalo obavljanje i finansiranje usluge sigurne kuće.

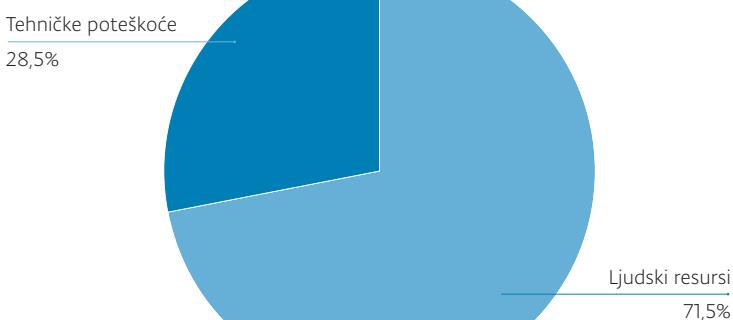
⁷⁵ Pravilnik o licenciranju počeo je da se primenjuje maja 2016, iako je usvojen još 2013. godine, izvor: <http://www.zavodsz.gov.rs/sr/podru%C4%8Dje-delovanja/unapre%C4%91lenje-usluga-socijalne-za%C5%Altite/unapre%C4%91lenje-procesa-licenciranja-pru%C5%BEalaca-usluga/>, pristupljeno 19. avgusta 2022.

Grafikon 1. Prikaz percepcije rukovodioca o postupku licenciranja

Sigurne kuće koje ne poseduju licencu izdvojile su dva glavna razloga za to:

- 1. Ljudske resurse – nedovoljan broj stručnih radnika/ca koji su angažovani ugovorom o radu na neodređeno vreme i**
- 2. Tehničke prepreke – odnose se na nerešene imovinsko-pravne odnose, poput nerešenog vlasništva nad objektom; procedure u vezi s protivpožarnom zaštitom i sl.**

Grafikon 2. Razlozi nemogućnosti dobijanja licence

Prema organizaciji koja je osnivač prihvatilišta, smeštajni kapaciteti se mogu podeliti na one koje osnivaju: centri za socijalni rad (6), centri za razvoj usluga socijalne zaštite na lokalnom nivou (5), nevladina orga-

nizacija (1) ili su samostalne ustanove, tj. osnivač je direktno jedinica lokalne samouprave (1), dok je prihvatilište za žrtve trgovine ljudima republička usluga i osnovalo ga je Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja. Može se zaključiti da, bez obzira na preporuke da se zbog sukoba interesa između uloge uputnog organa (centri za socijalni rad) i uloge pružaoca usluge, pružanje usluge izmesti ka drugim organizacijama socijalne zaštite, u praksi ovu uslugu ipak najčešće pružaju centri za socijalni rad. S obzirom na to da osnivači funkcionišu na različite načine, te je i njihovo budžetiranje drugačije, s razlogom se može pretpostaviti da je i ovo jedan od uzroka diferencijalnog funkcionisanja sigurnih kuća u Srbiji.

Procedure i pravilnici

Uzimajući u obzir zakone, procedure i pravilnike u okviru relevantne domaće legislative,⁷⁶ sigurne kuće u RS treba da se rukovode i u praksi primenjuju Pravilnik o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalne zaštite, Pravilnik o tehničkim standardima planiranja, projektovanja, izgradnje objekata kojima se osigurava nesmetano kretanje i pristup osobama sa invaliditetom, deci i starijim osobama.

Rezultati istraživanja pokazuju da sigurne kuće najčešće primenjuju tri vrste pravilnika:

- Pravilnik o bližim standardima i uslovima za pružanje usluga socijalne zaštite (64,3 odsto);
- Pravilnik o protokolu postupanja u ustanovama u odgovoru na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje (21,4 odsto);
- Pravilnik o postupanju ustanove u slučajevima sumnje ili utvrđenog diskriminatornog ponašanja i vredanja ugleda, časti i dostojanstva ličnosti (14,3 odsto).

Nijedna od SK ne primenjuje Pravilnik o tehničkim standardima planiranja, projektovanja, izgradnje objekata kojima se osigurava nesmetano kretanje i pristup osobama sa invaliditetom, deci i starijim osobama.

⁷⁶ Članom 23. Ustava Republike Srbije proklamovano je da je ljudsko dostojanstvo neprikosnoveno i svi su dužni da ga poštuju i štite. Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici, Krivičnim zakonom, Zakonom o prekršaju, Porodičnim zakonom, Zakonom o zabrani diskriminacije bliže su utvrđeni odgovori na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje, kao i na sve oblike diskriminacije, te odatle potiču prava i obaveze institucija.

Kapaciteti sigurnih kuća u Srbiji

Ukupan kapacitet sigurnih kuća u Srbiji je 190 ležajeva, što govori u prilog tome da je dostupan kapacitet niži od onog koji je neophodan u odnosu na broj stanovnika. Postojeći kapacitet je 74 odsto niži od standarda koji propisuje Savet Evrope, kojim se predviđa da je za Republiku Srbiju neophodno obezbediti ukupno 719 mesta za žene žrtve nasilja.⁷⁷ U tabeli 2 dat je detaljan prikaz kapaciteta svake sigurne kuće.

	Naziv ustanove	Smeštajni kapacitet	Broj soba
1.	Prihvatalište za žene i decu žrtve nasilja u porodici Pančevo	15	5
2.	Prihvatalište za žrtve nasilja u porodici Kragujevac	10	4
3.	Prihvatalište za žrtve nasilja u porodici – Udruženje „Savetovalište protiv nasilja u porodici”	50	26
4.	Prihvatalište za žrtve nasilja u porodici Leskovac	11	5
5.	Prihvatalište za žene i decu ugrožene porodičnim nasiljem „Sigurna ženska kuća” Novi Sad	20	5
6.	Prihvatalište za žene i decu, žrtve porodičnog nasilja u Braničevsko-podunavskom regionu – Sigurna kuća Smederevo	10	4
7.	Prihvatalište za žene i decu žrtve nasilja u porodici i žrtve trgovine ljudima Sremska Mitrovica	10	5
8.	Prihvatalište za žene i decu žrtve nasilja u porodici i žrtve trgovine ljudima – Sigurna kuća Zrenjanin	10	6
9.	Ustanova socijalne zaštite Sigurna kuća za žene i decu žrtve porodičnog nasilja Niš	15	7
10.	Sigurna kuća Jagodina	5	3
11.	Prihvatalište za žene i decu žrtve porodičnog nasilja Pribor	8	2

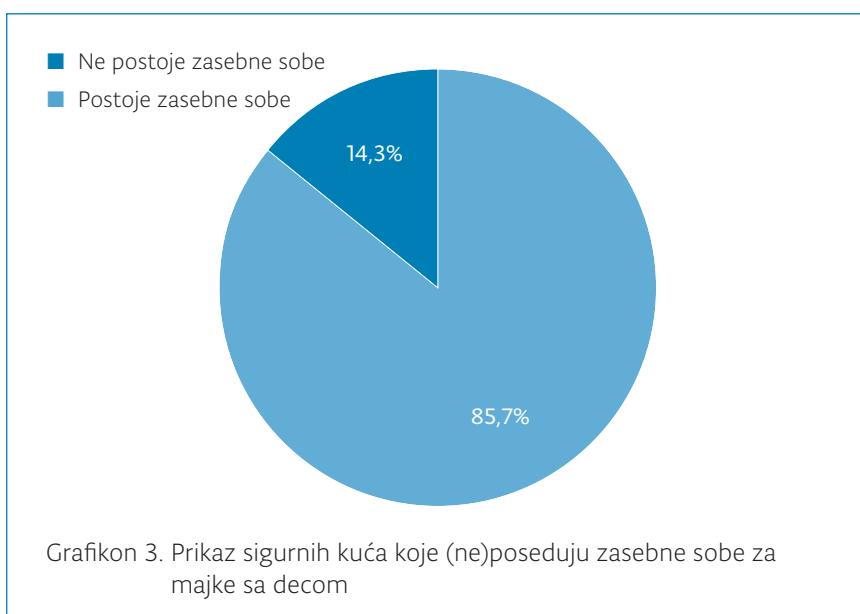
⁷⁷ The Advocates for Human Rights & Autonomous Women's Center (2017). Implementation of Serbia's Domestic Violence Legislation, A Human Rights Report, dostupno: https://www.womenngo.org.rs/images/publikacije-dp/2017/Implementation_of_Serbia_Domestic_Violence_Legislation.pdf

12.	Prihvatište za žrtve nasilja u porodici Vranje	10	7
13.	Prihvatište za žene i decu žrtve nasilja Sombor	10	8
14.	Prihvatište za žrtve trgovine ljudima	6	2
	UKUPNO	190	89

Tabela 2: Kapaciteti sigurnih kuća u Republici Srbiji

Prikazani podaci govore o neujednačenosti sprovođenja usluge. Primera radi, sigurne kuće sa istim kapacitetom realizuju smeštaj istog broja korisnica u različitom broju soba (npr. u nekim sigurnim kućama kapaciteta 10 korisnica za smeštaj se koristi od četiri do osam soba). Uz mogućnost da broj soba govori o ukupnom kapacitetu prihvatišta, a ne samo o broju soba predviđenih za smeštaj, može se zaključiti da prosečno nešto više od dve osobe koristi jednu sobu za boravak u sigurnoj kući.

Sigurne kuće su namenjene i za prijem dece, koja dolaze sa svojim majkama, a 85,7 odsto sigurnih kuća ima posebno odvojene sobe za majke sa decom, dok 14,3 odsto nema.

Struktura zaposlenih u sigurnim kućama u Republici Srbiji

Pravilnikom o stručnim poslovima u socijalnoj zaštiti, definisani su osnovni stručni poslovi u socijalnoj zaštiti, te se prema tome razlikuju:

- stručni radnici/e – koji obavljaju osnovne, specijalizovane, supervizijske i pravne stručne poslove i mogu biti socijalni radnici/e, psiholozi/škinje, pedagozi/škinje, andragozi/škinje, defektolazi/škinje i specijalni pedagozi/škinje, koji poseduju licencu za rad;
- stručni saradnici – lica druge struke koja obavljaju poslove u socijalnoj zaštiti, a poseduju visoko obrazovanje i sertifikat o akreditovanoj obuci u socijalnoj zaštiti. To su, na primer: radno-okupacioni terapeuti/kinje, vaspitači/ce, fizioterapeuti/kinje, viši medicinski tehničari/ke i dr.
- saradnici – lica s drugim, trećim i četvrtim stepenom stručne spreme, angažovani u neposrednom radu s korisnicima u ustanovama socijalne zaštite, a potrebno je da prođu akreditovanu obuku.⁷⁸

U tabeli 3 dat je prikaz strukture stručnih radnika i saradnika u sigurnim kućama u Srbiji.

	Naziv ustanove	Ukupan broj zaposlenih u sigurnim kućama u RS
1.	Prihvatište za žene i decu žrtve nasilja u porodici Pančevo	6
2.	Prihvatište za žrtve nasilja u porodici Kragujevac	6
3.	Prihvatište za žrtve nasilja u porodici – Udruženje „Savetovalište protiv nasilja u porodici”	13
4.	Prihvatište za žrtve nasilja u porodici Leskovac	6

⁷⁸ Pravilnik o stručnim poslovima u socijalnoj zaštiti, „Službeni glasnik RS”, br. 1/2012, čl. 4, 5, 21 i 22.

5.	Prihvatilište za žene i decu ugrožene porodičnim nasiljem „Sigurna ženska kuća” Novi Sad	5
6.	Prihvatilište za žene i decu, žrtve porodičnog nasilja u Braničevsko-podunavskom regionu – Sigurna kuća Smederevo	1
7.	Prihvatilište za žene i decu žrtve nasilja u porodici i žrtve trgovine ljudima Sremska Mitrovica	5
8.	Prihvatilište za žene i decu žrtve nasilja u porodici i žrtve trgovine ljudima – Sigurna kuća Zrenjanin	7
9.	Ustanova socijalne zaštite Sigurna kuća za žene i decu žrtve porodičnog nasilja Niš	10
10.	Sigurna kuća Jagodina	1
11.	Prihvatilište za žene i decu žrtve porodičnog nasilja Priboj	5
12.	Prihvatilište za žrtve nasilja u porodici Vranje	7
13.	Prihvatilište za žene i decu žrtve nasilja Sombor	5
14.	Prihvatilište za žrtve trgovine ljudima	3
UKUPNO		80

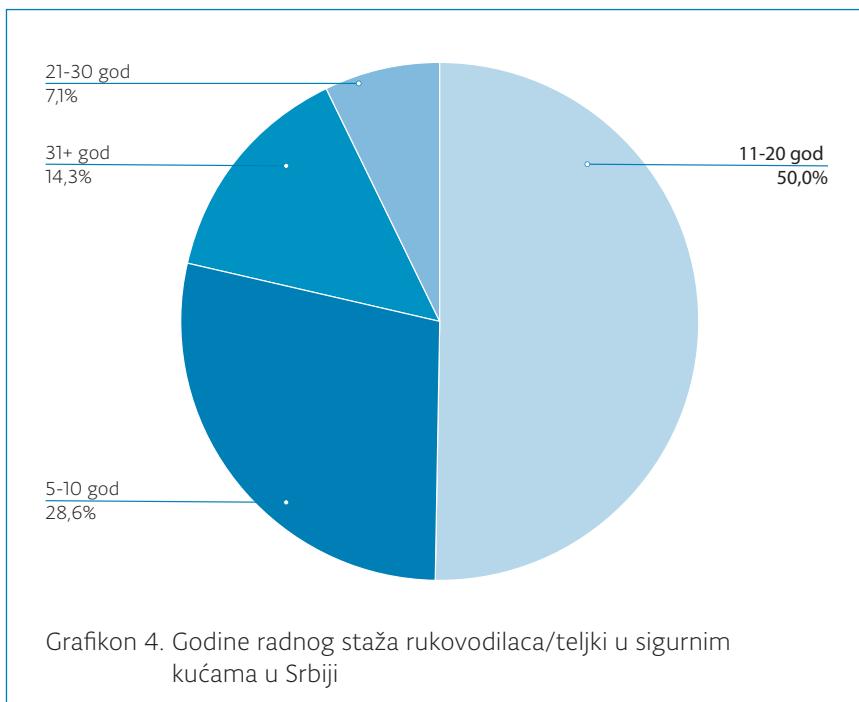
Tabela 3: Struktura zaposlenih u sigurnim kućama po osnovu pozicije

Podaci u tabeli 3 pokazuju ukupan broj zaposlenih, od kojih su 48 stručni radnici/ce, 23 stručni saradnici/ce i 9 rukovodioци/teljke. U polovini sigurnih kuća, koje po specifikaciji radnih mesta⁷⁹ imaju rukovodioce/teljke, oni/e obavljaju dvostruki posao, i rukovodioca/teljke i stručnog radnika/ce. Kada ove podatke uporedimo sa onima u tabeli 2, koja prikazuje kapacitet sigurnih kuća, možemo sa sigurnošću utvrditi da polovina sigurnih kuća koja je u postupku licenciranja ne ispunjava kadrovske uslove, tj. broj zaposlenih koji je propisan Pravilnikom.

⁷⁹ Od načina funkcionisanja sigurnih kuća, tj. da li je ona formirana u okviru centara za socijalni rad, centara za razvoj lokalnih usluga u zajednici, Ministarstva, grada ili udruženja građana, zavisi i specifikacija radnih mesta. U jednoj sigurnoj kući umesto pozicije rukovodioca/teljke definisana je pozicija koordinatora/ke, jedna sigurna kuća kao rukovodeće lice ima direktora/ku, jedna sigurna kuća ne funkcioniše, dve sigurne kuće nemaju definisanu poziciju rukovodica/teljke nego su pod direktnim rukovođenjem osnivača.

Rukovodioci

Svaka sigurna kuća ima svog rukovodioca/teljku ili koordinatora/ku, koji upravlja radom sigurne kuće; osoba na ovoj poziciji bavi se upravno-pravnim poslovima, i poslovima planiranja i razvoja u skladu s Pravilnikom o stručnim poslovima i socijalne zaštite. Prema kriterijumu dužine radnog staža, 50 odsto rukovodilaca/teljki imaju između 11 i 20 godina radnog iskustva. Nešto manji procenat, 28,6, rukovodilaca/teljki imaju između 5 i 10 godina radnog iskustava; 14,3 odsto rukovodilaca/teljki imaju više od 30 godina radnog iskustava, a 7,1 odsto imaju između 20 i 30 godina radnog iskustva.

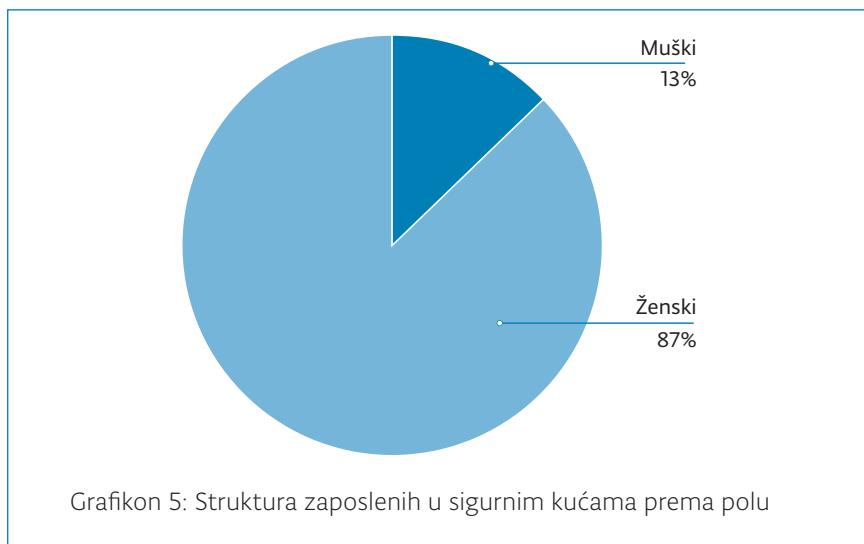
Većina rukovodilaca/teljki ima više od pet godina radnog iskustva u oblasti rada sa ženama i decom žrtvama nasilja. Bez obzira na to što postojeći standardi ne prepoznaju uslov iskustva u radu sa ženama žrtvama nasilja, niti određene menadžerske i organizacione sposobnosti predviđene za poziciju, može se smatrati da se na rukovodećim mestima u okviru sigurnih kuća nalaze osobe sa odgovarajućim radnim iskustvom i poznavanjem ove osetljive teme.

Zabrinjavajući je podatak da u 50 odsto sigurnih kuća, koje imaju pozicije rukovodioca/teljke, ti ljudi istovremeno obavljaju i poslove struč-

nog/e radnika/ce, što predstavlja dodatno opterećenje, ali još jednom govori u prilog činjenici da broj radnika nije dovoljan u odnosu na potrebe. Pored toga što dvostruka uloga koju rukovoditeljke u ovoj situaciji imaju, neosporno se pozicija u kojoj se nalaze može tumačiti kao potencijalni rizik od preuranjenog sagorevanja. S druge strane, nameće se pitanje kvaliteta usluge ukoliko u okviru iste usluge jedna osoba obavlja dva vrlo zahtevna posla.

Stručni radnici/e i saradnici/e

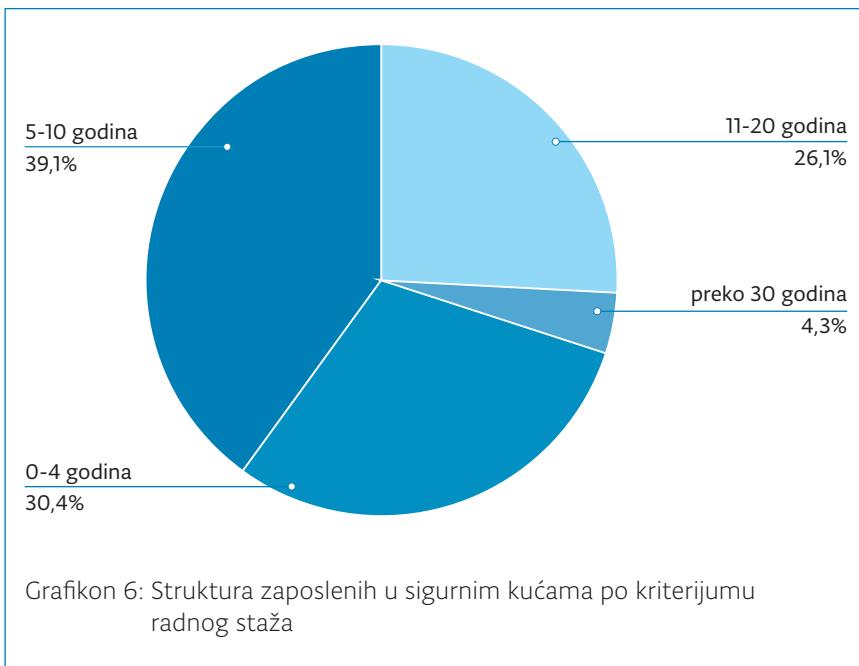
Među stručnim radnicima/ama i stručnim saradnicima/ama u sigurnim kućama, najvećim delom su osobe ženskog pola (87 odsto), a osobe muškog pola čine 13 odsto zaposlenih. Savet Evrope u dokumentu *Borba protiv nasilja prema ženama: Minimalni standardi za usluge podrške*⁸⁰ navodi set standarda koji se moraju primenjivati u specijalizovanim uslugama za žene, kakve su sigurne kuće. Između ostalog, usluge u sigurnim kućama treba da pruža žensko osoblje, što nije u potpunosti slučaj kada su u pitanju sigurne kuće u Srbiji. Podatak o broju muškog osoblja u istraživanju odnosi se isključivo na broj stručnih radnika/saradnika, a ne na obezbeđenje u kućama koje imaju dostupno ovu vrstu podrške. Prema podacima iz fokus grupa, sve sigurne kuće koje imaju dostupno obezbeđenje, angažovale su osobe muškog pola.

⁸⁰ Kelly, L. (2008). Combating violence against women: minimum standards for support services.

Posmatrajući godine radnog staža, struktura zaposlenih je sledeća:

- od 0 do 4 godine radnog staža – 30,4 odsto;
- od 5 do 10 godina radnog staža – 39,1 odsto;
- od 11 do 20 godina radnog staža – 26,1 odsto i
- više od 30 godina radnog staža – 4,3 odsto.

Ukoliko se uporedi struktura rukovodilaca i zaposlenih, uočava se da je među zaposlenim stručnim radnicima/ama veći procenat radnika/ca koji imaju do pet godina radnog staža. Gledajući strukturu zaposlenih prema godinama staža, stručni radnici/ce i stručni saradnici/ce su na početku karijera, s manje iskustva. Generacijski i iskustveni jaz postavlja zadatak pred rukovodioce i iskusnije radnike/ce da prenose svoja znanja i iskustva kolegama/inicama s manje iskustva. S druge strane, manje iskustvo osoba na pozicijama stručnih saradnika/ca može se posmatrati iz perspektive stresnosti posla koja navodi na češće menjanje posla ili prihvatanje stresnog posla u početku profesionalne karijere.

Stručni radnici/e i saradnici/e koji/e su na raspolaganju ženama i deci kojima je potrebna podrška prvog i drugog stepena⁸¹ postoje u 71,4 odsto slučajeva. Važno je napomenuti da se ne radi o posebno obućenom medicinskom osoblju, već zaposlenim stručnim radnicima/ama i saradnicima/ama, koji i sprovode aktivnosti za sve stepene podrške (kupanje, pružanje podrške prilikom uzimanja farmakoterapije, presvlačenje itd.).

Pristupačnost sigurnih kuća ženama žrtvama nasilja iz marginalizovanih grupa

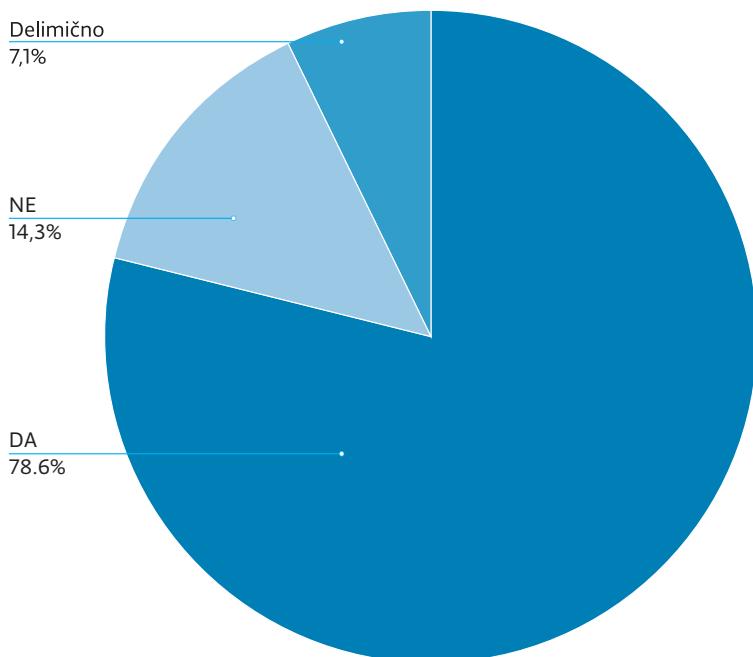
Zakonom o socijalnoj zaštiti (član 41, stav 3) definisano je da korisnici usluga socijalne zaštite, između ostalog, mogu biti osobe za koje postoji sumnja da će postati žrtve ili jesu žrtve zlostavljanja, zanemarivanja, eksploracije ili nasilja u porodici,⁸² dok je članom 47 definisano postojanje usluge prihvatališta.⁸³ Prema zakonskim odredbama, usluga sigurne kuće treba da bude dostupna svim ženama i deci koja ispunjavaju jedan od uslova člana 41. Većina zaposlenih u sigurnim kućama, njih 78,6 odsto, smatra da je usluga dostupna ženama koje dolaze iz različitih kategorija. Nije zanemarljiv ni procenat onih (21,4 odsto) koji smatraju da usluga sigurne kuće nije u potpunosti ili je delimično dostupna ženama izbeglicama i migrantkinjama, transrodnim ženama i ženama iz drugih marginalizovanih kategorija.

⁸¹ Pravilnik o minimalnim standardima definiše da „podrška prvog stepena znači da korisnik nije sposoban da se samostalno brine o sebi i uključi u aktivnosti dnevnog života u zajednici, zbog čega mu je potrebno fizičko prisustvo i kontinuirana pomoć drugog lica; podrška dugog stepena znači da korisnik može da brine o sebi i da se uključi u aktivnosti dnevnog života u zajednici uz fizičko prisustvo i pomoć drugog lica; podrška trećeg stepena znači da korisnik može da brine o sebi i da se uključi u aktivnosti dnevnog života u zajednici, ali mu je usled nedovoljno razvijenih znanja i veština potreban nadzor i podrška drugog lica; podrška četvrtog stepena znači da korisnik samostalno, odnosno uz podsećanje, može da obavlja sve životne aktivnosti“.

⁸² Zakon o socijalnoj zaštiti, „Službeni glasnik RS“, 24/2011, čl. 41.

⁸³ Isto, čl. 47.

Da li je usluga podjednako dostupna i pripadnicima manjina u Srbiji, uključujući žene migrantkinje i izbeglice, transrodne žene i druge osobe iz marginalizovanih grupa?

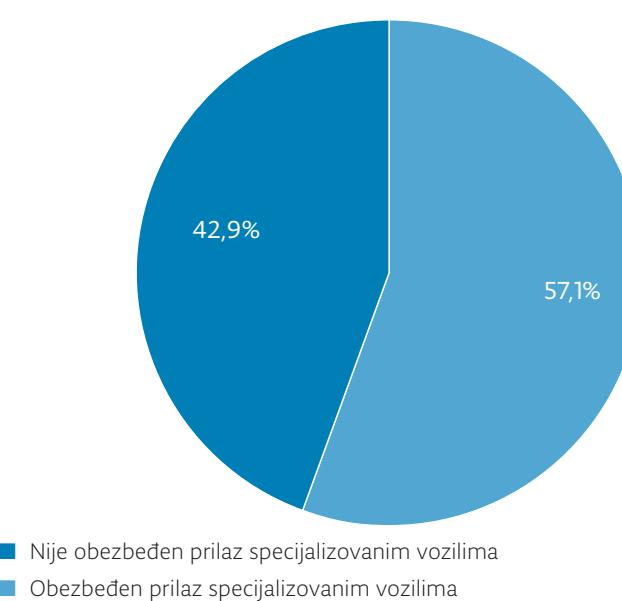

Grafikon 7: Dostupnost sigurnih kuća u Srbiji za osetljive kategorije žena

Pristup ženama sa invaliditetom, žrtvama rodno zasnovanog nasilja

Važan segment strukturalnih standarda jeste i pristupačnost sigurnih kuća ženama sa fizičkim invaliditetom (otežano kretanje, kretanje uz pomoć kolica ili drugih ortopedskih pomagala). Više od 90 odsto sigurnih kuća je u svom radu imalo ili trenutno ima žene sa fizičkim, mentalnim, senzornim poteškoćama. Ukupno 57,1 odsto sigurnih kuća ima obezbeđen prilaz specijalizovanim vozilima, čime se olakšava pristup ženama sa invaliditetom, dok 42,9 odsto nema obezbeđen prilaz ovim vozilima pa je samim tim i pristup za žene otežan.

Nijedna sigurna kuća u Republici Srbiji nema vertikalni transport / pokretnu stolicu ako je na svakom spratu smešteno do 20 korisnica, a lift ako je na svakom spratu smešteno više od 20 korisnica ili ako obje-

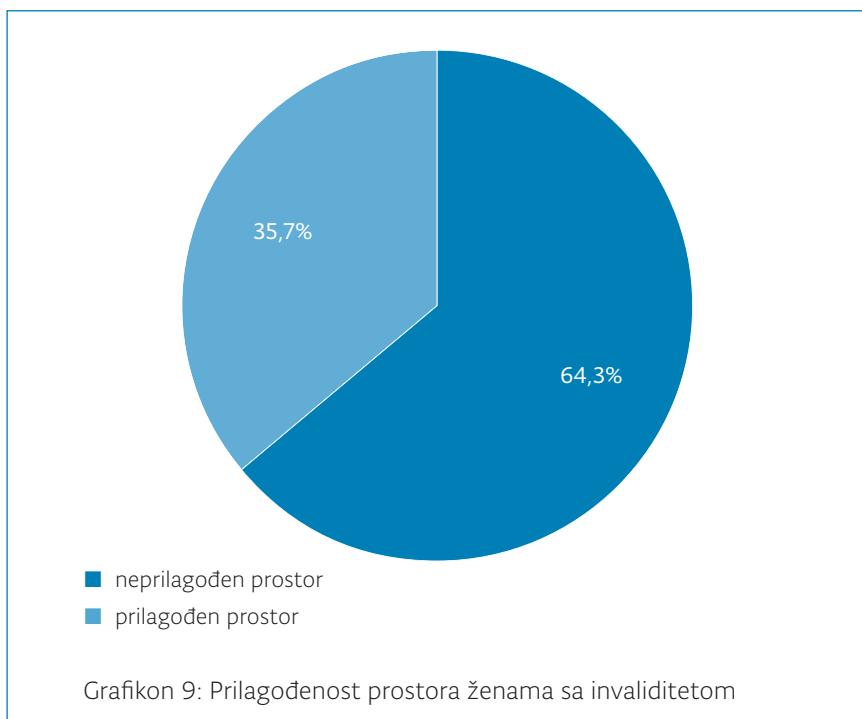

Grafikon 8: Pristup specijalizovanih vozila sigurnim kućama

kat ima više od tri etaže, iako je to predviđeno članom 6 Pravilnika o bližim uslovima i standardima za pružanje usluge socijalne zaštite.

U opštem članu 9 Pravilnika definisano je da prostorije koje su namenjene korisnicima treba da budu pristupačne. To implicira da zadovoljavanje potreba osoba sa invaliditetom, iako kompleksan zahtev, treba da bude ispunjen kroz sredstva i opremu koja je prilagođena potrebama, npr. odgovarajuća visina lavaboa, toaletnih šolja, postojanje rukohvata kada/tuš kabina, paravana prilikom pružanja nege i održavanja lične higijene. Prilagođen prostor za žene sa invaliditetom ima 35,7 odsto sigurnih kuća, dok 64,3 odsto nema prilagođen prostor ovoj kategoriji.

Žene koje se otežano kreću, pored prilagođenog prostora treba da imaju i prilagođene krevete za lakše zadovoljavanje osnovnih životnih potreba (hvataljke iznad kreveta, medicinski krevet, mogućnost servisiranja obroka u krevet i sl.). Ukupno 85,7 odsto sigurnih kuća nema dostupne krevete specijalizovane za teže pokretne žene, dok 14,3 odsto ima. Potrebu za prilagođavanjem (adaptacijom) prostora, kreveta, kako bi se olakšao pristup ženama sa invaliditetom, izrazilo je 85,7 odsto sigurnih kuća.

Žrtve nasilja nisu samo žene s telesnim invaliditetom već i senzornim, a ni u jednoj sigurnoj kući u Srbiji ne postoje tehnička sredstva za komunikaciju sa osobama sa senzornim invaliditetom.

Pristup ženama izbeglicama, migrantkinjama, pripadnicama nacionalnih manjina i LGBTQ+

Većina stručnih radnika/ca u sigurnim kućama, njih 91,3 odsto, smatra da je ova usluga jednakost dostupna i pripadnicama nacionalnih manjina. Ipak, nije zanemarljiv procenat stručnih radnika/ca (8,7) koji misle da usluga nije jednakost dostupna nacionalnim manjinama, a dublja analiza ovog uzorka zavređuje posebnu istraživačku pažnju za buduća istraživanja. Način na koji se postiže jednakost u dostupnosti usluge pripadnicama nacionalnih manjina je šarolik i ogleda se kroz multi-sektorski pristup, s posebnim osvrtom na saradnju s prevodiocima i različitim udruženjima; informisanje putem medija i društvenih mreža kako bi veći broj žena saznao za mogućnosti i prava za izlazak iz nasilja.

Podaci dobijeni iz fokus grupa govore u prilog tome da žene koje nemaju dokumenta ili koje su u statusu stranih državljanke ili tražiteljki

azila/izbeglica/migrantkinja, ostaju uskraćene za ovu uslugu iz proceduralnih razloga, iako im zakon garantuje pristup.

Tokom sprovođenja fokus grupnih intervjua, predstavnici/e usluge posebno su se osvrnuli na pristup transrodnih žena i žena u procesu prilagođavanja pola ovoj usluzi. Navodeći da ne vide prepreku u samoj realizaciji usluge, većina ipak navodi izazove vezane za nedovoljno poznavanje procesa, pripreme drugih korisnica za suživot s korisnicama i slično. U delu mapiranja potrebnih znanja i veština za dalji rad, stručni radnici/e navode potrebu za povezivanjem sa organizacijama koje se bave ovim pitanjem, edukacijama i razmenom iskustva vezanog za seksualne i rodne identitete.

Pristupačnost i dostupnost zdravstvene zaštite

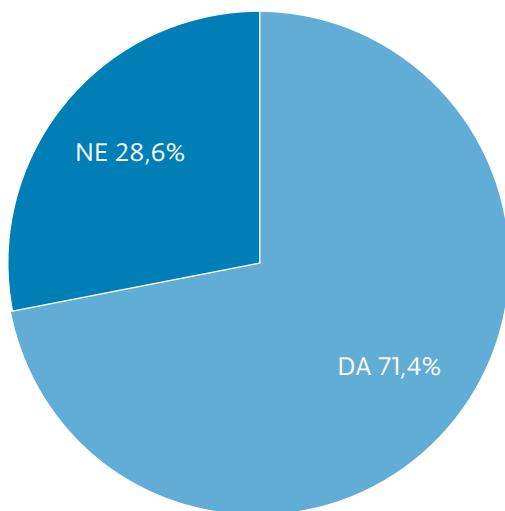

Zdravstvena zaštita predstavlja jedno od primarnih pitanja i osnovnih garancija na koje svaka država treba da se obaveže prema ženama žrtvama rodno zasnovanog nasilja. Iako je pristup zdravstvenoj zaštiti na teritoriji RS za žrtve nasilja u porodici prepoznat Zakonom o zdravstvenoj zaštiti⁸⁴ i to u članu 11, stav 13, podaci ovog istraživanja pokazuju da je pitanje zdravstvene zaštite još uvek izazov u praksi za mnoge sigurne kuće (više o tome u delu: Prijem). Neke

sigurne kuće pokušale su da otklone izazove u obezbeđivanju zdravstvene zaštite korisnicama kroz potpisivanje Memoranduma o saradnji sa zdravstvenim ustanovama u zajednici, i prema podacima iz ovog istraživanja, značajan broj sigurnih kuća ima uspostavljenu saradnju sa zdravstvenim ustanovama. Drugim rečima, 71,4 odsto sigurnih kuća u RS ima potpisane protokole o saradnji sa zdravstvenim ustanovama, i oni u velikoj meri olakšavaju pristup pravima iz zdravstvene zaštite.

Na ovom mestu važno je napomenuti i period pandemije koronavirusa, kada je propisana obaveza PCR testiranja pre prijema korisnika u sigurnu kuću i obavezna dvonedeljna izolacija novoprimaljenih korisnika,

⁸⁴ Zakon o zdravstvenoj zaštiti, „Službeni glasnik RS“, br. 25/2019, čl. 11 st. 13.

Grafikon 10. Protokoli o saradnji sigurnih kuća sa zdravstvenim ustanovama

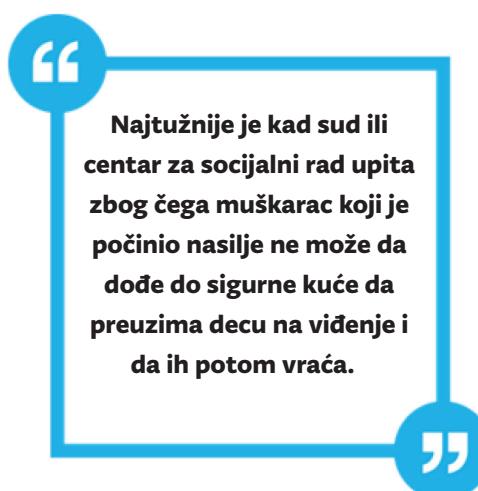
prema instrukciji nadležnog Ministarstva.⁸⁵ U praksi su ove instrukcije dovele do otežanog prijema žena žrtava nasilja, budući da se prijem u ustanovu socijalne zaštite nije smatrao prioritetnim tokom vanrednog stanja. Stav stručnih radnika/ca je da su instrukcije o postupanjima u doba pandemije bile opšte, nedovoljno jasne i nespecifikovane za tip usluge koji pružaju.

Žene koje dolaze u sigurnu kuću nalaze se u fazama akutnog stresa i traume te im je, pored zdravstvene pomoći, neretko potrebna i psihološka prva pomoć. Pravilnikom o bližim uslovima i standardima nije propisana obaveza sigurnim kućama da pružaju psihološku prvu pomoć, pa ipak 71,4 odsto sigurnih kuća u okviru svojih aktivnosti sprovodi i psihološku prvu pomoć. Specijalizovana psihološka podrška predstavlja jedan od osnovnih vidova podrške koja mora biti dostupna korisnicama sigurnih kuća. S tim u vezi, može se smatrati da je neophodno da svi stručni radnici/e i saradnici/e koji su u direktnom kontaktu sa žrtvama rodno zasnovanog nasilja budu obučeni da primenjuju krizne intervencije ili prvu psihološku pomoć, što aktuelno nije slučaj u skoro trećini sigurnih kuća na teritoriji Republike Srbije.

⁸⁵ <https://www.minrzs.gov.rs/sr/node/182595>, posećeno 1. juna 2022.

Bezbednost

Rezultati istraživanja pokazuju da nešto više od polovine – 57,1 odsto sigurnih kuća ima proceduru za obezbeđivanje tajnosti lokacije, bezbednosti korisnika/ca i angažovanog osoblja. Ukupno 42,9 odsto sigurnih kuća nema definisane bezbednosne procedure. Ukupno 42,8% sigurnih kuća se trudi da obezbedi tajnost lokacije tako što adresu ne prikazuje javno, 21,43 odsto tako što s korisnicama potpisuje saglasnost o poštovanju tajnosti lokacije, u 22 odsto sigurnih kuća dolazak trećih lica je ograničen samo na predstavnike institucija. Ostalih, 13,77 odsto, sigurnih kuća istaklo je kroz upitnike da pokušavaju da očuvaju bezbednost žena u sigurnim kućama većim prisustvom policije. Zabrinjavajući je podatak da su svi (100 odsto) ispitanici/ce imali situacije u kojima je tajnost lokacije prekršena, što direktno ugrožava bezbednost žena koje se nalaze u tim smeštajima, ali i angažovanog osoblja.

Više od 70 odsto sigurnih kuća nema obezbeđenje u kontinuitetu, to jest u tim prihvatištima zaposleno osoblje je jedino koje je prisutno tokom noći, a često i tokom dana jedino koje boravi s korisnicama. Stručni radnici verbalizuju osećanje bespomoćnosti i straha, na prvom mestu za korisnice, a na drugom mestu i za sebe. Iako bi prisustvo obezbeđenja olakšalo rad stručnim radnicima/ama i saradnicima/ama, zaposleni izražavaju bojazan zbog toga

što pripadnici obezbeđenja obično nisu dovoljno senzibilisani za temu rodno zasnovanog nasilja, ne poznaju načine komunikacije i rada sa ženama žrtvama rodno zasnovanog nasilja, i to predstavlja dodatni rizik od retraumatizacije i/ili revictimizacije.

U cilju bezbednosti korisnica prepostavka je da će nekim ženama biti potreban smeštaj van lokalne zajednice u kojoj žive. Na pitanje *Da li je moguć prijem korisnica van opštine na kojoj funkcioniše prihvatište*, više od 90 odsto predstavnika/ca sigurnih kuća je pozitivno odgovorilo na ovo pitanje, smatrajući da su u mogućnosti da realizuju prijem

žene u stanju potrebe iako teritorijalno pripadaju drugom prihvatištu. Međutim, tokom fokus grupnih intervjuva veliki broj predstavnika/ica sigurnih kuća istaklo je izazove u slučajevima prijema osobe koja ima prebivalište van teritorije na kojoj funkcioniše određena sigurna kuća. Bez obzira na to što su se prilikom fokus grupe sve sigurne kuće izjasnile kao kuće regionalnog tipa, predstavnici/ce usluge ističu da je pitanje plaćanja jedne lokalne samouprave drugoj često mesto spoticanja i izazov u praksi. U situacijama kada žena dolazi (ima mesto prebivališta) iz lokalne samouprave u kojoj postoji sigurna kuća, a smeštена je u sigurnu kuću koja pripada drugoj jedinici lokalne samouprave, važnu ulogu u obrazloženju odluke o opravdanosti smeštaja na drugu teritoriju ima bezbednosna procena policije i ona treba da predstavlja dodatni argument za smeštaj žene žrtve nasilja u sigurnu kuću koja je van teritorije njenog prebivališta. Međutim, zbog finansijskih pitanja, praksa smeštaja na drugoj teritoriji često izostane ukoliko žena dolazi s teritorije na kojoj postoji već sigurna kuća.

Izazovi i dobre prakse u primeni strukturalnih standarda

Navedeni podaci ukazuju na to da strukturalni standardi nisu u potpunosti zadovoljeni u velikom broju sigurnih kuća. Identifikovani izazovi u primeni strukturalnih standarda javljaju se u pogledu: smeštajnih kapaciteta, pristupačnosti sigurnih kuća deci i ženama iz marginalizovanih društvenih grupa (LGBTQ+, žene sa invaliditetom, izbeglice i migrantkinje), saradnjom sa zdravstvenim sistemom i po pitanju bezbednosti.

Na prvom mestu izdvaja se **kapacitet sigurnih kuća**, odnosno broj dostupnih kreveta ne odgovara neophodnom kapacitetu u odnosu na broj stanovnika. Pored toga, 19 ležajeva nije u funkciji, dok jedna sigurna kuća (Smederevo) ne vrši prihvrat korisnica, prema podacima dobijenim od ispitanika/ca.

Kroz fokus grupne razgovore, predstavnici/ce sigurnih kuća navode da su zbog prilagođavanja potrebama licenciranja (broj korisnica u

odnosu na broj zaposlenih) sigurne kuće morale da smanjuju kapacitete kako bi ispunile uslov za dobijanje licence. Kako navode, ova praksa dovela je do znatnog umanjenja kapaciteta, a više od 80 odsto predstavnika/ca sigurnih kuća je navelo da su potrebna dodatna ulaganja u ljudske resurse, tačnije zapošljavanje stručnih radnika/ca i saradnika/ca kako bi sigurne kuće radile punim kapacitetom. To znači da neke sigurne kuće imaju veći kapacitet (broj kreveta i prostor) od onog koji je licencom propisan, s tim što se ti kapaciteti ne koriste usled nemogućnosti upošljavanja novih stručnih radnika/ca. Posmatrano sa stanovišta kvaliteta usluge, ova praksa smanjenja kapaciteta sigurnih kuća u cilju prilagođavanja trenutnom stanju, u pogledu zaposlenog kadra, govori o niskoj motivaciji nadležnih aktera da se većem broju žena pruži kvalitetnija usluga time što će se zaposliti novi profesionalci/ke.

Pristupačnost sigurnih kuća deci, svedocima nasilja predstavlja drugi identifikovan izazov u praksi. Pravilnikom o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalne zaštite nije formalno definisana staraosna granica za prijem dece s majkama, međutim 28,6 odsto sigurnih kuća se izjasnilo da postoji granica za prijem dece u prihvatilište za žrtve nasilja u porodici. U okviru fokus grupe, predstavnici/ce su najčešće navodili/e da je ova granica do 16 godina, ali da taj kriterijum nije definisan zvaničnom procedurom. Određen broj predstavnika/ca smatra da je 16 godina visoko postavljena granica za prijem, posebno u situacijama kada se primaju dečaci ovog uzrasta, ističući da u samom smeštaju često borave maloletne devojčice kao primarne korisnice, te da bi granicu trebalo spustiti na 14 godina. Međutim, svi predstavnici/ce usluge slažu se da je potrebno uniformisano odgovoriti na ovo pitanje i kreirati unutrašnju proceduru za svaku sigurnu kuću kojom bi se definisao prijem dece s majkama koje su preživele nasilje.

Od posebnog značaja izdvaja se pitanje **pristupa ženama sa invaliditetom** (fizičkim i senzornim) ako se uzme u obzir opremljenost objekta i prilagođenost potrebama osoba sa invaliditetom. Zaključuje se da sigurne kuće nisu u dovoljnoj meri pripremljene za prijem žena sa invaliditetom, međutim to u praksi ne znači da prijem neće biti realizovan, ali će ovim ženama biti otežan boravak u sigurnoj kući (otežano kretanje i obavljanje svakodnevnih aktivnosti), te je upitan kvalitet usluge koji one dobijaju.

Posebno je važno osigurati **dostupnost i prioritetnost zdravstvene zaštite** svim ženama žrtvama nasilja, bez obzira na spoljne okolnosti. Važnost opštih zdravstvenih pregleda i njihova dostupnost svim žrtvama nasilja u porodici predstavlja osnovni pokazatelj zainteresovanosti i brige o žrtvama i njihovom oporavku i bezbednosti. Pored toga, prilikom donošenja Strategije za sprečavanje i borbu protiv rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici za period 2021–2025. godine, nakon inicijative zaštitnika građana, za žrtve nasilja u porodici predviđeni su i besplatni specijalistički pregledi lekara sudske medicine.⁸⁶ U praksi, brojne su teškoće vezane za pristup zdravstvenim službama, a posebno ukoliko se radi o ženi koja koristi uslugu na jednoj teritoriji lokalne samouprave, a ima prebivalište na teritoriji druge. Protokoli o saradnji sa zdravstvenim ustanovama predstavljaju jedan od primera dobre prakse u cilju prevazilaženja problema pristupa zdravstvenim ustanovama. Međutim, ovi protokoli, pored prioritetnosti primarne zdravstvene zaštite, moraju prepoznавати i mogućnost upućivanja korisnica na druge specijalističke preglede i usluge, bez obzira na to da li su oni u direktnoj vezi s pretrpljenim nasiljem i da li prevazilaze nivo urgentne zdravstvene zaštite, što najčešće nije slučaj u praksi. Jedan od primera dobre prakse u vezi s pristupom zdravstvenoj zaštiti izdvojio se u periodu vanrednog stanja uvedenog zbog pandemije COVID-19. Kako su brojne instrukcije u velikoj meri onemogućile prijem korisnica u stanju urgentne potrebe, ukoliko nema dokaza o testiranju, jedna od sigurnih kuća je u cilju prevazilaženja ove teškoće uspela da u okviru potpisanih Memoranduma o saradnji s nadležnim domom zdravlja obezbedi prioritetnost testiranja korisnika u situaciji urgentnog smeštaja, kao i dolazak zdravstvenih radnika u prostorije sigurne kuće radi obavljanja redovnog testiranja ili testiranja u slučaju sumnje na COVID-19. Na ovaj način obezbeđena je prioritetnost, sačuvana je bezbednost korisnika, ali i bezbednost zaposlenih stručnih radnika/ca za koje se rizik izlaganja mogućoj zarazi znatno smanjio. Posebno je važno istaći da je funkcionisanje sigurnih kuća u periodu vanrednog stanja u velikoj meri zavisilo od malog broja zaposlenih stručnih radnika/ca i saradnika/ca kao i njihovog zdravstvenog stanja.

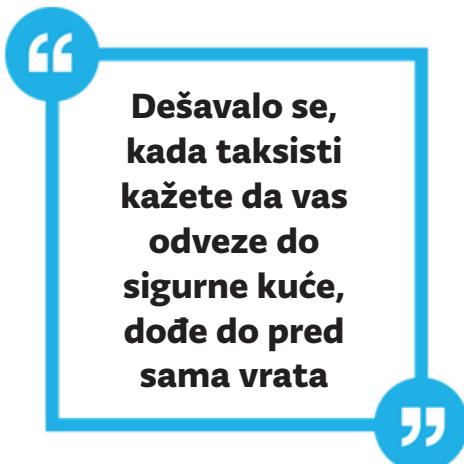
Sigurne kuće se susreću i sa **bezbednosnim izazovima**, a kako i sam Pravilnik o bližim uslovima i standardima predviđa, sigurna kuća mora imati obezbeđenu proceduru očuvanja tajnosti lokacije. Rezultati istraživanja pokazuju da je praksa drugačija, odnosno da nešto više od polovine sigurnih kuća nema obezbeđenu tajnost lokacije niti posebno obučeno obezbeđenje.

⁸⁶

Tajnost lokacije i bezbednost korisnica predstavljaju goruća pitanja koja treba sistemski rešiti i unificirati na teritoriji svih lokalnih samouprava koje sprovode ovu uslugu. Budući da je osnovna svrha smeštaja žene u sigurnu kuću obezbeđivanje sigurnog smeštaja, ukoliko je bezbednost kompromitovana postavlja se pitanje svrhe postojanja ovake usluge. U Kragujevcu, na primer, u saradnji s policijom, ustaljena je praksa koja podrazumeva da policija redovno obilazi sigurnu kuću. Na ovaj način šalje se dvostruka poruka, i ženama da se osećaju sigurno, ali i počiniocima nasilja da poštuju sve sudske mere.

FUNKCIONALNI STANDARDI U SIGURNIM KUĆAMA

Minimalni standardi predstavljaju, prema definiciji Saveza Evrope, najniži zajednički imenilac ili osnovne standarde koje sve države i usluge treba da imaju za cilj.⁸⁷ Standardi pružaju referentne vrednosti za države i pružaoce usluga u obimu usluge koje treba da budu dostupne, odgovarajući na pitanje ko treba da ih obezbedi, principe i bazu prakse iz koje bi trebalo realizovati konkretnе standarde. Oni su aspi-

rativni, u smislu da mnoge usluge i države generalno, treba da teže ka ispunjavaju svih standarda u okviru svojih trenutnih politika, praksi i resursa. Ipak, oni predstavljaju nivoe i kvalitet kojima žene treba da imaju pristup. Dobra praksa treba da obuhvati minimum standarda, ali i da ih prevaziđe, sa ciljem da se maksimizira pristup, kvalitet i pozitivni ishodi realizovanjem usluge. Država Srbija nema razvijene standarde koji se odnose na kvalitet usluge prihvatališta za žene žrtve nasilja u porodici. Prethodno spomenuta Strategija za period 2020–2025. godine, sa Akcionim planom, predviđa u posebnom cilju 2. unapređenje specijalizovanih usluga za žene žrtve rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici kroz definisanje standarda rada i obezbeđivanje dostupnosti usluga ženama iz osetljivih grupa. Dosadašnji funkcionalni standardi, propisani minimalnim standardima, dele se na opšte i posebne, međutim nedostaju specijalizovani standardi koji se odnose na pružanje usluge prihvatališta za žene žrtve nasilja u porodici.

⁸⁷ Kelly, L. (2008). Combating violence against women: minimum standards for support services.

Opšti minimalni funkcionalni standardi odnose se na vrednosne, kvantitativne i kvalitativne dimenzije stručnih postupaka,⁸⁸ njima se propisuju zahtevi koji se moraju ispuniti nezavisno od korisničkih grupa kojima je usluga namenjena, izuzev ako posebnim propisom kojim se uređuju bliži uslovi i standardi za ostvarenje određenih usluga socijalne zaštite nije drugačije uređeno. U opšte minimalne funkcionalne standarde spadaju:

- prijem – vrši se u periodu od 15 dana od prijema zahteva, a koristi se za ispitivanje stavova korisnika/ca o smeštaju, podobnosti za korišćenje usluge, kapaciteta pružaoca usluge da zadovoli potrebe korisnika/ce i stepena prioritetnosti;
- određivanje stepena podrške – određuje se individualno funkcionisanje korisnika/ce i procenjuje se sposobnost neposredne brige o sebi i učestvovanja u aktivnostima života u zajednici;
- stepeni podrške – postoje četiri stepena podrške: I stepen podrške odnosi se na potpunu zavisnost od drugog lica i nemogućnost samostalne brige o sebi; II stepen podrške – osoba može da se uključi u neke aktivnosti dnevnog života u zajednici i da brine o sebi uz fizičko prisustvo i pomoć drugog lica; III stepen podrške – samostalna briga o sebi i uključivanje u aktivnosti života u zajednici, ali nema dovoljno razvijena znanja i veštine te mu je potreban nadzor drugog lica; IV stepen podrške – potpuna samostalnost korisnika/ce za sve životne aktivnosti;
- planiranje – na osnovu identifikovanih potreba, snaga, resursa i rizika definišu se ciljevi, ishodi, aktivnosti i vremenski okvir sprovođenja usluge, imena lica odgovornih za realizaciju plana;
- ponovni pregled – ili ponovna procena sposobnosti i mogućnosti korisnika/ce, kao i ponovno definisanje individualnog plana;
- restriktivne mere i postupci – odnose se na korisnike/ce koji svojim ponašanjem dovode u opasnost druge korisnike/ce, osoblje, posetioce i imovinu, a definisane su posebnim propisom;
- interna evaluacija – najmanje jednom godišnje korisnici/ce ocenjuju kvalitet pruženih usluga;
- razvoj osoblja – svim zaposlenima mora da se omogući stručna podrška u vidu mentorstva, konsultacija, supervizije, u skladu s planom stručnog usavršavanja koji je ustanova usvojila u skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti;

⁸⁸

Pravilnik o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalne zaštite, „Službeni glasnik RS”, br. 42/2013, 89/2018 i 73/2019.

- dostupnost programa i usluga u zajednici – pružalac usluge treba da obezbedi programske aktivnosti, koje su prilagođene mogućnostima i interesovanjima korisnika/ca.

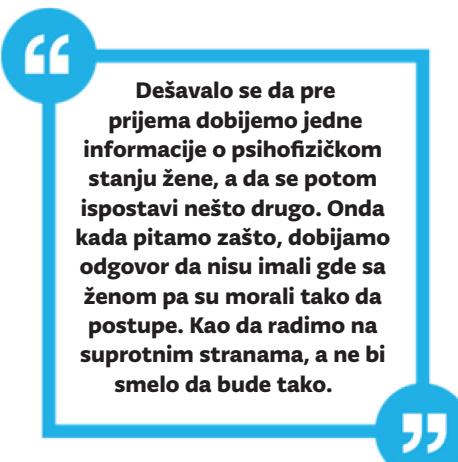
Predmet ove analize su **posebni minimalni funkcionalni standardi za uslugu prihvatišta** koji predstavljaju specifične zahteve koji se moraju ispuniti u okviru određene grupe usluga ili konkretne usluge, saglasno potrebama i različitostima korisničke grupe.⁸⁹ U članu 10 Pravilnika definisani su posebni funkcionalni standardi za usluge smeštaja u prihvatište, i to:

1. Prijem (član 60)
2. Procena potreba (član 61)
3. Planiranje (član 62)

Posmatrajući s aspekta propisanih funkcionalnih standarda, u narednom delu biće prikazana analiza primene ovih standarda u praksi.

Prijem

Prijemna procedura je standardizovana, na način koji propisuje Pravilnik i podrazumeva postojanje uputnog organa, odnosno da je korisnica upućena na uslugu preko centra za socijalni rad u skladu s procedurom upućivanja na korišćenje usluge socijalne zaštite. Posebnim funkcionalnim standardom definisano je da prijem može biti i urgentan, bez uputa, ali je onda obaveza pružaoca usluge da obavesti centar za socijalni rad koji je nadležan, odnosno Službu za koordinaciju aktivnosti u borbi protiv trgovine ljudima ukoliko postoji sumnja da je osoba žrtva trgovine ljudima i to u roku od tri dana.

Prema podacima dobijenim iz fokus grupnih intervjuja, većina predstavnika/ca usluge smatra da predstavljanje i informisanje korisnica o usluzi nije dovoljno definisano postojećim standardima i procedurama. Zakonom o socijalnoj zaštiti u članovima 35 i 36 definisano je pravo korisnika/ca na učešće u donošenju odluka, odnosno pravo na slobodan izbor usluga. U praksi se

⁸⁹ Pravilnikom o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalne zaštite, „Službeni glasnik RS”, br. 42/2013, 89/2018 i 73/2019, član 4.

često postavlja pitanje ko i kada informiše korisnika/cu o postojanju određene usluge. Predstavnici/ce usluge prihvatališta smatraju da oni treba da budu uključeni u predstavljanje usluge, ali i u prijemnu procesnu, odnosno da ova vrsta procedure mora da predviđa i učešće profesionalaca/ki koje rade na sprovođenju usluge, te da zajedno sa uputnim akterima (centrima za socijalni rad) i korisnicom treba da usledi odluka o prijemu. Neke sigurne kuće imaju ovakvu praksu, ističući da bivaju pozvani i konsultovani i pre nego što se korisnici ponudi usluga sigurne kuće i tvrde da je u ovim koracima saradnja, ali i međusobno poverenje i iskrenost između aktera ključna.

Kroz fokus grupne intervjuje stručni radnici/ce su navodili da je veliki izazov postojao u periodu vanrednog stanja, kad je bilo mnogo primera u kojima su žene odustajale od smeštaja u sigurnu kuću zbog najavljenog perioda izolacije što je, između ostalog, dovelo do smanjenog broja smeštaja. Stručni rad je takođe trpeo zbog postojećih mera, zato što je i svaki izlazak iz sigurne kuće zbog lekarskog pregleda, odlaska u tužilaštvo ili policiju podrazumevao novo testiranje i novu dvonedeljnu izolaciju.

Kada su u pitanju žene sa izazovima u funkcionalanju mentalnog zdravlja ili zloupotrebljavanju psihoaktivnih supstanci (u daljem tekstu PAS), one u praksi bivaju smeštene u sigurne kuće, ali samo ukoliko se pre prijema ne utvrdi da se suočavaju s takvom vrstom problema. Zapravo, kroz fokus grupe, ispitanici/e su naveli da se neretko dešava da žene s mentalnim teškoćama (psihoza, šizofrenija, depresija itd.) ili koje zloupotrebljavaju PAS budu primljene u sigurnu kuću, a onda se naknadno utvrdi da imaju zdravstveni problem. U takvim slučajevima ne prekida im se smeštaj, ukoliko ne ugrožavaju druge korisnice, već se insistira na zdravstvenim pregledima i primeni terapije. Kada pri prijemu postoje informacije da žena ima izazove u psihičkom funkcionalanju ili sa zloupotrebom PAS, prema navodima iz fokus grupe, uobičajeno je da se uputi u zdravstvene ustanove u cilju stabilizacije, a nakon uvođenja u fazu remisije razmatra se prijem u sigurnu kuću. Predstavnici/e

Dešavalо se da nam nakon prijema žena kaže da je tog dana pretučena, u tim slučajevima odvodimo je u hitnu službu i čekamo na pregled sa njom regularnom procedurom, kao svi drugi građani/ke. Međutim, kada je prijem u toku noći i desi se ovakva situacija moramo da procenjujemo da li ćemo ostaviti sve druge žene same u kući ili otići na pregled, jer noću najčešće dežura samo jedna osoba.

sigurnih kuća posebno u ovom pitanju ističu izazove vezane za prijem. U fokus grupama navode primere u kojima se ispostavilo da su informacije o zdravstvenom stanju korisnice bile dostupne i prilikom upućivanja korisnice na uslugu, ali su, kako prepostavljaju, izostavljene zbog prepostavke da bi prijem bio odbijen.

Važno je zastati na ovom mestu i naglasiti da se pitanje zdravstvenog stanja korisnica u vezi s nasiljem koje su doživele neposredno pre prijema često otvaralo u grupnim diskusijama s predstavnicima/ama sigurnih kuća. Jedan od glavnih izazova odnosio se na pitanje ko je od aktera dužan da uputi korisnicu na medicinski pregled, budući da se odlazak kod lekara najčešće ostavlja na odgovornost sigurnim kućama, čak i kada se informacije o pretrpljenom nasilju dobiju u prvom kontaktu s korisnicama.

Žrtvama nasilja u porodici nesporno mora biti omogućen pristup uslugama zdravstvene zaštite, međutim ovo istraživanje pokazuje da je u praksi procedura sprovođenja medicinskih pregleda nedovoljno standardizovana.

Prijemna procedura je, prema stručnim radnicima/ama, najvažniji segment rada zato što se prikupljaju celokupni socioanamnestički podaci i predstavljaju osnov za procenu potreba, sposobnosti i mogućnosti korisnika, kao i dalje izrade individualnog plana usluga.

Procena potreba

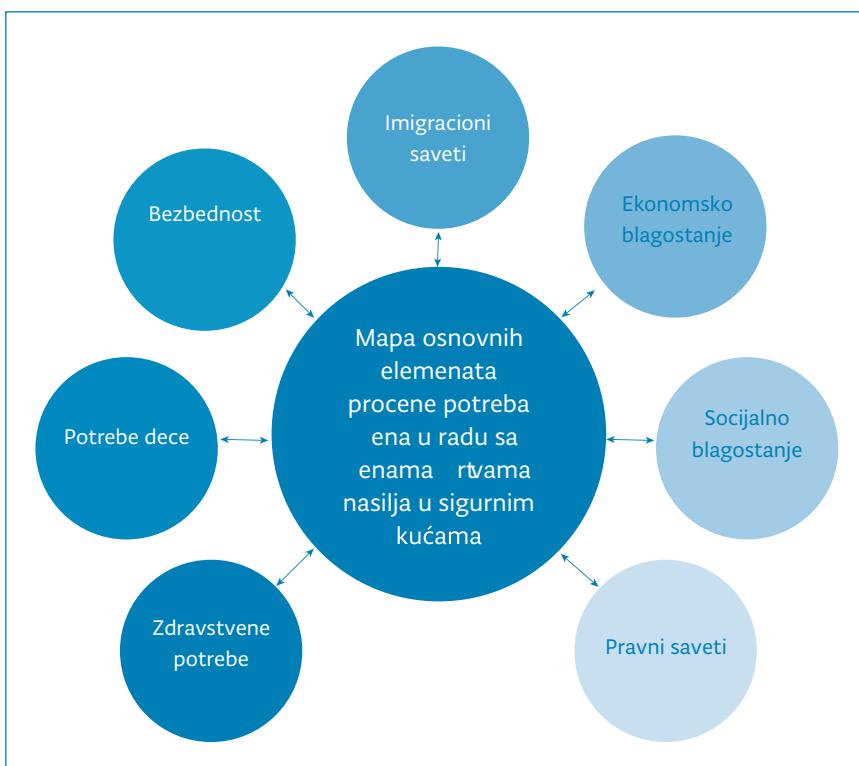
Rad sa ženama i decom žrtvama nasilja zahteva širok spektar znanja i veština, pre svega u oblastima komunikacije, rada s traumom, posebnih oblika nasilja, npr. seksualnog nasilja, a u cilju pružanja kvalitetne usluge, procene rizika, snaga i kapaciteta.

Prema minimalnim standardima, procena potreba korisnika/ca svih usluga u socijalnoj zaštiti vrši se od prijema, periodično, u skladu sa individualnim planom. Ukoliko je centar za socijalni rad uputni organ, procena se vrši u skladu s procenom potreba centra za socijalni rad. Procena obuhvata procenu: potreba, snaga, rizika, sposobnosti i interesovanja korisnika/ca i drugih lica značajnih za korisnika/ce, ali i procenu kapaciteta pružaoca usluge u skladu s kulturološkim i ličnim posebnostima korisnika/ca (geografsko i nacionalno poreklo, maternji jezik, versko opredeljenje, uzrast, rod, seksualna orijentacija i dr).⁹⁰

⁹⁰ Pravilnik o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalne zaštite, „Službeni glasnik RS”, br. 42/2013, 89/2018 i 73/2019, član 13.

Na pitanje koje sve elemente uzimaju u obzir prilikom procene, stručni radnici/e prihatilišta za žene žrtve nasilja, navode sledeće:

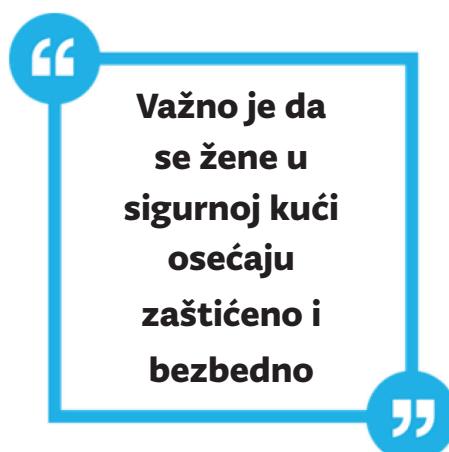
1. Fizičku sigurnost (100 odsto);
2. Potrebe dece (95,7 odsto);
3. Zdravstvene potrebe (87 odsto),
4. Pravne savete (82,6 odsto);
5. Socijalno blagostanje (56,5 odsto);
6. Ekonomsko blagostanje (47,8 odsto);
7. Imigracione savete (13 odsto slučajeva).

Fokusiranost na određene elemente i isticanje bezbednosti korisnica kao ključnog elementa procene stanja žene koja je upućena ili se javlja za korišćenje usluge sigurne kuće, može se dovesti u direktnu vezu s percepcijom stručnih radnika/ca o svrsi ove usluge. Profesionalci/ke percipiraju sigurnu kuću kao prostor za osnaživanje žena (82,6 odsto), potom kao prostor za žene žrtve nasilja (60,9 odsto), a zatim smeštaj za žene u stanju potrebe (43,5 odsto), i na kraju prijateljski prostor za žene (43,5 odsto).

Budući da se prilikom procene ističe bezbednost, a odmah zatim i pitanje potreba dece u porodici, otvara se pitanje na koji način sigurna kuća, kao prostor za osnaživanje žena, odgovara na zadovoljavanje istaknutih potreba.

Bezbednost

Osim za žrtve trgovine ljudima, postojećim Pravilnikom nije predviđeno pribavljanje bezbednosne procene za žrtve zlostavljanja i nasilja, međutim prepoznaje se da je svrha smeštaja u prihvatište osiguravanje bezbednosti korisnika/ca u kriznim situacijama.⁹¹ Prihvatište takođe mora imati propisanu proceduru osiguranja bezbednosti korisnika/ca i tajnosti lokacije.⁹² Na pitanje na koji način se vrši procena potreba korisnika, posebno

kada je u pitanju bezbednost, predstavnici/ce usluge navode da se najčešće prikupljaju podaci i da se procena vrši kroz individualne razgovore s korisnicama i saradnju s drugim institucijama (centrima za socijalni rad, policijom, sudstvom, tužilaštvom).

Percepcija stručnih radnika ukazuje na to da je bezbednosno pitanje glavno za žene kada dođu u sigurnu kuću. Najveći broj prijava nasilja prvenstveno je upućen policiji, ponekad nasilje prijavljuju žrtve direktno, a u praksi je sve češći slučaj da nasilje prijavljuju članovi porodice, prijatelji, komšije, poslodavci.

Zakon o sprečavanju nasilja u porodici u velikoj meri je doprineo da se žene osećaju sigurnije, a sve sigurne kuće ocenjuju da je saradnja s policijom dobra. U situacijama u kojima dođe do kršenja mera zabrane prilaska, reakcije policije su brze.

Kroz fokus grupe zaposleni su naveli primere kada su počinioци nasilja dolazili do sigurne kuće i pokušavali da dođu do korisnice. U takvim situacijama, stručni radnici/ce uglavnom su pozivali policiju koja je

⁹¹ Pravilnikom o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalne zaštite, „Službeni glasnik RS”, br. 42/2013, 89/2018 i 73/2019, član 26.

⁹² Isto, član 58.

izlazila na lice mesta, a reagovanje policije bilo je blagovremeno. Dugo-ročno posmatrano, problem bezbednosti se ne rešava ukoliko nasilnik zna lokaciju žene. Postavlja se, dakle, pitanje revictimizacije žrtava, to jest (in)direktnog uticaja počinioca na samu žrtvu, zbog čega neretko dolazi do povlačenja prijave usled straha. Ispitanici/ce navode da, kada se nasilnik pojavi blizu prostora za koji smatraju da je bezbedan i siguran za njih, reakcija i drugih korisnica je da budu obeshrabrene i nepoverljive te da se često podupire mehanizam koji nasilnici koriste, a to je da im „niko ne može ništa ukoliko odluče da joj naude”, tj. da je i čitav sistem nemoćan pred nasilnikom.

Kao što je prikazano u prethodnom delu, u analizi strukturalnih standarda, većina sigurnih kuća nema dostupno obezbeđenje i kontinuiranu pratnju policije koja bi na neki način pružila osećaj sigurnosti kako ženama koje koriste uslugu, tako i osoblju sigurne kuće. S tim u vezi, postavlja se pitanje opravdanosti razmatranja bezbednosti žrtve ukoliko nema adekvatnih mehanizama kojima bi se ta bezbednost osigurala i uopšte postigla. Kreiranje procedure za osiguranje bezbednosti mora imati i relevantno uporište u praksi u vidu specijalizovanog i obučenog kadra koji će u kontinuitetu biti prisutan i baviti se pitanjem bezbednosti korisnika, zaposlenih i samog objekta.

Zdravstvena zaštita

Drugi važan segment rada sa ženama je zdravstvena zaštita. Prilikom prijema u sigurnu kuću, žene mogu doći u različitim psihofizičkim stanjima, potencijalno životno ugrožene. Nijedna sigurna kuća u Republici Srbiji nema specijalizovano, medicinsko osoblje koje bi moglo da prepozna akutna zdravstvena stanja i pruži adekvatnu medicinsku pomoć u hitnim slučajevima (prva pomoć, podela terapije, previjanje itd.). Aktuelno stanje je takvo da stručni radnici/e i saradnici/e obavljaju i posao medicinskog osoblja, te po potrebi dele terapiju, prevlače korisnice koje imaju fizički invaliditet, previjaju i obavljaju druge slične poslove.

Ispitanici/e u fokus grupama govore o različitim mehanizmima saradnje koji su uspostavljeni sa zdravstvenim ustanovama u zajednici. Po red potpisanih memoranduma o saradnji, nalazi iz fokus grupe govore u prilog tome da je i dalje od velikog značaja lični kontakt koji postoje ili ne postoji između predstavnika/ca sigurnih kuća i zdravstvenih ustanova. Zaključak fokus grupe je da postoje brojni izazovi u pristupu

žena žrtava nasilja medicinskoj podršci, u čemu se slaže i ocena ispitanika/ca koji su učestvovali u popunjavanju upitnika. U ostvarivanju zdravstvene zaštite, kroz fokus grupe sumirana su tri najčešća izazova:

- 1. Logistički** – prevoz i pratnja do zdravstvene ustanove ponekad su teško izvodljivi zbog nedostatka radnika, vozila, a tokom pandemije usled potrebe za testiranjem i izolacijom korisnika svaki put kada napuste ustanovu.
- 2. Nedostatak saradnje** – u nekim gradovima ne postoji saradnja sa zdravstvenim sistemom ili je ona na niskom nivou. Neretko radnici u zdravstvenom sistemu nisu dovoljno senzibilisani za rad sa žrtvama nasilja, što dovodi do retraumatizacije.
- 3. Neobučeno osoblje za medicinske svrhe** – nijedna sigurna kuća u Srbiji nema zaposleno medicinsko osoblje koje bi moglo da pruži prvu pomoć, deli terapiju ili pruži bilo koji drugi oblik medicinske pomoći.

Govoreći o dostupnosti usluga sigurne kuće, ne možemo da se ne osvrnemo na pandemiju Covid-19 i načine funkcionisanja prijema u tom periodu. Pandemija Covid-19 je sa sobom donela izazove, usled činjenice da prijem nije bio moguć bez PCR testiranja, o čemu je bilo reči u prethodnom delu. Kada govorimo o nivou kvaliteta saradnje sa zdravstvenim ustanovama u periodu pre, tokom i nakon pandemije, zaključak većine ispitanika je da je saradnja sa zdravstvenim sektorom bila znatno lošija pre pandemije, a da je tokom vanrednog stanja unapređena. Zanimljiv nalaz je da ispitanici ocenjuju da su tokom perioda vanrednog stanja, zbog čestog kontakta sa zdravstvenim sektorom, posledično unapredili saradnju. Bez obzira na pozitivni ishod, nedovoljno definisanog postupanja s korisnicama socijalne zaštite tokom vanrednog stanja, može se zaključiti da je prepuštenost sopstvenim kreativnim rešenjima usled izostanka sistemskog odgovora zapravo dovela do povezivanja dva sektora. Važno je ovom prilikom sa opreznošću govoriti o pozitivnim stranama ovog ishoda, budući da se iskustvom potvrđuje da lični kontakti nisu dugoročno rešenje i odgovor na praznine u saradnji dva sektora koja u odgovoru na nasilje nad ženama moraju biti tešnje povezana. U isto vreme, potrebno je osnažiti sigurne kuće koje nemaju potpisane protokole o saradnji sa zdravstvenim sektorom da i one kreiraju osnov saradnje i pozivaju se na sistemsko rešenje umesto na pojedinačne međuljudske odnose.

Ekonomsko osnaživanje i (re)integracija u društvo

“

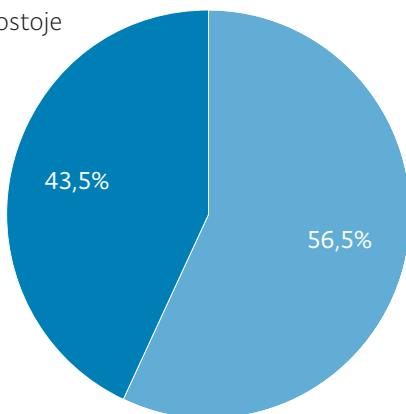
Od ukupnog broja žena koje su prošle kroz sigurnu kuću, a bilo ih je oko 1000, njih 90% je bilo ekonomski zavisno od nasilnika. Zato je važno da žena bude nezavisna od institucija i od drugih osoba u okruženju.

”

Kako su i analiza upitnika i fokus grupa pokazale, nakon psihofizičke stabilizacije žena, sledeći važan korak u procesu reintegracije jeste ekonomsko osnaživanje. Svi predstavnici/ce usluge navode da u okviru sigurnih kuća podstiču žene na uključivanje u sistem obrazovanja, obuka i kurseva u cilju ekonomskog osnaživanja. Da je ekonomsko osnaživanje na listi prioriteta u sigurnim kućama u Srbiji, govori u prilog i činjenica da nešto više

od polovine (56,5 odsto) sigurnih kuća sprovodi programe ekonomskog osnaživanja.

Da li u okviru sigurne kuće postoje programi ekonomskog osnaživanja za korisnice?

Grafikon 11. Programi ekonomskog osnaživanja unutar sigurnih kuća u Srbiji

Značajan segment života svake žene jeste i socijalno blagostanje, kroz aktivno učešće u zajednici i mogućnosti kreiranja mreže socijalne podrške. U 78,3 odsto sigurnih kuća žene imaju mogućnost da budu deo zajednice i razvijaju mrežu podrške, a ona se u percepciji stručnih radnika ogleda kroz informisanje, doškolovanje, povezivanje s dru-

gim institucijama u cilju zapošljavanja, kreiranje (ne)formalne mreže podrške ženama koje su žrtve nasilja.

Kada se govori o kvalitetu ovih programa, tokom fokus grupe otvorio se pitanje vezano za ekonomsko osnaživanje kao uslugu ili kao set aktivnosti. Predstavnici/e sigurnih kuća (njih 46 odsto) navode da posmatraju ekonomsko osnaživanje kao odvojenu uslugu koja mora i treba da se razvija u zajednici i koja u delu svojih aktivnosti mora prepoznati i žene u riziku i žene žrtve nasilja, ali i žene iz drugih kategorija koje su teško zapošljive. U tom smislu posmatrano, ekonomsko osnaživanje je resurs koji postoji ili ne postoji u zajednici, a uloga stručnih radnika/ca u sigurnoj kući je da motivišu korisnice i povežu ih sa resursom. Druga polovina učesnika/ca istraživanja (njih 54 odsto) misli da je odgovornost sigurne kuće da razvija aktivnosti vezane za ekonomsko osnaživanje žena unutar sigurne kuće i na taj način ih osnažuje i priprema za napuštanje sigurne kuće, ali i prevenira recidiviranje nasilja.

Pored obrazovnog dela, svakako je značajan i proces traženja posla, a 52 odsto sigurnih kuća ima potpisane memorandume o saradnji s lokalnim filijalama Nacionalne službe za zapošljavanje. Saradnja se odvija tako što se korisnice upućuju na Nacionalnu službu koja im garantuje prednost prilikom traženja posla.

U članu 29 Pravilnika, kojim se opisuju programske aktivnosti u okviru usluga smeštaja, u stavu 4, navodi se da se korisnicima/ama obezbeđuje podrška pri školovanju i zapošljavanju. Dalje se članom 33 definišu aktivnosti usmerene na podršku pri školovanju i zapošljavanju, u skladu s kapacitetima i procenom potreba korisnika, te one obuhvataju:

- 1) pomoć u započinjanju i nastavku školovanja;
- 2) pomoć u traženju prilika za zapošljavanje unutar zajednice;
- 3) podsticanje i podršku u početnim danima novog zaposlenja.

Psihoterapijski i savetodavni rad

Prema podacima dobijenim u ovom istraživanju, u većini sigurnih kuća (82,6 odsto) korisnicama je dostupno individualno psihološko savetovanje i psihoterapija, dok u 17,4 odsto sigurnih kuća to nije slučaj. Neki predstavnici/ce sigurnih kuća navode da je ova usluga dostupna zahvaljujući ličnom angažmanu profesionalki koje su ulaganjem u sopstveno obrazovanje stekle znanja iz oblasti psihoterapije i da sada organizuju tu vrstu podrške unutar sigurne kuće. Pored psihoterapijskog rada, predstavnici/e sigurnih kuća navode da u sklopu psihosocijalne podrške organizuju i tematske psihoedukativne radionice na različite teme, na primer: jačanje roditeljskih kapaciteta, motivacione

radionice, asertivna komunikacija, kontrola moći, osnovna ljudska prava itd.

Zanimljivo je napomenuti da postojeći Pravilnik ne predviđa ni mogućnost angažovanja osobe na poziciji psihološke savetnice ili psihoterapeutkinje. Dok je ovo drugo razumljivo u kontekstu nepostojanja zakonskog okvira o psihoterapiji, mogućnost angažovanja psihološke savetnice je izostavljena u postojećim standardima koji u članu 38a, u delu koji se odnosi na ostale kadrove, među tehničkim, opštim i drugim pomoćnim poslovima predviđa mogućnost angažovanja frizera, nutricioniste, krojača, tehničara za hemijsko pranje i čišćenje odeće itd. Bez tendencije da svrstavamo psihološku podršku u kategoriju tehničkih poslova, na ovom mestu važno je naglasiti da Pravilnik detaljno i iscrpno definiše strukturalne standarde za funkcionisanje sigurnih kuća, a izostavlja specijalističke poslove i kvalitativni rad s korisnicama.

Kako je prikazano u delu strukturalnih standarda, u sigurne kuće se smeštaju i žene koje imaju izazove u funkcionisanju mentalnog zdravlja, kao i one koje zloupotrebljavaju PAS. Smatrajući da su ove dve kategorije korisnica posebno u stanju potrebe za specijalizovanom psihološkom podrškom, istraživane su usluge koje ove žene dobijaju, a podaci govore u prilog tome da su im dostupne dve vrste usluga i to:

1. posredovanje kod zdravstvenih institucija (upućivanje i odvođenje na psihijatrijske preglede) i
2. psihosocijalno savetovanje.

Planiranje

U procesu planiranja od ključne važnosti je međusektorska saradnja, pošto je u planiranje uključeno više aktera koji se obavezuju na različite aktivnosti. Budući da je neminovnost svih sigurnih kuća saradnja s drugim akterima, u ovom istraživanju posebno pitanje odnosilo se na kvalitet te saradnje, odnosno na to u čemu se ona ogleda. Najveći broj učesnika/ca istraživanja navodi da se saradnja ogleda u sledećim kategorijama:

1. kontinuiranoj razmeni informacija (56 odsto),
2. svakodnevnom kontaktu sa centrima za socijalni rad i policijom (34 odsto),
3. uključivanju drugih aktera (NVO, pravosuđa, zdravstvenih ustanova) (28 odsto),
4. slaganja oko zajedničkog interesa korisnice (15 odsto),
5. zajedničkog donošenja odluka (7 odsto).

Prema definiciji koju daje UNICEF,⁹³ multisektorski pristup odnosi se na planiranu saradnju među različitim zainteresovanim stranama i sektora sa zajedničkom vizijom i perspektivom o postizanju željenog ishoda koji je zajednički svim stranama. U kontekstu socijalne zaštite ovaj pristup je naročito važan, jer pitanje nasilja nad ženama predstavlja multidisciplinarnu oblast koja zahteva saradnju među akterima na više nivoa, kao što su ministarstva, međunarodne agencije, donatori, organizacije civilnog društva, verske institucije i zajednice, kao i u mnogo različitih sektora, uključujući obrazovanje, zdravstvo, pravosuđe, ali i privatni sektor i medije.

Usluga prihvatišta za žene žrtve nasilja limitirana je vremenski na šest meseci, tako da je cilj svakog plana zapravo izlazak iz sigurne kuće i nastavak samostalnog života bez nasilja. Kada govorimo o planiranju napuštanja sigurne kuće, pred stručne radnike/ce se nameće zadatak kreiranja participativne strategije o napuštanju smeštaja. Na grafikonu 12 su prikazani najčešći faktori koje stručni radnici/ce smatraju značajnim pri planiranju napuštanja sigurne kuće.

Grafikon 12: Faktori koji stručni radnici/ce smatraju značajnim pri planiranju napuštanja sigurne kuće

⁹³ Multi-sectoral approaches to addressing harmful practices in Eastern and Southern Africa: A programme brief, UNICEF, 2021.

Najveći broj ispitanika/ca, njih 33,3 odsto, navodi da se planiranje izlaska sprovodi u saradnji s nadležnim CSR-om, dok 29 odsto prepoznaće da su u tom procesu ključni participacija i mišljenje korisnice.

U procesu planiranja, kroz fokus grupe, nisu prepoznati alternativni vidovi smeštaja za žene koje napuštaju sigurnu kuću, poput stanovanja uz podršku. Važno je pričati i razvijati alternativne vidove podrške, kao prelazno rešenje, od napuštanja sigurne kuće do potpune samostalnosti.

Rodno zasnovani pristup nasilju i pristup usmeren na žrtvu

Rodno zasnovano razumevanje nasilja podrazumeva da se kontekst nasilja posmatra iz rodne perspektive, odnosno da je nasilje usmereno protiv osobe zbog njenog pola i da nasilje nesrazmerno više pogađa žene nego muškarce. Ovaj princip razumevanja nasilja podrazumeva da je nasilje nad ženama kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije žena i obuhvata sve radnje rodno zasnovanog nasilja koje dovode ili će verovatno dovesti do: fizičke povrede, seksualne povrede, psihološke, ekonomске štete i patnje žene. Ovakvo shvatanje nasilja podrazumeva i razumevanje da rodno zasnovano nasilje takođe nanosi ozbiljnu štetu porodicama i zajednicama.⁹⁴

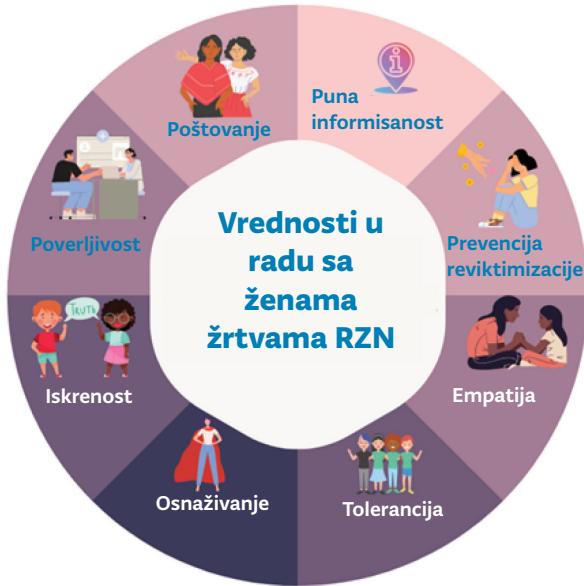
Pristup rodno zasnovanom nasilju koji je usmeren na žrtve stavlja prava, potrebe i brige žena sa iskustvom nasilja u centar svake intervencije. Pristup usmeren na žrtvu obezbeđuje da procena rizika vodi ka identifikaciji specifičnih potreba žena sa iskustvom nasilja. Na taj način akteri i službe podrške poboljšavaju efikasnost svog rada i smanjuju rizik od sekundarne i ponovljene viktimizacije. Ovaj pristup takođe može olakšati saradnju žrtava sa organima sprovođenja zakona i umanjiti njihov strah od prijavljivanja ili otkrivanja nasilja i traženja pomoći.⁹⁵

U pružanju podrške ženama važan segment su vrednosti na kojima se temelji rad sa ženama žrtvama nasilja. Vrednosti na kojima profesionalci/ke temelje rad sa ženama žrtvama nasilja predstavljene su u grafikonu 13.

Važan segment rada sa ženama žrtvama nasilja odnosi se na pristup u situacijama otkrivanja novih informacija o nasilju koje je žena prezive-

⁹⁴ https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/gender-based-violence/what-gender-based-violence_en#gender-based-violence-gbv-by-definition, pristupljeno 4. juna 2022.

⁹⁵ <https://eige.europa.eu/gender-based-violence/risk-assessment-risk-management/principle-2-adopting-victim-centred-approach>, pristupljeno 4. juna 2022.

Grafikon 13: Prikaz vrednosti u radu sa ženama žrtvama RZN

la. Poštujući participaciju korisnica, individualni pristup i osnaživanje koje on predstavlja, prema podacima ovog istraživanja, profesionalci/ke su zamoljeni da odgovore na pitanje *da li insistiraju na prijavi nasilja policiji po dobijenom saznanju o nasilju*. Rezultati pokazuju da 95,7 odsto profesionalaca/ki insistira na prijavi. Pored toga, 34 odsto profesionalaca/ki navodi da se u slučaju saznanja o nasilju krši pravo na poverljivost informacija i da se nasilje prijavljuje i bez saglasnosti korisnice.

Uzimajući u obzir pristup usmeren na žrtvu, te sistemsko razumevanje nasilja i njegovu rodnu uslovljenost, postavlja se pitanje na koji način

se insistira na prijavljivanju i u kakvoj je korelaciji ovo insistiranje s principom osnaživanja koji se gaji u radu sa ženama.

Rodna uslovljenost nasilja nad ženama u uskoj je vezi sa seksualnim nasiljem koje žene nesrazmerno više pogađa u odnosu na muškarce. Podaci iz fokus grupa govore u prilog tome da tema seksualnog nasilja sa ženama koje prijavljuju i bivaju upućene zbog druge vrste nasilja često i ne bude

Znamo da se sekualno nasilje dešava paralelno sa svim drugim oblicima, ali se plašimo da otvaramo tu temu. Toli-ko malo znamo o traumi izazvanoj seksualnim nasiljem da se plašimo da ćemo samo naneti veću štetu ispitivanjem.

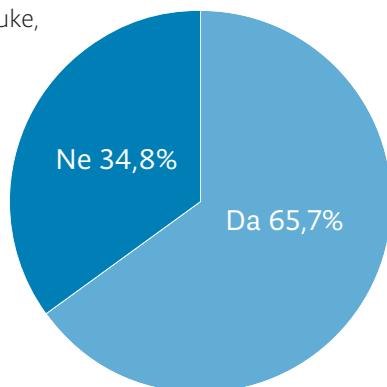
otvorena. S druge strane, profesionalci/ke se slažu u oceni da je ova tema izuzetno važna i da su potrebne dalje obuke za rad s temom seksualnog nasilja.

U najvećem broju slučajeva (82,6 odsto), sigurne kuće u Srbiji nemaju posebne protokole za žrtve seksualnog nasilja i sigurnosni protokol nakon seksualnog napada, dok neke sigurne kuće (17,4 odsto) navode da imaju oba protokola. Podaci indikuju neophodnost intenzivnijeg rada na temi seksualnog nasilja, uvođenju i praktičnoj primeni protokola. Radi se o dugotrajnom procesu koji treba da bude sproveden u fazama i implicira unapređenje usluge sigurne kuće.

Treninzi i obuke

Značajan broj profesionalaca/ki koji su učestvovali u ovom istraživanju navodi da su prošli specijalizovane obuke za rad sa žrtvama rodno zasnovanog nasilja (65,2 odsto). S druge strane, uzimajući u obzir da je prosek radnog iskustva ispitanika/ca u ovom istraživanju 4,5 godine, zabrinjavajući je podatak da skoro jedna trećina profesionalaca/ki nije prošla specijalizovanu obuku iz ove oblasti.

Da liste prošli specijalizovane obuke,
treninge za rad sa ženama
žrtvama nasilja?

Grafikon 15: Specijalizovane obuke za rad sa RZN

Upitani o tome kakve obuke smatraju potrebnim, predstavnici/e sigurnih kuća navode obuke za:

1. specijalizovani rad sa ženama žrtvama nasilja (33 odsto),
2. rad sa decom svedocima nasilja (32 odsto),
3. rad sa temom seksualnog nasilja i traume (25 odsto),
4. prevazilaženje traumatskog iskustva nasilja (20 odsto),

5. specijalizovano pružanje pomoći žrtvama u stanjima akutne krize (17 odsto),
6. ekonomsko osnaživanje žena (15 odsto),
7. procena verodostojnosti iskaza (15 odsto),
8. obuke za rad s počiniocima nasilja (10 odsto),
9. prevencija sindroma sagorevanja kod profesionalaca u socijalnoj zaštiti (10 odsto) i
10. rad sa osobama sa invaliditetom žrtvama porodičnog nasilja (10 odsto).

Predstavnici/e u fokus grupama ističu važnost kreiranja obuka koje se odnose na saradnike/ce u sigurnim kućama za koje nema obuka, a koji su u svakodnevnom kontaktu sa ženama žrtvama, ističući da saradnici/e dolaze iz najrazličitijih profesija i da njihovo osnovno obrazovanje često nije i ne mora biti u vezi s pomagačkim profesijama.

Kao jedan od razloga nedovoljne obuhvaćenosti obukama, učesnici/e fokus grupe prepoznaju kriterijume određivanja osoba koje će pohađati obuku, koji su pre svega usmereni na one kojima su potrebni bodovi za obnavljanje licence, a koji se dobijaju ukoliko je skup odobrila Komora socijalne zaštite.⁹⁶ Posebno se ovaj razlog ističe kao problem kada su u pitanju prihvatališta koja su pod mandatom centara za socijalni rad, pri čemu smatraju da radnici centara za socijalni rad imaju prednost. Kao drugi izazov prepoznavaju nedovoljan broj zaposlenih u okviru usluga prihvatališta koji iziskuje da se svako odsustvo unapred planira, ali utiče i na rasporede koleginica i kolega koji u tim slučajevima pokrivaju duže smene i ostaju prekovremeno, što im nije finansijski kompenzovano. Na poslednjem mestu, predstavnici/e sigurnih kuća smatraju da obuke za temu rodno zasnovanog nasilja ne pokrivaju u dovoljnoj meri rad sa ženama koje se nalaze na smeštaju u okviru usluga poput prihvatališta, već se više baziraju na prepoznavanju nasilja, planiranju podrške i proceni rizika. S druge strane, posebno se ističe nedostatak obuka za saradnike u sigurnim kućama, ali na primer, u sigurnoj kući u Nišu su organizovali interne obuke na temu razumevanja nasilja i odnosa sa ženama sa iskustvom nasilja. Postavlja se pitanje da li obuka saradnika treba da zavisi isključivo od samoinicijative pojedinaca (rukovodilaca/teljki ili stručnih radnika/ca) ili treba da budu obavezne, definisane kroz procedure. ženama

⁹⁶ <https://www.komorasz.rs/>

Izazovi i dobre prakse u primeni funkcionalnih standarda

Ključni izazov u primeni funkcionalnih standarda je njihova nedovoljno jasna definisanost u Pravilniku, tako da neretko način realizovanja i sprovođenja usluga i aktivnosti zavisi od ličnih afiniteta, mogućnosti i kreativnosti profesionala/ki. Kako je i istraživanje pokazalo, većina stručnih radnika/ca smatra da su postojeći pravilnici previše opšti i ne doprinose konkretnom sprovođenju usluge, kao i da oni definišu samo strukturalna pitanja, ali ne i dubinske standarde kvaliteta. Glavni izazovi u primeni funkcionalnih standarda tiču se prijemne procedure, saradnje sa uputnim organom, kao i s drugim resursima u zajednici.

Prijemna procedura se pokazala kao ključna u celokupnom procesu korišćenja usluge prihvatišta. Izazov predstavlja komunikacija prihvatišta sa uputnim organom, pre svega u procesu informisanja žena o usluzi koja, prema mišljenju stručnih radnika/ca, treba da dođe od zaposlenih u prihvatištu. Ova perspektiva

je razumljiva, ako se uzme u obzir da žena treba da donese odluku o boravku u sigurnoj kući, te od početka uspostavi odnos poverenja kroz punu informisanost i participativnost, u čemu ključnu ulogu treba da imaju stručni radnici/ce u prihvatištima.

Saradnja između uputnih organa i prihvatišta takođe je važna radi pravovremene razmene informacija, a u cilju zadovoljenja potreba korisnika. Kako je napred pomenuto, neretko se dešava da prilikom smeštaja žena s mentalnim teškoćama ili žena koje zloupotrebljavaju PAS, uputni organ previdi ili nema dovoljno informacija o teškoćama, što doveđe do nemernog neblagovremenog reagovanja u cilju zaštite žena, a posledično ove okolnosti utiču i na dinamiku rada u prihvatištima koje mora da se prilagodi potrebama za koje nema resurse.

Tokom celokupnog istraživačkog procesa pitanje bezbednosti nameće se kao jedno od najvažnijih kako iz ugla strukturalnih standarda, tako i iz perspektive kvaliteta usluge. S jedne strane nedostatak obezbeđenja, a s druge izazovi ukoliko se žena koja se nalazi u bezbednosnom riziku samostalno kreće van prihvatišta, utiču na to da se ženama žrtvama nasilja šalje psihološka poruka o odgovornosti za nasilje, da je žena ta koja treba da se štiti i čuva, pazi na svoje ponašanje i kretanje, dok se na drugoj strani pojačava ideja o veličini i uticaju nasilnika.

Kada se širem kontekstu dodaju konkretnе situacije zabeležene u praksi, kao na primer, da su počinioци nasilja dolazili do sigurne kuće i pokušavali da dopru do korisnice, onda se postavlja pitanje celokupne sigurnosti i bezbednosti žena. Nameće se pitanje revictimizacije i (in)direktnog uticaja počinjoca na samu žrtvu. Ispitanici/ce navode da kada se nasilnik pojavi blizu prostora koji žene smatraju bezbednim i sigurnim, i druge korisnice postaju obeshrabrene i nepoverljive te da se često podupire mehanizam koji nasilnici koriste, a to je da im „niko ne može ništa ukoliko odluče da joj naude”, tj. da je čitav sistem nemoćan pred nasilnikom. Saradnja s policijom je u velikom broju prihvatišta i formalizovana memorandumima o saradnji. Sama primena memoranduma, kako ističu ispitanici/e, zavisi i od lične i profesionalne senzibilizacije pojedinaca, međutim ističu se primeri dobre prakse u okviru kojih je postojalo redovno, svakodnevno obilaženje policije. Ovakva praksa, kako ističu stručni radnici/e, pokazala se i kao psihološki važna za žene koje borave u okviru prihvatišta jer se tako stvara osećaj bezbednosti i sigurnosti tokom boravka u sigurnoj kući.

Stručni radnici bave se i pitanjima iz domena ekonomskog osnaživanja korisnica, međutim ne predviđa se poznavanje metoda ekonomskog osnaživanja, niti specijalizovane obuke koje profesionalci moraju proći kako bi se bavili ovom vrstom podrške. S druge strane, važno je napomenuti da je ovo programska aktivnost koja je univerzalno definisana za sve tipove smeštaja, te da nema karakter specijalizovane aktivnosti za žene žrtve nasilja. U smislu podizanja kvaliteta usluge, važno bi bilo kreiranje obuka o ekonomskom osnaživanju žena žrtava nasilja, upu-

ćivanje profesionalaca/ki na te obuke ili izmeštanje ovakvih usluga u zajednicu kako bi profesionalci/ke mogli da upućuju korisnike/ce na takve resurse. Primeri dobre prakse postoje i u ovoj oblasti, jedna od sigurnih kuća ima potpisani memorandum o saradnji sa univerzitetom, koji je i međunarodno priznat, a korisnice imaju mogućnost da pohađaju različite obuke. Na taj način svaka žena dobija priliku da se dodatno edukuje, što joj u perspektivi olakšava traženje zaposlenja. Pored toga, značajan broj sigurnih kuća ističe i primere saradnje s privatnim sektorom na lokalnu, koji je pored konkretnih donacija često otvoren i za mogućnost saradnje u vidu pružanja prioritetnosti pri zapošljavanju korisnika koje borave ili koje napuštaju sigurnu kuću. U nekolicini sigurnih kuća uspostavljena je saradnja sa nacionalnim službama za zapošljavanje koje s vremena na vreme imaju i programe obuke i treninge koji su namenjeni ženama iz teško zapošljivih kategorija, uključujući i žrtve nasilja u porodici, ali i nude prioritetnost prilikom zapošljavanja.

Važan deo procesa osnaživanja i socijalne reintegracije žena jeste i psihosocijalno savetovanje i psihoterapijski rad, koji nije predviđen aktuelnim Pravilnikom. U većini sigurnih kuća u kojima se sprovodi psihosocijalno savetovanje i psihoterapijski rad, zaposleni koji poseduju odgovarajuću obuku i specijalizaciju, sprovode i organizuju psihoterapijski i savetodavni rad sa korisnicima. Primer dobre prakse predstavlja proces procene u jednoj sigurnoj kući koji se obavlja na osnovu dubinskog intervjeta s korisnicom, gde se pored anamnestičkih podataka o korisnici prikupljaju i procenjuju informacije o naučenim modelima ponašanja, partnerskim odnosima, odnosima s decom, bliskim ljudima u okruženju i vrše se procene na osnovu testova ličnosti. Zaključak ove procene definiše u kom smeru će se odvijati dalji psihoterapijski/savetodavni rad. Većina sigurnih kuća u svojim timovima ima profesionalce/ke koji poseduju dodatna znanja iz oblasti psihoterapije i savetodavnog rada, zbog čega bi dalje definisanje ove aktivnosti zapravo značilo prepoznavanje rada koji se već odvija u većini sigurnih kuća. Primer dobre prakse jesu i mehanizmi saradnje s domovima zdravlja i bolnicama u okviru kojih se odvijaju psihijatrijski tretmani, ali i praćenje kliničkih psihologa ako u sigurnoj kući nisu dostupni.

Mnoge sigurne kuće su putem svojih kontakata dostupne ženama u zajednici koje im se obraćaju za savete ili s molbama za dobijanje informacija o proceduri prijavljivanja nasilja. Telefoni su najčešće dostupni tokom dana i predstavljaju značajan resurs za osnaživanje onih žena koje trpe nasilje, a nisu dovoljno informisane o pravima i procedurama za prijavljivanje nasilja. Zanimljiv je podatak da sigurne kuće koje imaju svoj Facebook profil primećuju i da im se žene obraćaju putem ove

društvene mreže. Sigurne kuće prepoznaju i svoju ulogu u upućivanju i prepoznavanju nasilja kao vrlo aktivnu kroz ove vidove aktivnosti, iako one nisu prepoznate postojećim standardima. Ovaj vid dostupnosti u zajednici predstavlja važan primer dobre prakse, jer ne samo da čini sigurnu kuću dostupnom ženama koje trpe nasilje već utiče i preventivno na pojavu nasilja.

Pored aktivnosti usmerenih na upućivanje korisnica i informisanje žena u zajednici, većina sigurnih kuća navodi primere dobre prakse, koji takođe nisu standardizovani, a predstavljaju način svakodnevnog rada – praćenje korisnika nakon izlaska iz sigurnih kuća. Ispitanici/e navode da se ova praksa najčešće odvija tako što stručni radnici/ce ostvaruju redovan kontakt s korisnicama po napuštanju smeštaja, pružaju podršku u traženju posla, obezbeđuju materijalnu podršku kroz donacije koje prevazilaze potrebe aktivnih korisnica prihvatišta. Ovim načinom rada održava se kontinuitet kontakata sa ženama, razvija se osećaj sigurnosti, povezanosti i poverenja kod žena, čime se povećava mogućnost pravovremenog reagovanja u slučajevima nastanka ponovnih rizičnih situacija po ženu. Poseban značaj ovaj vid praćenja ima ukoliko se žena vraća u domaćinstvo u kom postoji visok rizik od ponovljenog nasilja.

U jednom gradu gde funkcioniše sigurna kuća postoji i formalna grupa žena sa iskustvom nasilja, koje su boravile u sigurnoj kući, a sada su okupljene kao udruženje građana. Saradnju između sigurne kuće i ovog udruženja profesionalke ocenjuju kao veoma dobru, i neretko se organizuju skupovi na kojima žene prenose svoja iskustva. Prema sagovornicama, ovakav način rada doprinosi tome da žene koje su korisnice sigurne kuće budu dodatno osnažene, steknu utisak da nisu same i jedine sa iskustvom nasilja. Kroz saradnju i međusobno povezivanje aktivnostima koje sprovode sigurna kuća i udruženje građana, podiže se i svest o važnosti osnaživanja i participaciji žena žrtava nasilja u procesima odlučivanja i zagovaranja.

U pogledu razvoja zaposlenih kao dobra praksa ističe se kreiranje internih programa obuke i informisanja koji postoje u nekoliko sigurnih kuća, pri čemu se posebna pažnja posvećuje zaposlenima koji ne dolaze iz humanističkih nauka, odnosno saradnicima i tehničkom osoblju sigurne kuće. Kroz interne obuke i info-sesije pružaju se informacije o radu sigurne kuće, ali i principima komuniciranja sa ženama žrtvama nasilja i uopšteno o razumevanju fenomena rodno zasnovanog nasilja.

Analizom brojnih primera dobre prakse može se zaključiti da većina sigurnih kuća ima slične prakse u radu s korisnicama, a da one nisu propisane standardima i procedurama na formalnom nivou. Jedna od

mogućih hipoteza jeste da većina sigurnih kuća uočava iste nedostatke i izazove u radu s korisnicama (praćenje po napuštanju, potreba za psihoterapijskim/savetodavnim radom i slično) i da na njih odgovara na sličan način. Iz toga se može zaključiti da primeri dobre prakse zapravo predstavljaju odgovor na nedostatke u sistemu, odnosno na nedefinisani deo rada. Zbog toga je važno u daljim koracima prepoznati i formalizovati stručni rad u sigurnim kućama kako bi se dalje mogao unapređivati njegov kvalitet.

UPOREDNE PRAKSE U ORGANIZOVANJU RADA SIGURNIH KUĆA

Istraživanje koje su sprovele Kelly i Dubois (2008) daju jasne pokazatelje za postojanje niza problema koji se javljaju tokom rada na suzbijanju nasilja nad ženama i to: prepoznavanje oblika nasilja, nedovoljna rasprostranjenost usluga i jasno definisanje minimalnih standarda rada.⁹⁷ Ideja o minimalnim standardima javila se 2008. godine, kada je Savet Evrope objavio studiju *Postavljanje standarda: studija i predlog za minimum standarda servisa podrške za podršku ženama sa iskustvom nasilja*. Osnovni cilj studije bilo je definisanje predloga minimalnih standarda za rad sa ženama žrtvama nasilja, koji treba da budu usvojeni u čitavoj Evropi.⁹⁸ Ovim standardima usluga sigurne kuće se dalje specijalizuju i specifikuju kroz razvoj individualnih standarda kojima bi se definisalo pružanje usluge.

Ovim istraživanjem su u zemljama članicama Saveta Evrope definisane i druge usluge/servisi pored prihvatilišta koji su specijalno namenjeni ženama sa iskustvom nasilja, i to: psihološka savetovališta, zdravstvene/medicinske usluge, centri za hitnu intervenciju i upućivanje u situacijama seksualnog nasilja, pravna i druga savetovališta, SOS telefoni, grupe samopomoći, centri protiv seksualnog nasilja, centri za samo-odbranu, treninzi i edukacije, programi za počinioce nasilja, interventni programi i rad u zajednici. Kroz rezultate istraživanja prikazana je i raznolikost dostupnih servisa i usluga, tako da u 90 odsto zemalja postoje prihvatilišta za žene žrtve nasilja, pravna savetovališta i SOS telefoni, između 60 i 80 odsto zemalja ima usluge psihološke podrške, ženske centre, te programe za počinioce nasilja.⁹⁹ Broj dostupnih usluga u jednoj državi ne zavisi nužno od ekonomске snage i broja stanovnika, već njihove spremnosti da podrže razvoj usluga za žene sa iskustvom nasilja, a posebno da podrže organizacije civilnog društva.

⁹⁷ Kelly, L. & Dubois, L. (2008). *Combating violence against women: minimum standards for support services*, report prepared for the Council of Europe/Gender Equality and Anti-Trafficking Division/Directorate General of Human Rights and Legal Affairs.

⁹⁸ <https://www.cig.gov.pt/siic/wp-content/uploads/2015/01/Mimimum-Standards-Support.pdf>, pristupljeno 8. jula 2022.

⁹⁹ <https://www.cig.gov.pt/siic/wp-content/uploads/2015/01/Mimimum-Standards-Support.pdf>

tva u kreiranju, razvoju i održivosti usluga (sigurnih kuća, SOS telefona itd.).¹⁰⁰ Savet Evrope je definisao sledeće minimalne evropske standarde u direktnom radu sa ženama žrtvama nasilja:

- razumevanje rodne perspektive nasilja,
- poverljivost,
- bezbednost, sigurnost i zaštita,
- pristup osnaživanju žena,
- poverenje i poštovanje žrtve,
- jednak pristup uslugama ženama iz marginalizovanih grupa, bez obzira na geografsko poreklo,
- 24/7 pristup prihvatalištima,
- prepoznavanje dece kao korisnika usluga,
- holistički pristup,
- međusektorska saradnja,
- dostupnost svih vrsta podrške (kratkoročna, srednjoročna i dugoročna),
- prepoznavanje ekspertize sektora specijalizovanog za suzbijanje nasilja nad ženama kroz edukacije,
- specijalističke usluge ženama treba da pružaju žene.¹⁰¹

Preporuka Saveta Evrope je da u svakom regionu države postoji po jedna sigurna kuća za žene i decu žrtve nasilja, a usluga treba da bude dostupna i ženama iz vulnerabilnih grupa – izbeglicama i migrantkinjama, ženama sa invaliditetom, ženama s mentalnim smetnjama, ženama i devojčicama koje su prisiljene na brak.

Važno je napomenuti da su pružaoci napred navedenih usluga u zemljama članicama Saveta Evrope uglavnom organizacije civilnog društva. Važnost feminističkih organizacija koje imaju ekspertizu i iskustvo u oblasti nasilja nad ženama od velikog je značaja u procesu razvoja standarda u sigurnim kućama, te je svrshishodno diskutovati o njihovojoj ulozi u pružanju usluge prihvatališta, kao i ulozi države u finansijskoj podršci i sprovođenju usluge smeštaja u sigurnu kuću.

U Republici Srbiji od 14 sigurnih kuća, skoro sve se nalaze pod okriljem države, tj. osnivači su jedinice lokalne samouprave ili nadležno ministarstvo u slučaju prihvatališta za žrtve trgovine ljudima, dok je samo jednu sigurnu kuću osnovalo udruženje građana.

U Hrvatskoj ima 23 sigurne kuće, od čega je pet osnovao Caritas, tri država, a 15 vode organizacije civilnog društva. Od ukupnog bro-

¹⁰⁰ Kelly, L. & Dubois, L. (2008). Combating violence against women: minimum standards for support services, report prepared for the Council of Europe/Gender Equality and Anti-Trafficking Division/Directorate General of Human Rights and Legal Affairs

¹⁰¹ <https://www.cig.gov.pt/siic/wp-content/uploads/2015/01/Mimimum-Standards-Support.pdf>

ja sigurnih kuća čiji su osnivači organizacije civilnog društva za četiri troškove usluge smeštaja snosi država.^{102, 103} Tako u svakoj županiji (regionu) postoji po jedna sigurna kuća, čime se usluga čini dostupnijom ženama.¹⁰⁴

U Bosni i Hercegovini postoji osam sigurnih kuća, koje vode nevladine organizacije, a ukupan smeštajni kapacitet je 181 krevet. Prema poslednjim dostupnim podacima, izdvajanja države za rad sigurnih kuća nisu dovoljna kako bi obezbedila efikasno funkcionisanje, pa se većina njih finansira iz projekata i međunarodnih fondova.¹⁰⁵

U Crnoj Gori postoje dve sigurne kuće, koje vode ženske organizacije civilnog društva. Zakonom o socijalnoj i dečjoj zaštiti definisano je da se sigurne kuće finansiraju iz budžeta opština, međutim prema dostupnim podacima, one se većinski finansiraju iz projekata i međunarodnih fondova.¹⁰⁶

Na osnovu ovih podataka zaključuje se da su u zemljama u regionu (BiH, Hrvatska i Crna Gora) ključnu ulogu u pružanju usluge smeštaja za žene i decu žrtve nasilja preuzele organizacije civilnog društva. Iako su glavni pružaoci usluge OCD, država i dalje ima značajnu ulogu u smislu finansiranja usluge, kao i izdavanja licence i nadzora nad sprovođenjem usluge, ali i u upućivanju žena na uslugu. Na ovaj način država zadržava kontrolnu ulogu ostvarivanja kvaliteta (kontrola primene minimalnih funkcionalnih i strukturalnih standarda).

Značajno bi bilo otvoriti pitanje da li je ovaj vid drugačije prakse u regionu, u organizovanju usluge, odnosno upravljanje SK od strane države, u uporednom smislu efikasan i dovoljno operativan da odgovori na potrebe žena žrtava.

Teorijski gledano, kad organizacije civilnog društva vode sigurne kuće, prednosti su te što se povećava kvalitet usluga, budući da se usluga specijalizuje i da je sprovode organizacije koje već imaju razvijenu eksperтиzu rada sa ženama žrtvama rodno zasnovanog nasilja. Posebno je važno posmatrati s nivoa licenciranja, budući da se na ovaj način

¹⁰² <http://www.utociste-sveti-nikola.hr/ostale-slicne-ustanove/>, pristupljeno 12. jula 2022.

¹⁰³ <https://mrosp.gov.hr/UserDocslImages/dokumenti/Socijalna%20politika/Odluke/Godi%C5%A1Inje%20statisticko%20izvje%C200%20domovima%20!%20korisnicima%20socijalne%20skribi%20za%202020.%20godinu.pdf>, pristupljeno 17. jula 2022.

¹⁰⁴ <https://www.zeneimediji.hr/nacionalna-strategija-zastite-od-nasilja-u-obitelji-od-2017-do-2022/>

¹⁰⁵ Predlog rešenja: Osnivanje, rad i finansiranje sigurnih kuća u Federaciji BiH, 2015. godina, dostupno na: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&P=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwi-ku52DOYT5AhVCDuwKHXKZCOUPFnoECBUPAP&url=http%3A%2F%2Fwww.potpisujem.org%2Fd0c%2Fe37e974162bbf81c46688b1d0d4bb46b.PDF&usg=AOvVaw1LpxPp5sNuNHprZczGW77p>

¹⁰⁶ <http://www.potpisujem.org/cg/status/clan/23/2014>, pristupljeno 7. jula 2022.

obezbeđuje da veći broj usluga ispunjava standarde propisane licencom dok je, s druge strane, teret licenciranja na organizaciji civilnog društva koja je zainteresovana za realizaciju usluge. Još jedna od prednosti ogleda se i u mogućnosti razvijanja programa unutar sigurnih kuća za žene sa iskustvom nasilja. Dok se državne sigurne kuće moraju oslanjati na dostupne usluge u zajednici, organizacije civilnog društva mogu paralelno razvijati programe i aktivnosti za korisnice unutar same organizacije kroz druge programe i projekte i na taj način pružiti sveobuhvatnu podršku ženama koje borave u sigurnoj kući koja je specijalizovana.

Opravdano je postaviti pitanje mogućnosti tranzitiranja ka usluzi koju pružaju organizacije civilnog društva u trenutku postojećeg ustrojstva sistema u socijalnoj zaštiti, ali je važno imati na umu efekte drugih usluga koje u postojećem sistemu organizuju udruženja građana i civilni sektor (lični pratilac, pomoć u kući i slično), kao i iskustvo organizacije civilnog društva koja sprovodi uslugu stanovanja uz podršku za žrtve trgovine ljudima (Udruženje građana „Atina“). U daljem istraživanju ove oblasti, uporedna analiza mogla bi da pruži značajne uvide o efektima i kvalitetu usluga kad sigurne kuće vode civilni, odnosno državni sektor.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Rad sigurnih kuća u Republici Srbiji izazovan je s više aspekata, što kvalitet usluge čini raznolikim u odnosu na mesto gde se sigurna kuća nalazi, posedovanje licence, ko je osnivač, zato što implicira način finansiranja itd.

Prvi izazov jeste utvrđivanje tačnog broja prihvatilišta za žene žrtve nasilja / sigurnih kuća. Prema GREVIO izveštaju iz 2018. godine, funkcionalno je 15 sigurnih kuća, a s druge strane, prema podacima Ministarstva za rad, zapošljavanje, socijalna i boračka pitanja javno je dostupan podatak da licencu za pružanje usluge poseduju sigurne kuće u Pančevu, Beogradu, Kragujevcu i Leskovcu.¹⁰⁷ Kroz upitnike i razgovore s rukovodicima, dobijen je podatak da u Srbiji radi 13 prihvatilišta za žrtve nasilja u porodici i jedno prihvatilište za žrtve trgovine ljudima, od čega pet sigurnih kuća ima licencu za rad, dve su u postupku obnove licence, a sedam je predalo zahtev za izdavanje licence tokom 2016. godine. Od 13 funkcionalnih prihvatilišta, dva imaju oslabljene kapacitete, i to toliko da su na granici funkcionalnosti.

Proces licenciranja pružaoci usluge smatraju izazovnim i komplikovanim. Kao razlog navodi se to da veliki broj standarda koji je propisan nije u skladu s realnim mogućnostima sigurnih kuća. Pre svega navode se ljudski resursi, tj. propisan broj stručnih radnika/ca angažovanih po ugovoru o radu na neodređeno vreme u odnosu na broj korisnika. Nadležni pribegavaju smanjenju kapaciteta kako bi zadovoljili propisane standarde, što direktno utiče na pokrivenost usluge (broj kreveta u odnosu na broj stanovnika).

Većina sigurnih kuća rukovodi se Pravilnikom o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalne zaštite, te je ovaj dokument ključan za rad pružaoca usluga. Budući da je Pravilnik generalizovan na sve usluge socijalne zaštite, s posebnim i kratkim delovima koji se odnose na sve vrste prihvatilišta, nijedna odredba se posebno ne odnosi na prihvatilišta za žrtve nasilja (sigurne kuće). Ta usluga nije specijalizovana iako za time postoji realna potreba kako bi se poboljšao kvalitet pružanja usluge.

Premda je članom 58. Pravilnika definisano da se mora obezbediti tajnost lokacije, bezbednost korisnika/ca i angažovanog osoblja, u real-

¹⁰⁷ <https://www.mnrzs.gov.rs/sr/dokumenti/predlozi-i-nacrti/sektor-za-brigu-o-porodici-i-socijalnu-zastitu/usluge-socijalne>

nosti je drugačija situacija. U svim sigurnim kućama zabeležena su iskustva u kojima je došlo do kršenja tajnosti lokacije, a kada se na to nadoveže činjenica da više od 70 odsto sigurnih kuća nema stalno obezbeđenje u objektima, može se zaključiti da postoje veliki rizici po bezbednost samih korisnika, kao i zaposlenih. S druge stane, sigurne kuće sarađuju s policijom te se u nekim situacijama nedostatak obezbeđenja kompenzuje kroz ovaj vid saradnje, određivanjem prioriteta u reagovanju i blagovremenim reagovanjem.

Multisektorska saradnja, pre svega u domenu zdravstvene zaštite, posebno je važna. Sigurne kuće su identifikovale izazove u saradnji sa zdravstvenim institucijama na lokalnom nivou, kao i pokušaje da se ova saradnja unapredi kroz memorandume o saradnji. Na kraju, međutim, sve zavisi od spremnosti, responsivnosti i senzibilisanosti pojedincata za praktičnu primenu saradnje. Da bi saradnja između zdravstvenog sistema, koji je jedan od najvažnijih u zaštiti žena žrtava nasilja, i sigurnih kuća bila uspešnija, mora postojati sveobuhvatan sistemski odgovor na lokalnom nivou. Potrebno je kontinuirano unapređenje saradnje putem redovnih okruglih stolova aktera na lokalnom nivou, edukacije za zaposlene u zdravstvenom sektoru o temi rada sa žrtvama rodno zasnovanog nasilja. Svi ovi koraci treba da vode ka tome da žene žrtve nasilja imaju prednost prilikom pregleda, da ne doživljavaju revictimizaciju od medicinskog osoblja itd.

Jačanje mehanizama kojima će se postići veća bezbednost žena u sigurnim kućama, kroz jasno definisane procedure za osiguranje bezbednosti, mora da bude prioritet. A nadalje, i u drugim aspektima rada treba postići veći stepen kvaliteta usluge. Tu se pre svega misli na zdravstvenu zaštitu i postojanje jasnih mehanizama o tome ko, kada i kako upućuje ženu žrtvu nasilja na lekarski pregled. Kroz memorandume o saradnji, kao primeru dobre prakse u pojedinim prihvatilištima, treba nastaviti kontinuirano unapređenje saradnje sa zdravstvenim sektorom i proširiti ovu praksu na sva prihvatilišta.

Iako je izostao sistemski odgovor tokom pandemije koronavirusa, zanimljivo je istaći da je pandemija dovela do unapređenja saradnje sa zdravstvenim sektorom, a ustanove su samoinicijativno, putem ličnih poznanstava i ideja, dovele do pospešenja saradnje. U ovim, a i sličnim situacijama, potrebno je jasno uspostavljanje sistemskog odgovora.

Primer dobre prakse, koji sprovodi većina sigurnih kuća (71,4 odsto), jeste psihološka prva pomoć, koja nije definisana Pravilnikom. Ovakva vrsta usluge treba da bude formalizovana i postavljena kao jedan od standarda kvaliteta usluge sigurne kuće.

Analizirajući podatke o kapacitetima sigurnih kuća, istraživanje je pokazalo da u Srbiji nema dovoljno kapaciteta, tj. da su oni 74 odsto niži u odnosu na standarde koje propisuje Savet Evrope. Srbija treba više pažnje da posveti uvećanju kapaciteta, i to na dva načina: 1. kroz veća ulaganja u sigurne kuće koje su u nadležnosti države, tako što će omogućiti zapošljavanje većeg broja stručnih radnika, nakon čega će moći i kapaciteti da se prošire; 2. kroz podsticaje i podršku organizacijama civilnog društva za razvoj ove vrste usluge. Diverzifikacija pružalaca usluga, kroz podršku OCD, *a priori* može dovesti do povećanja kapaciteta i kvaliteta usluge. Pored podsticaja i podrške OCD za razvoj usluge prihvatališta za žrtve nasilja, paralelno treba da se radi na unapređenju usluge stanovanja uz podršku za žrtve nasilja, kao alternativnog vida smeštaja nakon napuštanja sigurne kuće ili umesto sigurne kuće.

Većina sigurnih kuća u Srbiji (85,7 odsto) ima obezbeđene posebne sobe za majke s decom, ali ne postoji saglasnost, niti je Pravilnikom propisano koja je starosna granica za prijem dece u sigurnu kuću. Stoga je potrebno posebnim procedurama jasno definisati način prijema, boravka i zadovoljenja potreba dece koja dolaze s majkama. Ovo pitanje je značajno zato što je većina dece koja dolazi s majkama takođe žrtva nasilja u porodici, pa je potreban adekvatan odgovor i na njihove potrebe.

Ljudski resursi su jedan od ključnih faktora za funkcionisanje sigurne kuće i pružanje kvalitetne usluge. U sigurnim kućama u RS primetan je nedostatak stručnih kadrova, što se vidi i kroz činjenicu da rukovodioci/teljke sigurnih kuća obavljaju i rukovodeće poslove i stručne poslove. Sve ovo stvara prepreke za licenciranje, dok preopterećenost zaposlenih neretko dovodi i do pojave sindroma sagorevanja, što neminovno utiče i na kvalitet pružanja usluge. Postoji realna potreba i za uvođenjem posebno obučenog medicinskog osoblja koje bi pružalo pomoći i podršku osobama s prvim i drugim stepenom podrške, ali i drugim ženama koje primaju terapiju ili su im potrebne neke medicinske usluge na primarnom nivou. Ovakvo rešenje bi dodatno doprinelo rasterećenju stručnih radnika, a ujedno i povećalo kvalitet usluga, i njega bi trebalo ozbiljno razmotriti.

Usluga sigurne kuće nije jednako pristupačna ženama iz različitih osetljivih kategorija, posebno ženama sa invaliditetom, što pokazuju i rezultati istraživanja i nalaz da 64,3 odsto sigurnih kuća nema prilagođen prostor za žene sa invaliditetom (medicinske krevete, rukohvate za kretanje, prilagođene lavaboe i toaletne šolje itd.). To znači da su neophodna dodatna ulaganja u infrastrukturu kako bi se sigurne kuće

prilagodile osobama s telesnim invaliditetom, kao i nabavka opreme potrebna za lakše funkcionisanje žena sa senzornim invaliditetom.

U praksi je neophodno obezbediti jednak pristup sigurnim kućama ženama iz izbegličke i migrantske populacije, LGBTP+ ženama, pripadnicama romske populacije, koji trenutno postoji na formalnom nivou i nejednako se primenjuje u praksi. Pristup sigurnim kućama je ograničen ženama koje nemaju dokumenta, koje su strane državljanke ili su tražiteljke azila / izbeglice / migrantkinje, kao i transrodnim ženama. Definisanje jasnih procedura pri prijemu žena izbeglica / tražiteljki azila / migrantkinja i transrodnih žena, zasigurno bi doprinelo otklanjanju svih prepreka u pristupu sigurnim kućama.

Postojeći funkcionalni standardi su opšti, dok jasno i detaljno definisani standardi za prihvatališta za žene žrtve nasilja ne postoje, što dovođi do toga da se različito tumače i primenjuju odredbe koje se tiču prijema i procene potreba. Stoga se u praksi javljaju raznolika rešenja koja se tiču informisanja i upućivanja korisnika. Kako bi došlo do ujednačenog pristupa, potrebna je veća saradnja između uputnog organa i stručnih radnika sigurnih kuća od momenta upućivanja, pa nadalje, kroz sve faze rada sa ženama žrtvama nasilja. Pored toga, treba da postoji multisektorski odgovor (zdravstvo, policija, tužilaštvo, sudovi, filijale Nacionalne službe za zapošljavanje, lokalne samouprave) u cilju sveobuhvatnog zadovoljenja potreba žena u sigurnim kućama.

Usvajanje i primena minimalnih standarda kvaliteta koje je propisao Savet Evrope može dovesti do poboljšanja usluge, a pozitivni efekti na žene sa iskustvom nasilja odnosili bi se na bolji kvalitet i veću dostupnost usluge, kao i unapređenu ekspertizu stručnjaka zaposlenih u prihvatalištima. Sa aspekta države, primena minimalnih standarda predstavljala bi jedan od referentnih okvira za merenje napretka nivoa rodne ravnopravnosti, kao i za prevenciju i eliminaciju nasilja.

LITERATURA:

1. (Ne)živjeti sa nasiljem (1999), Medenica – Zenica – Infoteka, Zenica.
2. Abuso, M. R. G. A., Mann, P., Braverman, D., Meghji, A., Tan, S., Wain, L., ... & Ma, L. (2022). Diversity, Inclusion, and Decolonisation: Practical Tools for Improving Teaching, Research, and Scholarship. Policy Press.
3. Akcioni plan za Poglavlje 23, preporuka 3.4.2.1.
4. Analiza efekata Zakona o izmenama i dopunama ZSZ. Dostupno na:
<https://www.minrzs.gov.rs/sites/default/files/2018-11/analiza-efekata.doc>.
5. Analiza praktične primene Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, s posebnim osvrtom na primenu hitnih mera, A. Bošković, J. Puhača, NBP, Journal of Criminalistics and Law, Vol. 24, No. 1, 2019. godine
6. Anketa o nasilju nad ženama koju je sproveo OEBS, Dobrobit i bezbednost žena, 2019.
7. Boateng, C. O. (2021). Gender-Based Violence: A feminist social work analysis on the processes and perceptions on seeking justice by the Domestic Violence Victim Support Unit at Mampong, Ghana.
8. Direktiva 2012/29/EU, t. 38 Preamble.
9. Dragišić-Laban Slađana (2012): Čovek i alkohol u društvu: od podsticanja do odbacivanja, Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu, Beograd.
10. Hall, R. J. (2015). Feminist strategies to end violence against women. The Oxford handbook of transnational feminist movements, 394-415.
11. History – Mission Services of Hamilton; <https://mission-services.com/about-mission-services/history/>
12. <http://www.oazasigurnosti.rs/index.php?id=68>
13. <http://www.zavodsz.gov.rs/media/2159/izvestaj-o-radu-csr-2020.pdf>
14. <http://www.zavodsz.gov.rs/sr/aktuelnosti/strategija-socijalne-za%C5%A1titice-2019-2025-konsultacije/>
15. <http://www.zavodsz.gov.rs/sr/podru%C4%8Dje-delovanja/unapre%C4%91enje-usluga-socijalne-za%C5%A1titice/unapre%C4%91enje-procesa-licenciranja-pru%C5%BEalaca-usluga/, pristupljeno 25. maja 2022.>
16. https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/gender-based-violence/what-gender-based-violence_en#gender-based-violence-gbv-by-definition, pristupljeno 4. juna 2022.
17. <https://eige.europa.eu/gender-based-violence/risk-assessment-risk-management/principle-2-adopting-victim-centred-approach, pristupljeno 4. juna 2022.>

18. <https://www.drzavnauprava.gov.rs/sr/vest/29055/razmotreno-vise-od-132600-slucajeva-nasilja-u-porodici-.php>, pristupljeno 17. decembra 2021.
19. <https://www.minrzs.gov.rs/sr/dokumenti/predlozi-i-nacrti/sektor-za-socijalnu-zastitu>, pristupljeno 26. maja 2022.
20. <https://www.minrzs.gov.rs/sr/node/182595>, pristupljeno 1. juna 2022.
21. https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_sprecavanju_nasilja_u_porodici.html, pristupljeno 17. decembra 2021.
22. <https://www.sigurnakuca.net/nasilje-nad-zenama/ako-prijavite-nasilje/sigurne-kuce>, pristupljeno 17. decembra 2021.
23. <https://www.womenngo.org.rs/vesti/1812-preliminarni-nalazi-istrazivanja-o-institucionalnom-odgovoru-na-prijave-koje-su-prethodile-femicidu-u-dvogodisnjem-periodu-2017-2018>
24. https://www2.unwomen.org/-/media/field%20ffice%20eca/attachments/publications/2018/unw_imkaan-report_fa-web.pdf?la=en&vs=3237
25. Izveštaji Mreže Žene protiv nasilja, Femicid – ubistva žena u Srbiji, dostupni su na: <https://www.zeneprotivnasilja.net/femicid-u-srbiji>
26. Kapetanović-Bunar, Durić, Hodžić-Lemeš (2010). Nasilje u porodici. Osjećala sam strah čak i u snu, Fondacije lokalne demokratije, Sarajevo.
27. Kelly, L., & Dubois, L. (2008). Combating violence against women: minimum standards for support services, report prepared for the Council of Europe/Gender Equality and Anti-Trafficking Division/Directorate General of Human Rights and Legal Affairs.
28. Kristina Schulz: Der lange Atem der Provokation. Campus Verlag, Frankfurt am Main 2002, ISBN 3-593-37110-3, p. 229.
29. Lange, E., & Young, S. (2019). Gender-based violence as difficult knowledge: pedagogies for rebalancing the masculine and the feminine. International Journal of Lifelong Education, 38(3), 301-326.
30. Levinson, David (2002). Encyclopedia of crime and punishment – Google Books. ISBN 9780761922582.
31. Maljković, M. (2018). Karakteristike izvršilaca partnerskog nasilja i faktori koji utiču na njihovo nasilno ponašanje, UDK: 343.
32. Multi-sectoral approaches to addressing harmful practices in Eastern and Southern Africa: A programme brief, UNICEF, 2021.
33. Nacionalna strategija za ostvarivanje prava žrtava i svedoka krivičnih dela u Republici Srbiji za period 2020–2025. godine, st. 6.1. st. 1.
34. Nacionalna strategija za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama u porodici i partnerskim odnosima 2021–2025, „Službeni glasnik RS”, br. 47/2021.

35. Odluka o pravima iz oblasti socijalne zaštite grada Niša, „Službeni list grada Niša”, br. 101/2012, 96/2013 i 44/2014, čl. 17.
36. Odluka o pravima u socijalnoj zaštiti iz nadležnosti grada Sombora, „Službeni list grada Sombora”, br. 28/2016.
37. Odluka o socijalnoj zaštiti grada Kragujevca, „Službeni list grada Kragujevca”, br. 16/2011, 3/2016, 34/2018 i 38/2020, čl. 30, st. 1.
38. Opšta preporuka br. 35 o rodno zasnovanom nasilju nad ženama, ažurirana Opšta preporuka br. 19, čl. 40 c.
39. Pravilnik o licenciranju organizacija socijalne zaštite, „Službeni glasnik RS”, broj 42/2013.
40. Pravilnik o stručnim poslovima u socijalnoj zaštiti, „Službeni glasnik RS 1/2012, čl. 4, 5, 21, 22.
41. Pravilnik o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalne zaštite, „Službeni glasnik RS”, br. 42/2013, 89/2018 i 73/2019.
42. Republički zavod za socijalnu zaštitu, Izveštaj o lokalnim uslugama socijalne zaštite 2016–2020.
43. Rich, A., 2003. Notes towards a politics of location. Feminist postcolonial theory: A reader, pp. 29–42.
44. Strategija socijalne zaštite, 2005.
45. Strategija za rodnu ravnopravnost, „Službeni glasnik RS”, broj 30/2018.
46. Strategija za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama u porodici i partnerskim odnosima, „Službeni glasnik RS”, broj 27/2011.
47. The Advocates for Human Rights & Autonomous Women’s Center (2017). Implementation of Serbia’s Domestic Violence Legislation, A Human Rights Report, dostupno na: https://www.womenngo.org.rs/images/publikacije-dp/2017/Implementation_of_Serbia_Domestic_Violence_Legislation.pdf
48. Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, „Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori”, br. 19/2009.
49. Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, „Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori”, broj 012/2013.
50. Zakon o ratifikaciji Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, „Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori”, br. 11/81, čl. 3.
51. Zakon o rodnoj ravnopravnosti, „Službeni glasnik RS”, br. 52/2021, čl. 55-2.
52. Zakon o socijalnoj zaštiti, „Službeni glasnik RS”, br. 24/2011.
53. Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, „Službeni glasnik RS”, br. 94/2016.
54. Zakon o zdravstvenoj zaštiti, „Službeni glasnik RS”, br. 25/2019.

Anex 1:

Upitnik za profesionalce/ke angažovane u okviru smeštaja za žene i decu žrtve RZN

P1: Pol

- Muški
- Ženski

P2: Godine radnog staža

- 0-4
- 5-10
- 11-20
- 21-30
- 31+

P3: Vaša pozicija u organizaciji?

P4: Na koji način se procenjuju potrebe korisnica, pogotovo kada je u pitanju njihova bezbednost?

P5: Da li korisnice koje imaju probleme s mentalnim zdravljem ili zloupotrebljavanjem psihoaktivnih supstanci dobijaju neku specijalizovanu podršku u okviru smeštaja?

- Da
- Ne

P6: Kakvu vrstu podrške dobijaju korisnice koje imaju probleme s mentalnim zdravljem ili zloupotrebljavanjem psihoaktivnih supstanci?

P7: U čemu se ogleda multisektorski pristup u zaštiti prava i interesa korisnica?

P8: Na koji način se s korisnicama radi da se minimalizuju emociонаlni pritisak i kontrola, ukoliko su oni identifikovani kao način zastrašivanja od strane počinjocia?

P9: Da li se insistira na prijavi policiji po dobijenom saznanju o počinjenom nasilju?

- Da
- Ne

P10: Kako biste opisali sigurnu kuću za žene?

- Prijateljski prostor za žene
- Prostor za žene žrtve nasilja
- Smeštaj za osobe u stanju potrebe
- Prostor za osnaživanje žena

P11: Koje su glavne vrednosti na kojima temeljite svoj rad sa ženama žrtvama nasilja?

P12: Koja prava su vam primarno u fokusu kada informišete žrtve nasilja?

- Prava u vezi s korišćenjem usluga socijalne zaštite
- Prava u vezi s postupkom za nasilje u porodici
- Prava iz oblasti zdravstvene zaštite
- Građansko-procesna prava

P13: U kojim situacijama se u okviru vaše ustanove krši pravo na poverljivost podataka i na koji način se o tome obaveštava korisnica?

P14: Usluga je podjednako dostupna i pripadnicama manjina u Srbiji?

- Da
- Ne

P15: Na koji način osiguravate dostupnost usluge ženama iz nacionalnih manjina?

P16: Koji su izazovi u obezbeđivanju medicinske podrške korisnicama?

P17: Da li imate posebne protokole za žrtve seksualnog nasilja, uključujući i pristup sigurnosnom protokolu nakon seksualnog napada?

- Da
- Ne

P18: Da li u okviru sigurne kuće postoji obučeno medicinsko osoblje koje može pružiti zdravstvenu pomoć (pogotovo u slučajevima silovanja)?

- Da
- Ne

P19: Imaju li korisnice pristup individualnom psihološkom savetovanju i psihoterapijskom radu u okviru sigurne kuće?

- Da
- Ne

P20: Koje elemente obuhvata procena potreba koja se vrši pri prijemu korisnice u sigurnu kuću? Može se označiti više odgovora.

- fizičku sigurnost
- zdravstvene potrebe
- potrebe dece
- pravne savete
- imigracione savete
- socijalno blagostanje
- ekonomsko blagostanje

P21: Da li se korisnice podstiču na uključivanje u sistem obrazovanja, podrazumevajući obuke i kurseve?

- Da
- Ne

P22: Postoje li u okviru sigurne kuće programi ekonomskog osnaživanja za korisnice koji bi ih učinili nezavisnim?

- Da
- Ne

P23: Da li korisnice usluge dobijaju mogućnost da učestvuju u životu zajednice i da razvijaju mrežu podrške?

- Da
- Ne

P24: Na koji način?

P25: Na koji način pravite strategiju izlaska iz sigurne kuće?

P26: Da li ste prošli specijalizovane obuke, treninge za rad sa ženama žrtvama nasilja?

- Da
- Ne

P27: Koje obuke i treninge ste pohađali?

P28: Za kojim obukama ili treninzima imate potrebu u budućnosti?

Koje teme biste voleli da obuke obrađuju?

Anex 2:

Upitnik o standardima usluge za direktore/ ke i rukovodioce/teljke prihvatilišta za žene i decu žrtve nasilja

P1: Godine radnog staža

- 0-4 godine
- 5-10 godina
- 11-20 godina
- 21- 30 godina
- 31+ godina

P2: Obeležite Pravilnike/protokole koje vaša ustanova ima i prime-
njuje.

- Pravilnik o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga
socijalne zaštite
- Pravilnik o protokolu postupanja u ustanovama u odgovoru
na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje
- Pravilnik o tehničkim standardima planiranja, projektovanja,
izgradnje objekata kojima se osigurava nesmetano kretanje i
pristup osobama sa invaliditetom, deci i starijim osobama
- Pravilnik o postupanju ustanove u slučajevima sumnje ili
utvrđenog diskriminacionog ponašanja i vređanja ugleda,
časti i dostojanstva ličnosti

P3: Da li Vaša organizacija poseduje licencu za obavljanje poslova u
socijalnoj zaštiti?

- Da
- Ne

P4: Ukoliko je odgovor na prethodno pitanje NE, da li je Vaša usta-
nova u postupku licenciranja?

- Da
- Ne

P5: Da li ste upoznati s procedurom licenciranja?

- Da

Ne

P6: Da li ste već pokušali da se licencirate, ali ste iz nekog razloga odbijeni?

Da

Ne

P7: Da li ste imali, pa iz nekog razloga izgubili licencu?

Da

Ne

P8: Smatrate li da bi Vam licenciranje olakšalo obavljanje i finansiranje usluga prihvatilišta?

Da

Ne

P9: Koji od uslova predviđenih Pravilnikom o licenciranju organizacije socijalne zaštite predstavljaju prepreku za prihvatilište?

P10: Koliki je kapacitet za prijem u Vašem prihvatilištu (broj kreveta)?

P11: Koliki je broj soba u Vašem prihvatilištu?

P12: Da li postoji određeni broj ležaja/prostorija koje trenutno nisu u funkciji?

Da

Ne

P13: Koliki broj kreveta/prostorija nije u funkciji?

P14: Koji su razlozi zbog kojih ti smeštajni kapaciteti nisu u funkciji?

P15: Da li je usluga podjednako dostupna i pripadnicama manjina u Srbiji, uključujući migrantkinje i žene izbeglice, transrodne žene i druge osobe iz marginalizovanih kategorija?

Da

Ne

Delimično

P16: Ukoliko je odgovor „ne“ ili „delimično“, molimo Vas da navedete koja kategorija usluga nije dostupna i razloge nemogućnosti realizovanja te usluge?

P17: Kakva vrsta ulaganja je potrebna kako bi se osposobio pun smeštajni kapacitet? *Npr. zaposlenje dodatnog stručnog oseblja (kog profila, da li postoji prostor za zaposlenje po važećem Pravilniku o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji); renoviranje prostora (sa izdavanjem građevinske dozvole ili bez nje). Ukoliko ste u prilici, molimo da navedete vrstu građevinskih radova.

P18: Imate li obezbeđene posebne sobe za majke sa decom?

Da
 Ne

P19: Da li postoji formalna ili neformalna granica za prijem dece u prihvatalište za žrtve nasilja u porodici?

Da
 Ne

P20: Koliki je broj stručnih radnika/ca i saradnika/ca neposredno angažovanih u radu s korisnicama smeštenim u prihvatalište?

P21: Da li su svi profesionalci osobe ženskog pola?

Da
 Ne

P22: Postoji li stručni radnik/ca koji/a je na raspolaganju korisnicama kojima je potrebna podrška prvog ili drugog stepena?

Da
 Ne

P23: Koji su uslovi za prijem korisnica u prihvatalište?

P24: Koja dokumentacija je potrebna za prijem (npr. uput Centra za socijalni rad)?

P25: Kako se postupa u situacijama direktnog dolaska (potencijalne) korisnice do sigurne kuće? Da li je moguć prijem bez uputa?

P26: Kakva je procedura prijema u kontekstu pandemije COVID-19 virusa, da li je testiranje na COVID jedan od preduslova za prijem na smeštaj i na koji način se obezbeđuje finansiranje testiranja?

P27: Da li je moguć prijem korisnika koje nisu iz opštine na kojoj se nalazi prihvatalište?

- Da
- Ne

P28: Da li kao pružalač usluge sigurnog smeštaja imate procedure za obezbeđivanje tajnosti lokacije i bezbednosti korisnika?

- Da
- Ne

P29: Na koji način obezbeđujete tajnost lokacije?

P30: Da li je prilaz objektu pristupačan za nesmetan dolazak vozila s korisnicama koje se otežano kreću i/ili za samostalno kretanje korisnica u invalidskim kolicima ili s drugim pomagalima?

- Da
- Ne

P31: Da li objekat ima obezbeđen vertikalni transport za kretanje korisnica i to: pokretnu stolicu ako je na svakom etažu smešteno do 20 korisnica, a lift ako je na svakom etažu smešteno više od 20 korisnica ili ako objekat ima više od tri sprata?

- Da
- Ne

P32: Da li je korisnicama obezbeđeno nesmetano održavanje lične higijene uz sredstva i/ili opremu koja odgovara njihovim

mogućnostima i potrebama (npr. da li je visina lavaboa/toaletnih šolja pristupačna ženama sa invaliditetom; postoje li rukohvati pri ulasku u kadu / tuš kabину; da li za korisnice sa otežanim kretanjem postoje paravani prilikom pružanja nege i održavanje lične higijene).

- Da
- Ne

P33: Da li postoje hvataljke iznad kreveta za korisnice sa otežanim kretanjem? Postoji li oprema koja omogućava serviranje obroka u krevetu?

- Da
- Ne

P34: Da li postoji potreba za bilo čim od gore navedenog?

- Da
- Ne

P35: Da li su neke od Vaših bivših ili trenutnih korisnica žene sa fizičkim/senzornim/intelektualnim ili poteškoćama s psihičkim zdravljem (uključujući bolesti zavisnosti)?

- Da
- Ne

P36: Ukoliko ste do sada imali potrebe za smeštajem gorenavedenih grupa korisnica koje niste realizovali, na koje ste konkretnе preke nailazili?

- Da
- Ne

P37: Da li Vaša organizacija ima potpisane protokole o saradnji s nadležnim zdravstvenim ustanovama?

- Da
- Ne

P38: Da li u Vašem objektu postoje tehnička sredstva za komunikaciju sa osobama sa senzornim invaliditetom ili oštećenim sluhom?

- Da
- Ne

P39: Da li je u Vašoj ustanovi dostupna psihološka prva pomoć 24/7 koju pruža obučeno stručno osoblje?

- Da
- Ne

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

364-55:343.62-055.2(497.11)"2022/2023"
364-787-055.2(497.11)

**FUNKCIONISANJE i rad prihvatišta za žene
žrtve nasilja u Srbiji** : analiza zatečenog stanja / [autori Andrijana Radoičić Nedeljković ... [et al.]]. - Beograd : Udruženje građana za borbu protiv trgovine ljudima i svih oblika nasilja nad ženama - "Atina", 2023 (Beograd : Alta Nova). - 98 str. : graf. prikazi, tabele ; 24 cm

Podaci o autorima preuzet iz kolofona. - Tiraž 500. - Str. 7-8: Predgovor / Jelena Hrnjak. - Напомене и bibliografske reference uz tekst. - Biблиографија: str. 86-88.

ISBN 978-86-911817-4-1

а) Прихватилишта -- Жртве насиља -- Жене -- Србија -- 2022-2023 б) Жртве насиља -- Жене -- Социјална заштита -- Србија -- 2022-2023

COBISS.SR-ID 110952713